

JULIEN GRACQ

UN BALCON ÎN PĂDURE

Romanul *contemporan*
EDITUR

JULIEN GRACQ
UN BALCON ÎN PĂDURE

EDINTER

COLECȚIA „ROMANUL CONTEMPORAN”

Coperta : Cornel Vlad-Chirvai

Titlul : Un balcon în pădure
Titlul original : Un balcon en forêt
Autorul : Julien Gracq
Traducerea: Micaela Ghițescu
© Librairie Jasè Corti, Paris

**Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
editurii EDINTER**

JULIEN GRACQ

UN BALCON ÎN
PĂDURE

Traducere MICAELA GHÎTESCU

EDINTER — 1991

Lucrare apărută cu sprijinul
Ministerului Culturii, Comunicației și
Marilor Lucrări din Franța

UN BALCON ÎN PĂDURE

TRADUCERE DE MICHEL GUTSIS

De cînd trenul depăşise periferia şi fumurile coşurilor din Charleville, elevului-ofiţer Grange i s-a părut că pierise urîtenia din lume : acum nu se mai vedea nici o singură casă. Trenul, care urmărea meandrele molcome ale riului, se afundase mai întii între umerii unor coline potrivit de înalte, acoperite cu ferigi şi mărăciuş. Apoi, la fiecare cot al riului, se săpa valea, în timp ce larma trenului, în zona aceea pustie, îşi făcea drum spre faleze, iar un vînt crud, tăios deja la sfîrşitul acelei după-amieze de toamnă, îi scăldau obrazul de cîte ori scotea capul pe fereastră. Capricioasă, şina se muta de pe un mal pe celălalt, traversa Meusa peste nişte poduri formate dintr-un singur şir de grinzi de fier, pătrundea pe neaşteptate într-un scurt tunel prin gîtul unui meandru. Cînd valea reapărea, scînteind toată de plopî ale căror frunze tremurau, cheile se adînceau tot mai mult între cele două perdele de pădure, iar Meusa părea tot mai lentă şi mai întunecată, ca şi cum ar fi curs pe un pat de frunze putrezite. Trenul era gol ; s-ar fi zis că deserveşte pustietăţile acestea doar din plăcerea de a cîntreiera înserarea răcoroasă, între versanţii galbeni de pădure care muşceau tot mai sus din albastrul foarte pur al zilei de octombrie ; în lungul riului, copacii lăsau loc doar unei panglici înguste de cîmpie, netedă ca o peluză englezească. „Asta-i tren pentru *Domeniul Arnhem*”, şi-a spus elevul-ofiţer, cititor asiduu al lui Edgar Poe ; aprinzîndu-şi o ţigară, şi-a lăsat capul pe spate ca să poată urmări cu privirea creasta falezelor pletoase care se profilau triumfătoare peste soarele în asfinţit. În răstimpurile cînd cheile afluate puteau fi zărite, depărtările frunzoase se pierdeau pe după albastrul cenuşiu al fumului de ţigară ; simţeau că pămîntul aici se încreţeşte sub pădurea deasă şi noduroasă la fel de natural ca şi un păr de negru. Şi totuşi urîtenia încă mai răzbătea : cînd şi cînd trenul oprea în mici gări parcă leproase, de culoarea minereului de fier, apărute pe rambleul dintre rîu şi faleză : pe albastrul de camuflaj al geamurilor, de pe acum spălăcit, nişte soldaţi în kaki somnolau călare pe cărucioarele poştei — pe urmă, o clipă, valea verde părea să chelească : se trecea pe

lingă niște lugubre case galbene, tăiate în oceru, ce răspindeau pe verdeața din jur praful carierelor de ipsos — și cînd ochii dezamăgiți se reîntorceau spre Meusa, — discerneau acum din loc în loc niște mici cazemate recent și sărăcăcios construite din cărămidă și beton, iar în lungul malului plase de sîrmă ghimpată pe care o viitură a riului atîrnase zdrențe de ierburi putrezite : înainte încă de a se fi tras prima lovitură de tun, rugina, spinii războiului, mirosul lui de pămînt sfîșiat, aspectul de maidan părăsit, dezonorau deja acest canton încă neatins al Galiei pletoase.

Cînd Grange a coborît în gara Moriarmé, umbra falezei enorme tocmai se abătea peste orașel, stingîndu-l ; brusc se lăsase frigul ; o sirenă în panică i-a zvîrlit în față mugetul ei și i-a aplicat o secundă între umeri ca o cîrpă udă, însă era doar sirena unei uzine care mina spre piațetă o turmă întunecată de nord-africani. Și-a amintit că în nopțile de vacanță ciulea uneori urechea la sirena pompei municipale : un muget însemna un coș aprins, două mugete, un incendiu în sat, trei, foc la o fermă îndepărtată. Al treilea muget stîrnea întotdeauna în lungul intersecțiilor îngrijorate un oftat de ușurare. „Aici ar fi invers, și-a spus, un muget ar însemna pace, trei mugete, bombardament : important e să știi să faci distincția”. Totul în gara asta era cam bizar. L-a rugat pe ofițerul gării să-i indice postul de comandament al regimentului. Străbătea acum agale o stradă mizeră și cenușie care se îndrepta spre Meusa ; asfințitul rapid de octombrie o golea brusc de trecătorii civili și, de pretutindeni, de după fațadele galbene, mustea rumoarea soldățească : zăngănit de căști și gamele, tropăit de tălpi cu ținte pe ciment : cînd le auzi, și-a spus Grange, cînd închizi ochii o clipă, armatele moderne încă mai zăngăne ca zalele războiului de o sută de ani.

Postul de comandament al regimentului era, pe malul Meusei, o tristă construcție de mahala, despărțită de chei printr-un grilaj și un răzor anemic, deja strivit de călcătura militară, cu motociclete sprijinite de trunchiul gol al liliecilor : ca și intrîndul prea îngust al unui stup, două luni de cantonament zgîriaseră pînă la os podeaua, plintele și pereții culoarului, pe înălțimea unui stat de om. Grange a trebuit să aștepte destul de mult într-o încăpere plină de praf unde țacănea o mașină de scris în penumbra obloanelor pe jumătate închise ; din cînd în cînd furierul, fără să ridice capul, strivea un chiștoc pe colțul mesei acoperite de planuri : clădirea găzduise pe semne vreun inginer de la topitoria uzinei. Prin deschizătura obloanelor, zidul de copaci părea lipit de fereastră pînă la tavan, deasupra Meusei acum foarte întunecate în lungul malului ei de zgură ; strigăte de copii urcau uneori din stradă, amortizate de aerul războiului greu ca plumbul, neînsemnate ca țipetele unui iepure. Cînd a bătut din

călcîie în biroul încă foarte luminat al colonelului, Grange a fost izbit de privirea unor ochi cenușii ca marea și de o gură fără buze sub peria aspră a mustății : colonelul semăna cu Moltke. Răzbătea din privirea aceasta un zvîcnit de viață bruscă și acută, apoi imediat ochii se voalau de un soi de albeață și se repliau sub pleoapele grele ; expresia vădea oboseală, dar o oboseală șireată care nu era în fond decît zgîrcită : sub imobilitatea de șoim acoperit cu glugă se simțea gheara gata de atac.

Grange i-a înmînat ordinul său de misiune ; colonelul a verificat orarul călătoriei. Avea în față niște hîrtii pe care le-a mototolit cu un aer distrat. Grange a simțit că hîrțile se refereau la el : fără îndoială că avea și el un dosar la securitatea militară.

— Te afectez la casa fortificată de pe Falizele Înalte, a spus colonelul după cîteva clipe cu un ton neutru de serviciu — dar prin cuvintele lui străbătea o intenție tainică, fiindcă ochii, o secundă, i s-au micșorat, aspri. Urci mîine dimineață cu căpitanul Vignaud. Astăzi ai să fii luat în porție la compania de apărare antiaeriană.

Masa la compania antiaeriană nu îi surîdea deloc lui Grange ; imbarcat în războiul acesta care se rotea încet, la punctul mort, nici prin gînd nu-i trecea să se eschiveze de la orice misiune posibilă, dar nu participa — din instinct, ori de cîte ori era cu putință rămînea în rezervă și își marca distanțele. După ce a pus să i se încarce lădița în camioneta care urma să urce la Falize, a comandat niște ochiuri cu șuncă într-un biet hîrt muncitoresc din strada Joasă unde erau pe punctul de a trage obloanele, apoi, străbătînd străzile foarte curînd pustii pe care mai răsuna doar pasul patrului, s-a dus în camera sa.

Camera era de fapt un pod destul de îngust cu ferestre dînd spre Meusa ; în unghiul opus patului de fier fuseseră puse la uscat niște fructe, întinse pe ziare vechi care tapetau o banchetă tip ladă : mirosul obsedant și dulceag al merelor acre era atît de agresiv, încît i s-a făcut greață. A deschis larg ferestrele și s-a așezat pe un cufăr, acum complet treaz. Cearșafurile, paturile, duhneau a mere putrede ca un teasc vechi ; a tras patul chiar lîngă fereastra deschisă. Flăcăriua luminării a pilpiit sub adierea ușoară ce urca de la rîu ; printre căpriorii acoperișului se zăreau lespezile grele de șist ale Meusei, de culoarea stranie a drojdiei de vin. S-a dezbrăcat, foarte indispus : tîrgul care gravita în jurul uzinei, ulițele de culoarea huilei, colonelul, merele, totul, în acest prim contact cu viața de cantonament, îi dis plăcea. „O casă fortificată, își spunea, ce-o mai fi și asta ?”. Și-a răscolit amintirile destul de estompage din regulamentul privitor la folosirea fortificațiilor de campanie : hotărît lucru, nu găsea nimic. O fi mai degrabă ceva legat de codul justiției militare : cuvîntul în sine era

destul de îngrijorător, te ducea cu gîndul la o casă de arest și totodată la muncă forțată, adică tot la o închisoare. După ce a stins lumina, totul a căpătat altă înfățișare. Culcat într-o rină, privirea i s-a cufundat în Meusa ; luna răsărise de-asupra falezei ; nu se mai auzea decît elipocitul foarte calm al apei care aluneca pe creasta unui baraj scufundat, și țipetele cucuvelelor cocoțate pe aproape, în copacii de pe celălalt mal. Orașelul se dizolvase în fumurile coșurilor ; mirosul de pădure răzbătea de pe faleze odată cu ceața și năpădea pînă în fundul ulițelor uzinei ; nu mai existau acum decît noaptea de stele și, în jur, nesfîrșite leghe de pădure. Farmecul după-amiezei revenea. Grange și-a spus că i se va reda jumătate din viață : în război, noaptea e locuită. „Sub cerul liber . . .” și-a spus, și se gindea confuz la niște cărări înguste și albe sub lună, printre bălțile negre de umbră ale merilor cu coroana rotundă, la tabere înălțate în pădurile pline de vietăți și surprize. A adormit, cu mîna atîrnîndu-i din pat deasupra Meusei ca peste marginea unei bărci ; mîine era foarte departe.

De îndată ce se depășeau ultimele case din Moriarmé, asfaltul înceta, și se abordau primele serpentine. S-ar fi zis că grohotișul drumului fusese cărat de om pe toată lățimea lui : era un soi de *reg* saharian, ca un deșert stîncos, un fluviu de pietre fără șanț nici taluz între cele două ziduri de desis. Grange și-a consultat harta, printre hîrdu-cături : intrau pe un drum forestier. La fiecare viraj foarte strîns, valea se adîncea mai mult, un șuvoi de ceață plutea în lungul riului, care se usca și aluneca în aval, tot mai repede sorbit de vîrtejuri, ca apa care se scurge dintr-o cadă. Dimineața mustea de un soare vesel, transparent și răcoros, dar pe Grange îl izbea liniștea acestor păduri fără păsări. Ținîndu-se de loitre, ședea pe jumătate întors cu spatele la căpitan și se scula cîteodată în picioare la viraje ca să-și cufunde ochii pînă în fundul văii : oriunde s-ar fi aflat, precum copiii care se cațără pe portiere, priveștea îl magnetiza pînă la limita impoliteții. În fundul camionetei se aflau doi saci cu biscuți, o halcă de carne înfășurată într-o pinză de iută, un trepied de mitralieră și cîteva rotocoale de sîrmă ghimpată.

— Să ne oprim o clipă la Pulberărie, pentru că-i prima dată cînd urci, a spus căpitanul Vignaud zîbind. Merită.

Aproape de culme, pe marginea drumului, cineva amenajase o mică platformă cu două bănci. De acolo privirea atîngea piscul versantului din față, care era ceva mai puțin înalt ; se vedeau întinzîndu-se pînă în zare păduri aspre și țepoase ca o piele de lup, vaste ca un cer de furtună. La poale curgea Meusa îngustă, leneșă, năclăită în depărtare, și Moriarmé ghemuit în căușul unei scoici uriașe de pădure ca furnicarul în fundul pilniei sale. Orașul era format din trei străzi

convexe care urmăreau arcu meandrului și alunecau etajate deasupra Meusei ca niște curbe de nivel ; între strada cea mai joasă și râu, lipsea un cvartal de case, lăsînd un pătrat gol pe care îl zgîria sub soarele oblic stiletul sec al unui cadran solar : piața din fața Bisericii. Întregul peisaj era descifrabil, cu vastele sale mase de umbră și suvoiul de cîmpii golase, avea o limpezime aspră și militară, o frumusețe aproape geodezică : regiunile astea estice sînt parcă anume destinate războiului, și-a spus Grange. Nu făcuse manevre decît în vestul învălmășit, unde copaci nu erau niciodată perfect rotunzi sau perfect alungiți.

— Asta se poate numi o întrerupere bine venită, a spus el ca să se arate amabil : căpitanul avea un brevet militar.

Acesta și-a scuturat pipa cu un aer scîrbit :

— Treizeci de kilometri de front, dar șaizeci de kilometri de râu, a spus el, brusc îmbufnat. Eu numesc asta o linie căpcăun.

Grange s-a simțit deodată ageamiu : o fi atins vreun tabu al popotelor de stat major. S-au reîmbărcat în tăcere.

Camioneta înainta foarte încet pe drumul plin de hopuri. Cînd serpentinele s-au isprăvit și au ajuns sus, pe platou, au abordat o linie dreaptă care părea să se piardă cît se vedea cu ochii în desîș. Pădurea era mai degrabă scundă — cu mesteceni, fagi pitici, mai ales stejari mici, cu crengi multe și răsucite ca ale perilor — dar părea nemaipomenit de vivace și cu multe rădăcini, fără o întrerupere, fără un luminîș ; de o parte și de alta a șoldului Meusei, simțai că de cînd lumea pămîntul acesta fusese năpădit de copaci ; extenuase toporul și securea cu renașterea vegetației sale vorace. Cînd și cînd, o potecă alerga printre copaci, îngustă ca o trecătoare de animale. Singurătatea era absolută, și totuși gîndul unei posibile întîlniri persista ; cîteodată parcă s-ar fi zis că se distinge în depărtare un bărbat, în picioare, pe marginea drumului, sub o pelerină lungă : de aproape se vădea a fi fost un brad mic, negru și cu umerii pătrătoși, decupat pe fondul perdelei de frunze deschise la culoare. Drumul pesemne că urmărea mai mult sau mai puțin creasta platoului, fiindcă nu se anzea pîriu de nicăieri, dar de două, trei ori Grange a zărit o troacă de piatră îngropată pe margine, într-o fundătură de copaci, din care picura un firicel de apă limpede : ceea ce întetea tăcerea pădurii de basm. Unde m-o fi ducînd ? se întreba. A socotit că de la Meusa trebuie să fi parcurs deja vreo duzină bună de kilometri : Belgia nu putea fi departe. Dar mintea lui plutea într-un necunoscut agreeabil : nu avea altă dorință decît să înainteze cît mai mult în dimineața caldă, printre desîșurile umede care miroseau a gunoi și ciuperci tinere. Cînd să abordeze un viraj, camioneta a încetinit, pe urmă, scîrțîind din toate încheieturile, s-a angajat pe stînga, sub rămuris, într-o deschizătură acoperită de ierburi. Grange a ghicit mai mult

decît a zărit printre copaci o casă, cu o sinuetă ciudată : un soi de cabană din Savoia, ascunsă în împletitura de crengi, căzută ca un aerolit în mijlocul desişului pierdut.

— Ai ajuns acasă, a spus căpitanul Vignaud.

Casa fortificată de la Falizele Înalte era unul dintre acele refugii construite în plină pădure pentru a interzice blindatelor accesul la şoselele care coborau din Ardenii belgieni spre limita Meusei. Era un bloc destul de scund din beton, în care se intra prin spate, printr-o uşă blindată şi o cărare în zig-zag care străbătea o mică plantaţie de sîrmă ghimpată înşirată lingă casă precum un strat de verze. Fusese vopsită aiurea — tip camuflaj, într-un verde măsliniu spălăcit mirosind a mucegai : un soi de descuamare spongioasă — întreţinută de desişul subarborescului făcea să zemuiască pe pereţi nişte pete umede, ca şi cum cineva ar fi întins zilnic acolo cearşafuri ude. Faşada refugiului prezenta două ambrazuri, una îngustă, pentru mitralieră, alta, puţin mai largă, pentru un tun antitanc. Peste acest bloc îndesat se sprijinea ca pe un soclu prea îngust etajul ieşit în afară al unei căsuţe, la care se ajungea lateral pirintr-o scăriţă de fier ajurat, asemănătoare cu acele *fire-escape* de la imobilele americane : era locuinţa minusculei garnizoane. Prin urîtenie se asemuia cu imobilele minerilor sau cantoanele de cale ferată ; iernile umede din desiş îi roseseră materialul de construcţie meschin, îi smulseseră plăci de tencuială, înnegriseră cercevelele metalice ale ferestrelor şi treptele scării cu lacrimi prelungi de rugină care coborau pînă la cazemata de beton. Sub marginea acoperişului, şi pe frînghiile legate între ferestre şi crengile cele mai apropiate, fuseseră puse la uscat rufe şi pînze de cort. De cazemată se sprijinea plasa galvanizată nou-nouţă a unui coteţ de păsări şi o cuşcă prăpădită de iepuri, făcută din scînduri ; cutii de conserve pesemne aruncate de la ferestre şi jumătăţi de pîini mucegăite însă-mîntau pretutindeni pătratul de sîrmă ghimpată. Ciudata împreunare dintre această *mastaba* preistorică şi un chioşc îmbătrînit din cea mai oribilă mahala, în mijlocul unor boarfe de cort ţigănesc în pădure, avea ceva absolut încredibil. Prin ferestrele deschise, un plămîn de fier umplea pădurea de un sforăit puternic cu sunet de taraf, care a acoperit brusc zgomotul camionetei.

*O să te fac un dans în toate cîrciumioarele,
Pe pămîntul go-ol ...*

Nu, categoric, şi-a spus Grange, războiul nu începea deloc aşa cum s-ar fi aşteptat. Surveneau surprize. Oamenii au început să coboare scara unul cîte unul tropăind tare, încheindu-şi centiroanele — stîngaci, aruncînd priviri circumspecte de trib berber elevului-ofiţer căzut parcă din nori.

Grange a prelungit mult timp starea între somn și veghe care îl făcea să se răsucească pe patul de campanie, în zorii care luminau acum toate geamurile; din copilărie nu mai cunoscuse o senzație atât de pur agreabilă: era liber, singurul stăpîn la bordul acestei căsuțe de bunică pierdută într-un fund de pădure. În spatele ușii, forfota placidă a unei ferme care se trezește îi întregea fericirea: îl angrena parcă într-o îndelungată obișnuință; pentru prima dată Grange s-a gîndit cu un fior de plăcere neîncrezătoare că va trăi aici — că războiul își avea poate și el insulele lui pustii. Crengile pădurii ajungeau chiar să-i atingă geamurile. Un tropăit greoi a zgîlțuit scara; Grange a sărit din pat și i-a văzut prin fereastră pe soldatul Hervouët și pe soldatul Gourcuff care se îndepărtau printre copaci înălțîndu-și puștile cu o mișcare din umeri, cu gulerul mantalei ridicat ca să-i ferească de frigul înțepător. În cealaltă încăpere, cineva răscolea jarul din sobă; zgomotul de tinichea amintea în mod plăcut de cafea fierbinte. S-a întins un minut pe pat, înfășurat în manta. Dimineața era cenușie și înnoirată; o atmosferă de leneveală prelungită, un vid de duminică de țară bîntuiau odaia; în intervalele dintre zgomotul veselei, tăcerea, atât de nepotrivită cu viața militară, se înstăpînea în mijlocul odăii cu un sforăit de animal fericit. Nici măcar frigul nu era neplăcut; chiar și în absența lor, se simțea că aerul nu era răscolită aici decît de trupuri tinere și bine hrănite. O clipă, Grange a urmărit în aer, cu privirea pierdută, aburul ușor al propriei sale respirații, pe urmă s-a întors și a emis un ușor chicotit perplexe, din gît; gîndul că se află aici în *avanpost* îl scotea complet din apele lui. Instrucțiunile transmise de căpitanul Vignaud erau simple. În caz de atac, geniștii, repliîndu-se, trebuiau să arunce drumul în aer. Casa fortificată avea misiunea să distrugă tancurile blocate în spatele abatajului din pădure și să furnizeze informații privind mișcările inamicului. Va trebui să-l oprească fără să dea dovadă de „spirit de retragere”. Un tunel subteran care ieșea în cîrîng trebuia să permită în principiu garnizoanei să părăsească fortul fără să fie zărită, și să se replieze de urgență spre Meusa, prin pădure. Pe harta de stat major care zăcea pe marginea mesei putea să urmărească din pat itinerarul replierii trasat de căpitanul Vignaud cu creionul roșu, pe care trebuia să se ducă să-l recunoască chiar astăzi. Dar la aceste evenimente improbabile imaginația nu se oprea niciodată. În fața lui se întindeau pădurile pînă în zare, iar dincolo de acest colț de Belgie ocrotitor, căzînd ca o poală de cortină, se afla războiul care aștepta încetul cu încetul, armata care căsca și își dregea glasul ca elevii unei clase ce tocmai și-a înmînat tezele, așteptînd ca goarna să sune sfîrșitul manevrelor; nu se va întîmpla nimic. Grange a răsfoit cu un deget distrat dosarul cu hîrțile oficiale, consemnele de luptă, releveurile de muniții: o ploaie

deasă de paragrafe docte, emanate dintr-un delir ingenios și procedural, care păreau să contabilizeze dinainte un cutremur de pământ; le-a vîrît în dosar și le-a închis sub cheie în fundul sertarului, cu un gest care era în același timp și conjurare. Făceau parte din acele lucruri care, prea minuțios prevăzute, nu se petrec niciodată. Erau arhivele de notariat ale războiului; dormeau acolo așteptîndu-și prescrierea; cine citea acele pagini care urmăreau imprezvizibilul din virgulă în virgulă, se simțea nespus de liniștit: războiul parcă avusese deja loc. Un deget a atins ușa, surprinzător prin timiditatea sa după tropăiala puternică ce îl precedase.

— Cafeaua, domn'locotenent.

Grange a sărit din pat și s-a încălțat. Oricum, nu era o casă ca oricare alta. Cînd cu cizmele în picioare pășeau pe cimentul gol, tocurele de fier scoteau un sunet mat, fără vibrație și fără rezonanță, ca și cum ai fi mers pe o șosea nouă sau pe o bordură de pod. Te simțezi sudat cu vidul rece și negru de sub tine căruia urechea îi puneă întrebări fără să vrea — hălăduind în afara pavilionului ei. Și brusc căsuța de basm din jur nu mai era chiar atît de liniștitoare. Dormeau acolo cu toții precum pasagerii în înseninarea unor nopți fierbinți, pe puntea încă acoperită cu plaje de pînză, care se îndreaptă spre mările sure și caută să uite că într-o zi vîntul se va răci.

S-ar fi zis că viața în fort își găsește ritmul o dată pentru totdeauna. Era aproape o viață de țară, care vegeta încetinită la virful extrem al unui din nervii cei mai puși sub stare de alarmă din marele corp al războiului: vîntul, anotimpul, dispoziția momentului, măruntele griji gospodărești preocupau mult mai mult decît circularele de stat major, al căror ecou venea să moară pe lizierele somnolente la fel de leneș ca și valul pe o plajă de nisip. Reieșea limpede de aici că războiul trăia din mișcări violente, ca un om care se smulge membru cu membru din sorbul unui țărîm mișcător: așa paralizat cum era, pămîntul îl trăgea înapoi, îl înrădăcina, trupa revenea la starea ei țărănească inițială. Cazemata de la Falize adăpostea un asemenea clan marginalizat cum se pot întîlni subzistînd departe de drumuri, în colibele izolate din stepe: mai rar întîlniți prin tîrguri decît oamenii de munte prin văi, exercitînd mici meserii de aer liber, de vînt și singurătate, pe jumătate cărbunari, pe jumătate braconieri. De patru ori pe săptămînă, Hervouët și Goureuff pleacau pe șantier: era un mic abataj pe care armata divizionară de geniu îl practicase în desigurile din Bray, la doi kilometri de Falize; acolo se fabricau pichete pentru plasele de sîrmă ghimpată care tocmai se isprăveau de instalat de-a lungul frontierei. Cît privea pichetele, existau motive puternice să se creadă că tăiau destul de puține, într-atît de pline de vînat erau

pantele râpelor din pădurea de la Braye, iar timpul parcursului, în zilele scurte de iarnă, fusese calculat cu lărghețe. Adeseori Grange, trezit înaintea de a se fi luminat de ziua, stînd în pat și gîndindu-se, surprindea un pas furișat care se strecura afară pe treptele ude : știa că era Hervouët, cu ranița în spinare, care pleca împreună cu Gourcuff să facă turul capcanelor. Amîndoi îl plăceau lui Grange prin gustul lor pentru viața în aer liber care se potrivea bine cu singurătatea lui, ca și prin nonșalanța și manierele lor discrete și tăcute de colindători ai codrilor și drumuți neobosiți, deprinși să-și țină gura și să-și ciulească urechile, și prea puțin dispuși să se destăinuie cu privire la micile lor afaceri. Hervouët era înalt și uscățiv : vînător de rațe din Brière, nopțile de pîndă îl făcuseră nictalop ca o pisică. Gourcuff, supranumit „Vin roș”, un zilier din Questenbert aproape analfabet, era mai degrabă scund și foarte roșcovan : nu prea dăruit de natură, singurele sale vocații intime păreau să fie cele ale unui remarcabil biberon. Așa cum se întîmplă de obicei, sedentarul devenise sclavul nomadului : Hervouët își implintase gheara în ceara aceea moale — în care tot ce îi ieșea din gură se imprima ca și cuvîntul Evangheliei —, făcuse din el port-arma, gonaciul și argatul său de vînătoare. Cînd se strecura pe cărările înăbușite de rămuriș, Hervouët, căruia îi plăcea să se miște liber, își atîrna pușca de umărul lui Gourcuff ca de un enier. Dispăreau din zorii zilei prin desii, făcuți și lungind pasul, ca niște *seringueiros* de pe Amazoane.

— Pe unde or fi iarăși Hervouët și Gourcuff ?

— Pe șantier, domn' locotenent. S-a isprăvit carnea.

Îi vedeai ieșind din desiș spre asfințit, răsbind în jurul lor boarea vînatului și aburul greu al cîinilor plouați, cu ranițele țesute de pradă, sticle goale și țigări belgiene. Aduceau și vești, deoarece pădurile acelea pierdute, trezite de război, pline de acunzișuri și halte, erau mai încărcate de zvonuri decît firele de telegraf.

După plecarea lui Hervouët și Gourcuff, caporalul Olivon se închidea în camera comună pentru misterioase treburi gospodărești, iar Grange avea înaintea sa o lungă zi albă. Dimineata, de obicei, citea și scria așezat la o masă din lemn de brad, în fața fierăstruicii cu geamuri încetșoșate care dădea spre pădure, pînă la ora cînd, o dată la două zile, se auzea claxonînd de departe, pe drum, camioneta care urca la Falize cu alimente, poșta și ziare, diverse ingrediente clandestine pe care Olivon le comanda de la Moriarmé ca să-și „tărească” găinile, și uneori puțin material pentru întreținerea fortului și apărarea lui viitoare : cutii cu vopsea, unelte de grădinarit, rachete de semnalizare sau rotocoale de sîrmă ghimpată. După ce Grange iscălea de primire, cortina cădea pentru două zile peste lumea popu-

lată : se simţeau în deşertul acela de copaci atârnat de-asupra Meusei ca pe un acoperiş de la care s-ar fi retras scara.

Cu doi oameni rechiziţionaţi aproape zilnic pentru tăierea copacilor, serviciul în fort, în afară de întreţinerea materialului, se reducea aproape la zero, cu excepţia faptului că trebuia să se asigure o permanenţă. Grange avea senzaţia că joacă rolul portarului, cocoţat cam sus, al celui beton vacant pe care doar când şi când îl vizita câte o comisie oficială, încruntînd sprinceană şi strîngînd din buze pentru că ambrazurile tot nu fuseseră prevăzute cu plasele-cofraj regulamentare, înlocuite pe moment, la nimereală, cu saci de pămînt (cînd se făcea vizita fortului, cu cheile în mînă, Grange o băga pe minecă : simţea asupra lui privirea muştrătoare, uşor scîrbită a ofiţerilor de geniu care se uitau la el de sus, ca la un vagabond care şi-ar fi astupat geamurile sparte cu hîrtie de ziar ; se credea de fiecare dată obligat să facă un gest vag de scuză care urca spre bolţi şi voia să semnifice ceva cam ca „Dar zidurile sînt trainice”). Pe vreme frumoasă, cobora deseori după-amiaza pînă la cătunul Falize. La o jumătate de leghe de fort, minusculul drum alb dădea într-un luminiş răcoros, o păşune încîntătoare unde o duzină de căsuţe se soreau încercuite de păduri, într-o singurătate de mirişti înalte şi de codri canadieni. Grange lăsa în dreapta sa ferma Bihoreau, azilul ale cărui obloane, în spatele gardului viu, fuseseră închise de război, şi se ducea să ia loc la *Cafeneaua Platanilor*, care găzduia cu inima largă pe toţi improbabili trecători pe la acest capăt de lume. În faţa casei fără etaj, pe o terasă cimentată, curăţică, ce domina drumul, se aflau o masă, două fotolii de fier, vopsite vesel în alb cu dunguliţe roşii, şi chiar — modernism care te lăsa perplex — o umbrelă portocalie, strînsă ; cînd soarele asfinţea, se revărsa pe terasă, în loc de platan, umbra unui castan uriaş. După ce schimba cîteva cuvinte amabile cu doamna Tranet, care apărea zîmbitoare de după perdeaua de mărgelă ca o figurină de barometru („Uite că domn' locotenent a revenit odată cu vremea frumoasă), şi o liniştea cu privire la incertitudinile epocii şi şmecheriile raţionalizării, Grange se prăvălea în fotoliul de grădină şi, bîndu-şi cafeaua cu înghiţituri mici, plutea într-un soi de beatitudine visătoare. La acea oră a după-amiezii, cătunul era îndeobşte complet pustiu ; cele cîteva case presărate la întîmplare în luminiş, vacile albe şi negre care păşteau ici şi colo, soarele mai galben din ultimele zile de toamnă, azilul cu obloanele trase, toate acestea te duceau cu gîndul la dulceaţa podişurilor de munte, în orele cînd se adună turmele şi cînd micile cabane de vară, după plecarea ultimului turist, închid cu mult timp înainte de prima zăpadă. În spatele acestei frumuseţi timide şi încă aurite, a păcii înfrigurate de toamnă tîrzie, se simţea cum urcă frigul şi cucereşte pămîntul, un frig mişcător, nu încă

de iarnă; luminișul era ca o insulă în mijlocul amenințării vagi care părea să se înalțe din pădurile negre. „Asta-i. Sint ultimul vilegiaturist al sezonului : gata”, își spunea Grange cu o oarecare stringere de inimă, privind în jurul său masa de curînd vopsită, umbrela, castanul, pajiștea sub soare. „Zece ani de tinerețe în Țara vacanțelor : anii vacilor grase. Acum, s-a isprăvit”. Cînd închidea ochii, nu mai auzea decît două zgomote slabe : clinchetul cam spart al talîngii micuțelor vaci negre, înzestrate cu clopoței ca cirezile din munți ca să fie regăsite cînd se rătăcesc prin desiș, și încă o rumoare care părea să iasă din străfundurile copilăriei : era *lecția recitată* a vreo zece puștoaice în minusculea școală situată mai jos față de drum care semăna cu un atelier de fierar. Simțea cum se zbate în el un mic val inert și disperat, care era parcă pragul lacrimilor.

De îndată ce soarele asfințea, locuitorii cătunului ieșeau unul cîte unul pe la marginea pădurii și reveneau pe drum cu roabele și încărcăturile lor de vreascuri : curățirea de ramuri a desișului și creșterea vacilor negre păreau unicele lor ocupații. Îl salutau pe Grange cînd treceau pe sub castan, emițînd remarci meteorologice pline de tilc — despre război nu se pomenea niciodată — uneori el îl poftea pe tînărul Bihoreau să bea ceva împreună și făcea „un pic de conversație”. Melancolia trecea repede, cîteodată își dădea singur importanță : i se părea că este un boiernaș cumsecade descins din foișor ca să bea în aer liber cu sătenii de pe moșie.

Cînd se înapoia înainte de căderea nopții, rar se întîmpla să nu coboare în cazemată pentru o scurtă inspecție; asta numea el „să arunce o privire fortului”. La drept vorbînd, aruncarea acelei priviri nu era cîtuși de puțin necesară, fortul rămînînd sub cheie toată ziua, dar contractase o manie ciudată : îi plăcea să stea acolo cîteva clipe la căderea serii. Cînd era bine dispus, rîdea singur de sine : își spunea că seamănă cu acei ofițeri de marină îmbătrîniți în meserie care preferă să coboare să-și fumeze țigara în cala vaporului. După ce trăgea după el ușa grea a „seifului”, se oprea o clipă în prag și își plimba privirea peste pereții și tavanul scurt care te făcea să-ți retragi din instinct capul între umeri, parcă strivit, o privire întotdeauna însoțită de o stare de indispoziție : îl năpădea o senzație intensă de înstrăinare. Mai întîi îl izbea micimea încăperii ; ochiul o raporta cu greu la dimensiunile exterioare ale construcției ; impresia de reclusiune devenea apăsătoare : trupul se mișca înăuntru ca migdala uscată în coaja simbulului. Apoi venea simțămîntul *viu* — Grange se gîndea la expresivitatea cuvîntului — de *bloc etas*, sudat în jurul tău — simțămînt izvorît din răcoarea acrită care pogora peste umeri, uscăciunea searbădă, aseptică a aerului, zemuirile subțiri ale betoanelui țîșnind pe la încheieturile cofrajului care se întindeau în jurul

refugiului în nervuri fine, sudînd solul de pereți și tavan. „Un zar de beton, își spunea Grange auscultînd fără să vrea peretele, cu arătătorul îndoit — un cheson care s-ar putea răsturna : ar trebui să se lipească etichetele *Sus* și *Jos* — să sperăm că *Fragil* nu va fi nevoie”. Încăperea era goală, brută, cu ceva violent în ea care o făcea de nelocuit. Într-un colț din spate, chepengul care dădea acces în tunelul de evacuare era pe jumătate acoperit cu o rogojină întinsă în lungul zidului. În stînga erau stivuite lăzile cu muniție, benzile de mitralieră neîncărcate — bidoane de ulei, cutii cu unsoare și cirpe murdare minjeau cimentul cu aceleași dungii măslinii care se văd și pe zidurile garajelor. În dreapta erau prinse în perete, roșu, un stîngător, și, albă, o cutie farmaceutică lăcuită, avînd crucea Genevei pe ea. Mijlocul încăperii era gol. Nici nu știai unde să te postezi. Mașinal, Grange făcea doi-trei pași spre gaura brutală de lumină care trecea camera aceasta obscură, și se lungea cîteva secunde în locul ochitorului, lingă tunul antitanic. Prin ambrazura îngustă se vedea doar pauglica drumului forestier care urca spre orizont în pantă foarte lină — strîns încorsetat între zidurile de ramuri ale desîșului — de culoarea aspră a pietrei sparte, avînd, de-o parte și de cealaltă, două dungii de grohotiș cristalin, alb ca zahărul. La cinci sute de metri de ambrazură, drumul forestier plonja ușor în spatele unei ondulații de teren; șoseaua netedă și gardul dublu al crîngului rărit decupau în plin cer, pe vid, un crenel alb, de un desen pur, atît de net tăiat încît bordura lui părea argintată. Cînd îți potriveai ochiul la luneta de ochire, puteai să distingi clar pe marginile crenelului fiecare crenuță, și fiecare piatră de pe drum cu spărtura ei ascuțită și înguste braze strivite, săpate de roți. Grange manevra mașinal vizorul de reglare a tirului : aducea încet crucea neagră, subțire a vizorului în centrul crenelului, puțin deasupra orizontului drumului. În cerul lunetei care le apropia, cerul alb și nedeslușit, vidul drumului somnolent, imobilitatea celor mai mici crenuțe deveneau fascinante; ochiul mare și rotund cu cele două dungii subțiri ca niște lame de brici ale liniei de ochire părea să se deschidă spre altă lume, o lume tăcută și impunătoare, scaldată într-o lumină albă, foarte limpede. O clipă Grange își reținea respirația fără să vrea, pe urmă se ridică dînd din umeri.

— Sînt un prost ! biiguia — dar își urmărea la capătul brațului întins mîna nervoasă.

Se cîna devreme la Falize : pentru Grange era totdeauna un moment plăcut. Se instalau toți patru lingă soba încinsă, în jurul mîsuței din lemn alb pe care Grange lucra în timpul zilei, și care, în vederea cînei, era trasă în sala comună. Gourcuff adormea de obicei înainte de sfîrșitul mesei, dar Hervouët, Olivon și Grange mai

rămăneau adeseori să stea de vorbă în jurul sobei pe care fierbea veşnic o oală cu cafea acră şi lipsită de gust, la fel ca pe plitele din fermele flamande : zeii penaţi ai Falizelor sînt prezenţi, îşi spunea Grange cînd Olivon aşeza cestile şi scotea capuşonul de pe oală cu un gest ritual : se mira singur că şi-a găsit pe negîndite un soi de cămin. Conversaţia se desfăşura lesne : Olivon, şef de echipă pe şantierul naval de la Penhoët, avea prieteni comuni cu Hervouët, deoarece jumătate din locuitorii din Brière se duceau zilnic să lucreze la Saint-Nazaire. Fiind amîndoi *destînga*, discuţiile politice erau înfierbîntate : grevele din 36, Frontul popular, treceau prin încăperea scundă cu tropotul Marii Armate în amintirile unor militari deblocaţi ; s-ar fi zis că războiul nu era decît un *incident tehnic* ca la radio, o cortină coborîtă de un mecanism dereglat tocmai în momentul cel mai pasionant al piesei. După aceea Hervouët istorisea poveşti de vinătoare, nopţi de pîndă prin care tot trecea o siluetă de bătrîn, cîntăreţ, petrecăreţ şi braconier, un soi de erou folcloric care îl amuza pe Grange fiindcă semăna cu moş Ieroska din *Cazacii*. Uneori, cînd discuţia se prelungea mai mult, îl ascultau la radio pe *trădătorul de la Stuttgart*, care pomenise odată şi de regimentul lor. După o lungă hîrîială, întreaga irealitate a războiului răzbătea prin bruiaj odată cu vocea subţire şi acidă, care îşi întîrzia replicile ca un *al treilea cuţit*. În răstimpurile de tăcere, se auzea în jurul casei cum picură roua de pe geamuri şi, uneori, foarte aproape, un foşnet de animal mare scormonind prin desiş, ceea ce îl proiecta imediat pe Hervouët la geam. După deschiderea ferestrei, se percepea un lung fişit salubru, care părea să alerge cît vedeai cu ochii peste respiraţia pădurii şi tipătul cucuvelelor venite să se cocoate foarte aproape, chiar pe sîrma ghimpată, atrase de micile rozătoare ce cântau piine mucegăită. Se simţeau bine, mulţumiţi de a fi împreună, bine dispuşi şi veseli în căldura plăcută, puţin încordaţi totuşi de această rumoare de sălbăticiune, de fereastra deschisă spre noaptea unei lumi neliniştitoare. Era clipa aleasă de Gourcuff ca să se trezască : glumele care îi salutau holbeala de bebeluş durduliu dădeau semnalul stingerii.

— Mama lui de război ! făcea Olivon căscînd, şi umplea din nou oala golită. Îşi urau unul altuia noapte bună şi treceau în odaia lor care dădea spre sîrma ghimpată şi pe care Grange o denumise careul echipajului. Cînd se apleca peste pervaz, zărea un moment, la fereastra învecinată, punctul roşu al ţigării lui Hervouët, care adulmeca pădurea umedă cu un nas de prepelicar, înainte de a se apuca să-şi repare laţurile.

Odată intrat în camera sa, Grange citea un moment la o prăpădită de lampă pe care o atîrna cu o gheară de perete deasupra mesei, dar libaşiunile cu cafea îi goniseră somnul şi, mai ales pe vreme uscată

și clar de lună, ieșea să mai dea o raită pe afară înainte de culcare. Noaptea în pădure nu era niciodată perfect neagră. În partea dinspre Meusa, foarte departe, pe marginea opusă văii în golurile dintre copaci se albea ușor din când în când un soi de falsă auroră, o pîlpîire mătăsoasă de fulgere moi și grase, asemenea acelor bule mari de lumină care se sparg intermitent deasupra văilor cu furnale înalte : era betoniera pentru cazemate în care se puneau acum șarje duble, betonul fabricîndu-se noaptea la lumina reflectoarelor. Către frontieră, unde platoul se înălța ușor, se vedeau perlînd unul cîte unul și alunecînd o clipă prin noapte mici puncte de lumină care înfloreau fără zgomot și măturau creasta desişurilor cu o rază rapidă : automobilele belgiene, care rula în pacea altei lumi străbătînd luminișuri mai aerisite, acolo unde dispăreau Ardenii. Între cele două franjuri pe care noaptea le alerta deodată, Acoperişul (aşa numea Grange platoul înalt de păduri suspendat deasupra văii) rămînea cufundat într-o beznă profundă. Drumul forestier se prelungea cît vedeai cu ochii asemeni unei șosele fantomă, semi-fosforescentă între desişuri sub puzderia grohotișului alb. Aerul era călduț și blind, încărcat de miresme vegetale ; îi plăcea să păsească pe acest drum sonor și scîrțîitor, cufundat în umbra cren-gilor, avînd deasupra capului o fișie de cer mai luminos, aproape viu, care părea să se trezească uneori sub reflexul unor licăriri îndepărtate. Grange umbla cu o senzație de plăcere fizică pe care se grefau însă și gânduri învălmășite, nu totdeauna agreabile : noaptea îl ocretea, îi reda acea respirație fericită și agilitate de animal nocturn în fața căruia se redeschid dramurile libere, dar noaptea apropia de el și războiul : peste lumea ghemuită, adunată la ora aceea în spaimile copilăriei, s-ar fi zis că o spadă de foc înseria semne mari, și perfect lizibile : cerul trezit deasupra pădurilor privea spre Franța întunecată, spre Germania întunecată, și, între ele două, spre strania scînteiere calmă a Belgiei, ale cărei lumini se pierdeau la capătul orizontului. Noaptea nu dormea ; se simțea că pămîntul la pîndă o învăluisese ca într-un camuflaj ; ochiul prindea fără să vrea fascicolul îndepărtat al farurilor care uneori se încrucișau, părea să pipăie precaut aerul, ca antenele unor insecte, dincolo de zarea vastă și neliniștitoare. Grange părisea drumul forestier ce ajungea în stînga printr-o cărăruie la *cota 457*, o denivelare de teren ras de o despădurire recentă, de unde privirea cuprindea platoul pînă hăt departe ; se așeza pe un butuc, își aprindea o țigară și contempla îndelung noaptea îmbibată de licăriri. De acolo licuricii alergau brusc mai numeroși, trasînd în fața lui, pe orizont, un semicerc de clipiri rapide care păreau să se avertizeze una pe alta și să-și pună întrebări ; parcă ar fi fost debarcarea pe o coastă locuită, cînd se vine din larg în noaptea senină : ca și cum s-ar fi ridicat o enigmă care trebuia înțeleasă urgent, dar Grange nu o înțelegea — simțea

numai cum, după un timp, urcă în el o vagă înfrigurare, iar în jurul ochilor ușoara construcție a insomniei ; îi venea să umble prin noaptea prea trează pînă la capătul puterilor, — pînă dimineata. Cînd revenea la drum, totul era din nou calm : noaptea respira ușor în umbra copacilor ; urca scara casei fără zgomot. Înainte de a se culca, se oprea o clipă în fața ușii *careului* pe care oamenii o lăsau întredeschisă noaptea ca să intre căldura de la sobă ; îi parvenea un zgomot de respirații sonore și sănătoase care, fără să vrea, îi încrețea obrajii a zîmbet, în întuneric : lumea în jur se prezenta îndoielnică și nesigură, dar mai era și somnul acesta. „Toți patru” își spunea împingînd ușa de la camera sa, și parcă avea chef să fluiera. Se mira singur gîndindu-se că doar cu cincisprezece zile mai înainte nici nu știa cum îi cheamă.

Adeseori duminicile, căpitanul Varin, comandantul companiei, îl invita să ia prînzul la Moriarmé. Uneori coborau cu camioneta ; în zilele frumoase, decît să împrumute o bicicletă de la Falize și să se lase hurducat pe o distanță de trei leghe pe albia șuvoiului de piatră spartă, prefera să coboare pe jos ; de altfel, binecuvînta drumul atît de prost care îl lăsa să-și vadă de treabă și aproape că despărțea Acoperișul de restul lumii locuite. Pornea devreme la drum ; cînd se apropia de Pulberărie pîdea sunetul clopotelor de la Moriarmé urcînd din vale odată cu încheierea liturghiei : dangătul lor slab care se pierdea în cercul cel mare al pădurilor îi plăcea ca un gest de ospitalitate aproape uitat : era un sunet care nu ajunge niciodată pînă la Acoperișul cufundat în tăcere. Îi găsea pe ofițerii celor două companii — prima și a treia luau masa împreună, gata așezate —, în fața aperitivelor ; printr-o fereastră se vedea Meusa, de culoarea uleiului greu la poalele surplombelor de păduri — „prin cealaltă, piața bisericii unde, mai rărite acum, grupuri de cetățeni în haine duminicale se risipeau în fața plăcintăriei. În jurul mesei domnea o cordialitate gălăgioasă puțin forțată : era limpede că duminicile căpitanului Varin, care îi reunea cînd și cînd pe *forestierii* pierduți în forturile lor de beton de pe frontieră, urmăreau de fapt menținerea *spiritului de echipă*. Căpitanul Magnard, care comanda compania a treia, se lăsa lesne descifrat : era un blond spumos — îi venea să spui : un blonduț — cu ochii de albastru tandru al bărbatului deprins să bage mîna pe sub fuste, îngrijit în felul său, pîrînd să poarte corset ca ofițerii de pe timpul Afacerii Dreyfuss, și manifestînd condescendența cam flusturatică a unui vîntor transferat în trupele fortăreței ; publica din cînd în cînd mici sonete patriotice în *Ecoul Frontului*, ziarul difuzat de armată, poreclit și *Prezicătorul Viitorului* ; nu se lăsa prea mult rugat ca să le recite cîteodată unele din ele, în prima audiecție, la desert. Se simțea că în ziua cînd s-a declarat războiul și-a arborat tonul de trupă așa cum îți pui o floare la butonieră în dimineata celei mai frumoase zile din

viață — căsătoria nu se consumase, iar floarea mirosea urit pentru nasurile tuturor, cu excepția nasului său. „E un filfizon care coboară din patul unei țirfe” își spunea Grange pe care îl agasa teribil, după ce căpitanul, la desert, povestise cu lux de amănunte, în limbajul său vulgar, o aventură sordidă de cantonament. Căpitanul Varin era distant și ușor absent, dar din când în când o rază de ochi vioi, clipind de după farfurie, se aprindea pentru o jumătate de secundă, printre pleoape, ca becul unei guri de foc, la vreo grosolonie care, deodată, nimerea la țintă; era vizibil că făcea eforturi ca să suporte dejunul oferit, și pe Magnard mai mult decât tot restul. „Cît despre noi, nimic nu-i scapă, ne pune note”, își spunea Grange puțin enervat, dar stînjeneala pe care o răspîdea Varin peste comeseni nu îi pica greu; era ca prezența unui preot la un ospăț de nuntă; evita excesele. Conversația era de o sărăcie crasă; subiectele abordate, ea la o masă de han de către niște comis-voiajori; după ce s-au lovit cîteva farfurii și s-au zbierat cîteva coruri, se lăsau clipe de tăcere în cursul cărora antrenul își pierdea suflul. Căpitanul Magnard îi patrona pe rezerviști și pe tinerii elevi-ofițeri cu gesturi rotunjite de comediant; prin mici lovituri de palmă pe umăr și prin pipa pe care le-o vîra familiar sub nas, le „cîștiga încrederea”.

— La colonel? Să-mi spui mie Cuțu, pușorule, o reteza brusc, dintr-un colț, flautul său nazal, folosind un argou care mirosea a vopsea proaspătă. Se bea peste măsură. Fiecare din cei prezenți aici valorează mai mult decât aparențele, își spunea Grange exasperat: niște tați de familie care s-au dus la bordel. Prin fereastră, Meușa își schimba încet culoarea spre sumbru, slînsă de umbra fazei; plictisul întunecat și vid al duminicii de provincie mustea de război prin geamuri; aerul mirosea a Pernod, a fum de tutun stătut și a cărnuri grele. Era vădit că ceva se imită aici, dar ce anume? În clipele de tăcere, comesenii priveau pe fereastră copiii de la catehism care se aliniau acum în piață pentru slujba de după-amiază.

— Ajunge cît am vorbit despre serviciu! spunea pe nas trompeta sclifosită a căpitanului Magnard, cam amețit. *Să vorbim și despre fese.*

Uneori, după dejun, străbătînd somnolența străzilor de duminică muncitorească, Grange însoțea pe cite un camarad pînă la trenul de Charleville, pe urmă trecea pe la birou să rezolve cîteva chestiuni de serviciu. Îl găsea de obicei acolo pe căpitanul Varin fumîndu-și țigara pe după hîrtogării. Avea fața greoaie, puțin carnivoră sub peria părului aspru și încă foarte negru, cu nările fremătînde și lărgite, cu fălcile mari; la prima vedere făcea impresia unui soldătoi care nu bea, nu glumea, nu ridea niciodată, și, de cînd divizia devenise sector, nu pusese încă niciodată piciorul în voliera din *Piața ducală* de la Charleville, unde ofițerii se duceau pe rînd duminica

să facă temenele. Își comanda compania cu un ton sec, glacial și competent, strunindu-și soldații și ofițerii, rezolvînd problemele în puține cuvinte, cu vocea scurtă, ascultînd destul de mult, nestînd niciodată la discuții. Era născut pentru stilul *ordon sau tac* — pesemne că și-a greșit epoca, sau și-a greșit arma, își spunea Grange, pe care căpitanul îl intriga — veșnic mirat de biroul lui gol care respira cu asprime regula, lustruit ca o veselă de minăstire, unde nu se afla nici un scaun pentru vizitatori, și nici măcar o sticlă de aperitiv. Duminica însă era altceva. Cînd se întîmpla să fie singur cu el, Grange uneori, pentru cîteva clipe, îl simțea pe căpitanul Varin mai apropiat, mai deschis — nu că s-ar fi destins : lucra toată ziua — nu că s-ar fi arătat mai uman : confidența lui era atît de impersonală încît devenea chiar glacială, ceea ce căuta de fapt era cu totul altceva decît să-l facă să se simtă în largul său. Căpitanul vorbea despre război. Grange își spunea că Varin se descarcă în fața lui pentru că este unul dintre cei care nu cer niciodată permisie ca să se ducă la Charleville, ceea ce irita — și poate pentru că este încă tînăr : viciul tainic al căpitanului era să-și scandalizeze interlocutorii.

— Ia uită-te puțin la asta, Grange. Biroul doi ne răsfătă.

Documentul, pe care fusese lipit un fluturaș roșu „De comunicat numai ofițerilor”, era un album de fotografii destul de voluminos reproducînd diferitele tipuri de cazemate de pe linia Siegfried. Majoritatea erau situate în pădure, ca și Falizele — unghiurile din care fuseseră făcute pozele erau excelente, dezvăluiau adîncimea ambrazurilor, cu gulerușul de culoare mai deschisă al ciudatului lor cadru cu burduf. Ansamblul, alcătuit din foi volante pe hirtie glasată, îndosariate cu grijă, conținînd dimensiunile lucrurilor și a numerelor de referință, evoca prezentarea îngrijită a colecțiilor de primăvară propuse de casele de mode.

— Asta îți place?... sau mai degrabă astălaltă? Căpitanul se strîmba puțin : era limpede că mai ales hirtia glasată îi stîrnea o antipatie suverană : își spunea ; flusturaticii ăștia de la Statul Major fac pe grozavii... Drăguț, nu-i așa?

Clipea, mișcînd cu degetul hirtia lucioasă ca să i se vadă apele : era un model serios, cu ambrazură triplă și aspectul mai degrabă închis sub crîngul său de pini.

— ... Drăguț sau nu, te sfătuiesc oricum să reții asta, domnule elev-ofițer.

— Pentru că ... credeți că vom ataca?

— Pentru că nici dumneata nici eu n-o să ne ducem niciodată să privim de aproape flășnetele astea. Înțelegi ce vreau să spun?

Căpitanul a început să se plimbe în lung și în lat, parcă îmboldit de un duh rău.

— E un truc destul de răsuflat. Marele Cartier General ne trimite anințiri de călătorie, cu timbrul țării respective. La fel ca tinerii însurăței săraci care își născocesc un voiaj de nuntă pentru uzul galeriei. Face bine pe lângă prieteni și cunoștințe. Probabil că le-a plăcut și polonezilor.

— Dar nici nemții nu mișcă, a replicat Grange, pe care jocul acesta îl ațîța întotdeauna : îi făcea plăcere să împingă oamenii în direcția spre care tindeau . . . Poate că n-o să atace niciodată.

Căpitanul l-a măsurat cu o privire de plumb. Nările îi fremătau. Nu se uită la mine, asta-i curios, și-a spus Grange. Țintește o obiecție. Nu era un om de idei, dar avea altă meteahnă : putea să examineze o idee cu rea-voință.

— De fapt, ce aștepți aici, frumușelule? Ilustrate?

— Aici?

— Aici? . . . Căpitanul a emis un soi de rîs uzat, cam sinistru. Aici? Cum așa, aici? Aici sau oriunde. Va fi o plimbare pe cînte . . . Cu bastonul în mînă!

Căpitanul a reinceput să umble în sus și în jos.

— . . . Cu bastonul în mînă!

După asemenea ieșiri bruste căpitanul se despărțea de el destul de sec și se cufunda în hîrtii : inutil să mai scapere bricheta pînă într-o săptămînă. Grange pleca de la aceste întrevederi ciudate amuzat, dar și destul de răscolit. E ca o luare de sînge, îl ușurează, își spunea ; oricît de stranie i s-ar fi părut toată afacerea, fiindcă urmărirea desfășurarea războiului cu o mare indiferență, înțelegea că totuși căpitanul suferă. Cînd se trezea în stradă i se părea că lumina scăzuse : un semicerc mare de umbră brusc răcită, coborînd de pe faleză, mușca deja, dincolo de Meusa, din țărmul de la Moriarmé. Își spunea că nu mai avea nimic de făcut pe străzile acelea căscate, veșnic pustii, dar unde acum se îngrămădeau bicicletele în fața circumvilor și se tîrau spre gară cîțiva soldați deja beți : era nerăbdător să-și regăsească refugiul din pădure. Vorbele căpitanului îi stricau toată ziua ; nu că le-ar fi dat crezare, dar ele cădeau peste viața tăcută și tihnită pe care și-o crease Grange ca o piatră într-o baltă frumușică sub lințița ei : o clipă se vedea apa neagră, și un miros putred care se urca la cap, se spîrgea la suprafață și nu se mai putea uita. Războiul? Își spunea scuturînd din umeri cu un gest înrăit — dar cine știe dacă chiar este război? Dacă ar fi cu adevărat, s-ar afla. Dar, fără să vrea, se simțea enervat ; se gîndea la toată armata din jur ca la un adormit în iarbă care chiar și în somn se răsucește și gonește cînd și cînd, cu mîna, un zumzet de viespe. Trecînd în lungul riului, pîndea cu privirea acum bănuitoare micile refugii ale căror ambrazuri supravegheau din loc în loc Meusa : le găsea meschine, fragile, cu baza din

beton care se termina în cărămizi, ca și cum s-ar fi început cu o caze-mată și s-ar fi sfârșit cu o stație de autobuz rural. Firește, nu este linia Maginot, își spunea Grange, ridicînd ochii fără să vrea spre cuiburile vulturilor de desiș care se înălțau foarte sus deasupra riului — dar, în definitiv, fortificația aceasta precară e destul de liniștitoare; evident, nu se așteaptă nimeni la ceva serios în partea asta. În spatele pădurilor ... În plus, mai vine și iarna: peste cîteva săptămîni va cădea zăpada. Vor fi zile cînd camioneta nu va mai putea să urce: cu un fior de plăcere se vedea reținut la Falize, închis în refugiul său de munte lingă soba încinsă la roșu, blocat zile întregi în pădurea ieseită parcă dintr-un basm de Crăciun. În aprilie, încă se mai vede marginea Ardenilor complet albi deasupra livezilor cu meri înfloriți... „Varin e vexat că l-au garat aici pe un front de mai mare risul: toți ofițerii activi vor să fie avansați”. De îndată ce primele serpentine intrau în pădure, se simțea respirînd mai în voie; la fiecare cotitură se putea vedea Moriarmé micșorîndu-se în vale. Grange înainta în tăcerea umedă care se închidea peste el; parcă se simțea mai ușor, întinerit: numai faptul că se afunda în pădurea din jurul său, cît vedea cu ochii, îi reda o stare bună care îi dilata plămîinii. Aerul mirosea a sfîrșit de aversă: înainte de căderea serii, avea să plouă peste Acoperiș; la Falize erai ca pe alt tărîm. Apoi brusc, la o cotitură a drumului, îi revenea în minte mușcătura fină, pișcătura care îl făcea să-și încrunte sprîncenele.

— De fapt, ce aștepti aici, frumușelule? Ilustrate?

Într-o zi cînd Grange se reîntorcea astfel pe jos la fort — într-una din ultimele duminici de noiembrie — ploaia l-a surprins încă de la primele serpentine, și, cum se întîmplă, îndeobște, de îndată ce a ajuns pe platou, ea s-a transformat în aversă. Ziua începuse să scadă, norii alunecau la nivelul Acoperișului, agățînd uneori cocoșele platoului care dispăreau o clipă, învălătucite în dîrele de negură: vesteau una din ploile acelea lungi care își storceau zile în șir peste Acoperiș aburii afinați. Cînd ploaia se instala pe Acoperiș, Grange se simțea bine dispus și vioi; senzația mai vie pe care o avea că se întoarce acasă îi turna căldură în membre: parcă îi și vedea pe *oamenii lui* așezați în jurul sobei, în sala comună fumegînd încă de vaporii mantalelor puse la uscat. Înainta cu aversa în față și cu pas agil, conștient numai de o ușoară oboseală și de răceala picăturilor care îi curgeau una cîte una pe spinare, ridicînd cu o mîină gulerul mantalei ude care începea să îi zgîrie bărbia. Cînd privirea se pierdea pe cărărui, o negură flocoasă o înzidea la douăzeci de pași; avansa într-un luminiș al norului care se deplasa odată cu el — doar drumul forestier, în față, își croia în ceața ridicată din crengi o deschidere mai mare. Călătoria prin pădurea claustrată de negură îl împingea pe Grange ușor, ușor pe

panta reveriei sale preferate; vedea în ea imaginea propriei sale vieți: toată averea și-o purta cu sine; la douăzeci de pași, lumea se întuneca, perspectivele erau obturate, nu mai exista în jur decît acest mic halou de conștiință călîie, cuib legănat foarte sus deasupra pămîntului vag. Pe platou, unde șoseaua se zvînta greu, bălțile de pe potecile laterale se lăteau deja de-a curmezișul drumului, bălțind de aversa care se întîlea cu bulele ei mari, cenușii. Uitîndu-se în perspectivă, a zărit la o oarecare distanță în fața lui, încă pe jumătate contopită în perdeaua de ploaie, o siluetă care se împleticea pe grohotișul dintre băltoace. Era o fetiță înfășurată într-o pelerină lungă cu glugă și încălțată cu cizme de cauciuc; văzînd-o așa cum se bălăcărește nesigură printre băltoace, cu spinarea puțin încovoiată ca și cum ar fi purtat la șale, sub pelerină, un ghiozdan, și-a zis mai întîi că trebuie să fie o școlăriță care se înapoiază acasă; dar, cît privea casa, Grange știa că nu se vede nici una la mai puțin de două leghe, iar pe urmă și-a amintit deodată că e duminică; a început așadar să cerceteze mîeșta silueta cu mai multă luare aminte. Ceva în mersul ei îl intriga; sub tîrîitul acum des al aversei de care părea să nu se sinchisească, semăna perfect cu o elevă care chiulește de la școală. Cînd sărea peste o baltă cu amîndouă picioarele odată, cînd se oprea pe marginea drumului ca să rupă o creangă — se întorcea o clipă pe jumătate și părea să arunce de sub gluga pelerinei o privire înapoi, vrînd poate să măsoare cît de mult se apropiase Grange, pe urmă pleca mai departe sărînd într-un picior și împingînd cîte o piatră, și alerga cîtiva pași, stropșind în jur apa din băltoace — o dată sau de două ori, cu toată distanța, Grange a avut impresia că discerne un fluierat. Drumul forestier se afunda cu încetul în cea mai completă singurătate; aversa din jur făcea pădurea să sfîrșie cît cuprindeai cu ochii. „E fata ploii, și-a spus Grange zîmbind fără să vrea sub gulerul nd, una din iele — o mică vrăjitoare a codrilor”. Și-a încetinit pasul în pofida aversei, nu voia să o ajungă prea repede din urmă — se temea ca zgomotul pașilor săi să nu stingherească acel manej grațios, captivant, de pui al pădurii. Acum că se apropiase puțin, și-a dat seama că nu mai era chiar o fetiță: cînd începea să alerge, avea șolduri de femeie; mișcărilor gîtului, extraordinar de tinerești și vioaie, semănau cu ale unui minz scăpat din țarc, dar trecea prin ele cîteodată o undă drăgăstoasă care pomenea brusc de cu totul altceva, ca și cum capul și-ar fi anunțat singur că se mai cuibărise odată pe un umăr de bărbat; Grange se întreba, puțin incitat, dacă și-a dat într-adevăr seama de prezența lui în spate: cîteodată ea se oprea pe marginea drumului și izbucea într-un rîs vesel, așa cum îi adresezi unui partener de coardă care urecă în urma ta într-o dimineață senină, apoi, minute în șir, parecă uitînd de el, își relua salturile de țigăncușă

și de căutătoare de cuiburi — și deodată părea nemaipomenit de singură cufundată în *treburile ei*, ca un mișior care îți întoarce spatele interesându-se brusc de un ghem de ață. Au continuat să umble așa un timp. Cu tot zgomotul aversei care bicuia drumul, culoarea lui mai deschisă i se părea lui Grange că e însăși culoarea înseninării : nu mai era decât un bărbat care umbla pe urmele unei femei, cu tot sîngele răscolit și o violentă curiozitate. „O fetiță !”, își spunea, simțindu-se stingherit — dar fără să vrea inima îi bătea mai tare ori de cîte ori silueta se oprea pe marginea drumului și o mină întredeschidea o clipă spre el adăpostul glugii grele. Deodată silueta s-a înfipt în mijlocul drumului, și, proțăpită într-o băltoacă ce îi ajungea pînă la glezne, s-a apucat să-și spele cizmele de cauciuc mișcînd picioarele prin apă ; ajungînd în dreptul ei, Grange a zărit sub gluga care se ridica spre el doi ochi de un albastru crud, acid și calduț ca dezghețul — iar în fundul glugii, ca un fund de iese, se vedeau paiele moi ale unui păr blond.

— E u-udă, pădurea asta a dunitale, o la la ! a făcut o voce proaspătă și bruscă, în timp ce gluga se scutura cu o nepăsare de cățeluș și-l stropea pe Grange — apoi deodată bărbia s-a ridicat cu o drăgălăsenie tandră și și-a întins obrazul gol spre ploaie ca spre o gură, cu ochii zîmbitori.

— Mai bine să ne întoarcem împreună, a reluat ea cu o voce care nu părea deloc să-i ceară avizul. E mai vesel !

Și a început din nou să ridă, cu risul ei de ploaie rece. Acum că Grange o ajunsese din urmă, umbla lîngă el cu pas zdravăn. El o privea cîteodată pe furiș ; de su bmarginea glugii nu se vedeau lucind de apă decât nasul și gura pe care bărbia scurtă și încăpățînată le întindea către ploaie, dar era răscolit de faptul că o simțea lîngă el, tînără și sănătoasă, suplă ca un căprior, emanînd un miros bun de lînă udă. Își potrivise de la sine pasul după al lui : era plăcut ca și cum s-ar fi sprijinit de el. Cîteodată întorcea puțin capul, și lăsa să-i lunece o clipă marginea glugii de culoare închisă peste ochii de culoarea luminișului : privirile li se încrucișau, și rideau puțin fără să spună nimic, cu un ris care era pură mulțumire. Își vîrise minile în buzunarele pelerinei, cu gestul aspru al țărăncuțelor care se tem de *degerături*, iarna, cînd pleacă la drum. „Dar nu-i o fată de la țară, își spunea Grange cu o stringere de inimă, și nu mai e nici chiar fetiță. Cîți ani o fi avînd ? Unde s-o fi ducînd ?” Doar simplul fapt că pășea alături de ea era atît de plăcut, încît nu îndrăznea să o întrebe : se temea să nu rupă vraja.

— Te-am așteptat pe coastă. Nu prea umblai repede ! a spus ea brusc dînd din cap, dezolată, în timp ce îl privea pe dedesubt cu aerul că vrea să îl necăjească. Avea în voce o nuanță de zeflemea

ghidușă, inițiată, care descifra manevrele lui Grange. Vocea spunea că de mult nu se mai lăsa înșelată de asemenea chestii. Știa că place.

— Ca măsură de prevedere, a adăugat ea foarte repede. Avea aerul că repetă o lecție prost înțeleasă... Duminica seară trec adeseori soldați pe drum. Se zice că se poartă rău, a adăugat dînd iarăși din cap cu un aer pătruns — dar simțea că nu îi era foarte frică.

— Și de mine nu ți-era frică?

— Pe dumneata te cunosc bine!

A schițat o săritură: viața părea dezlănțuită în trupul acela gracil ca al unui mînz pe o pajiște.

— ... Te-am văzut de la mine de acasă. În fiecare zi vii să-ți bei cafeana la cafeneaua Platanilor... *E ceva fastuos!* a adăugat ea accentuînd asupra cuvîntului cu un aer important; s-ar fi zis că atunci chiar îl învățase — dar din nou bărbia a întins spre el gura și ochii rîzători, cu o umflare a gîtului care îl tulbura pe Grange. La fiecare replică, la fiecare mișcare din umeri și din cap, ideea pe care și-o făcea despre ea sărea incredibil.

O clipă au umblat din nou în tăcere. Aversa se mai rărise acum, dar cădea dreaptă și adunată pe drum, instalată pentru multe ore. Vîntul se domolise. Începea să se întunece, pădurea jilavă de aburi din jur se scurgea greoi.

— Va să zică, ești în vacanță pe aici? a făcut Grange deodată, machiavelic. Ștînd și socotînd bine, era desigur o elevă de școală. Și își amintea că zisese „pădurea dumitale”.

— Oh, nu! Sînt văduvă! a spus ea după o clipă, cu un mic ton așezat și destul de mulțumit de sine... Am chiar și un *livret de familie!* a reluat ea cu o bucurie copilărească și, răscolind prin buzunarul interior al pelerinei, a scos din el ca din sacul lui Moș Crăciun un carnetel cu antet oficial și paginile îndoite. Grange, aiurit, a clipit o secundă: la tot pasul se simțea izbit de o nouă rafală de vînt.

— E foarte trist! a conchis ea dînd din cap cu gravitatea comică a fetițelor care se joacă *de-a musafirii*. După care, oprîți în mijlocul drumului sub aversă, au izbucnit amîndoi într-un hohot de ris.

Prin frazele ei zvîrlite cu bruschete, ideile lui Grange începeau să prindă contur. Se măritase la începutul anului cu un tînăr medic care, de bună seamă vrăjit de frumusețea ei, o răpise neîntîrziat de pe băncile școlii: după două luni o lăsase văduvă. Cel puțin asta se putea înțelege prin niște înlănțuiri cam înecleite, fiindcă, în spusele ei, medicul nu apărea niciodată altfel decît sub denumirea de „Jacquot”, ceea ce i se părea un semnalment absolut suficient. Drept care tatăl ei — care trecea prin frazele ei ca o providență distrată și cam distanțată — închiriasse pentru ea o casă la Falize. „Jacquot”, înainte de a o părăsi atît de brusc, se neliniștise în privința ei din cauza unui

plămîn puțin voalat, ceea ce părea să fi luat după aceea, mai degrabă decît o boală, importanța pur poetică a unei ultime dorințe. Venise să se întrezeze, sau mai degrabă să-i îndeplinească voința, în pădure, unde războiul o găsise ca pasărea pe ramură. Rămăsese aici.

— E sănătos ! afirma ea, scuturîndu-și energic căpșorul sub glugă.

Grange asculta, dar detaliile acestea pluteau în continuare pentru el în vag. Cuvintele „tată”, „soț” nu se potriveau cu ea ; veneau să se așeze o clipă pe ea ca o haină pe care o iei și o lași, dar nu o preocupau. Unde se afla ea, și acest lucru nu putea trece neobservat, era ea întreagă. Ce densitate, își spunea el, capătă momentul prezent, în umbra ei. Cu ce putere de convingere, cu ce energie este *aici* ! Îl apucase de braț ca să traverseze o băltoacă și continua să îl țină așa ; simțea prin manta strînsorea degetelor ei ușoare ; netedă, lustruită de aversă, cu pasul hotărît, era tot ce poate fi mai puțin vaporos : era deodată lîngă el, plină și rotundă ca o pietricică.

— Trebuie să mă conduci pînă acasă, a spus ea cînd au ajuns la drum... *Așa e galant*. Julia o să ne facă un ceai (altă enigmă, și-a spus Grange, pe care această nouă intrare în scenă îl deranja). Mi-e întotdeauna atît de frică în stejărișul ăsta !

Cînd au ajuns pe drumul îngust al Falizelor, noaptea a părut să pogoare odată cu umbra copacilor. Ploaia încetase o clipă : în perspectiva drumului, către Meusa spre care ajungea luminișul, puteai vedea, dacă te întorceai, cum moare la orizont o bandă îngustă de un roșu stins ca în serile cu zăpadă. Aici drumul străbătea desîșuri de copaci înalți ; răceala nopții cădea pe umerii bolții dese de crengi ude. Grange și-a dat seama că ea frisează și se strînge lîngă brațul lui fără să vorbească : deodată i-a pierit veselia, și i s-a făcut milă, o milă tandră, mai gravă : acum se înnoptase, și nu mai avea lîngă el decît o fetiță neglijată, pierdută în pădurile acestea de război : avea chef să-i spună pe nume.

— Mă numesc Mona, a făcut ea cu vocea puțin schimbată. A văzut că lasă capul în jos, și deodată a simțit că-și lipește buzele de dosul palmei lui... Îmi plăci, a adăugat ea brusc cu o drăgălăsenie puțin ambiguă, și din nou Grange s-a simțit nesigur și tulburat. Era spontană, dar nu era limpede : ca apele de primăvară pline de nîl și de frunze. Rostea cuvinte de copil, dar îndrăzneala lor nu era chiar foarte naivă ; ce simțise el deodată pe mînă era o gură lacomă, cu buze grele, care știa ce vrea.

Cînd au ieșit din pădure, cătunul era acoperit de noapte în luminișul său ; doar un pătrat luminos cădea prin ușa deschisă a Platanilor peste micuța terasă și scotea din umbră crengile joase ale castanului, apoi, de jur împrejur, ușor, pilcul căsuțelor scunde lungite în

iarbă, al căror acoperiș abia dacă depășea gardurile țepoase ale grădinilor. Niciodată Grange nu se înapoiasa la Falize noaptea: deodată acolo se trezea foarte departe: ghemuită la pământ cât era de lungă, o viață pierdută și încântătoare își făcuse culcușul în lumină și își extrăgea respirația liniștită din noapte, înecată pînă la nări în mireasma plantelor și a pămîntului reavăn. Mona s-a desprins de brațul lui și, alergînd înainte, a început să strige cît o ținea gura spre una din casele negre, de după muștile ei transformate în porta-voce.

— Julia! Ceaiul! Prunișoara mea — gîndăcelul meu! Avem musafiri... Un militar. Un militar *frumos*! ... și după cîteva secunde, un elopoțel care clinchetea la disperare în spatele gardului viu, și o barieră, pe urmă niște uși trîntite tare au trezit ecourile luminii lui cu vacarmul unui atac al diligenței.

Încăperea destul de mare în care a intrat Grange făcea o impresie de căldură confortabilă și aproape de lux care surprindea în cătunul acela pierdut după cantonamentele noroioase ale Meusei. Judecînd după grinzile grosolane, enormul șemineu fără stilpi laterali cu placa de ardezie a vetrei, ușa țărănească, alcătuită din două tăblii suprapuse înzestrate cu clante de fier și zăvoare, era o fermă veche reamenajată pesemne pentru vilegiaturisti veniți să-și petreacă vara în pădure sau pentru vînători de mistreți. Podeava era acoperită cu o mochetă groasă; lumina unui lampadar sub abajurul său de rafia și un foc de vreascuri țepoase care pîlîia în șemineu scoteau din umbră niște mobile rustice pîntecoase, lustruite cu grijă. Într-un colț se vedea un pat-divan, iar deasupra etajere pline de cărți; în mijlocul odăii, o masă marocană joasă, alcătuită dintr-o tavă mare de aramă ciocănită. Se simțea că bunul gust care dirijase această reamenajare fusese strict în felul său, ba chiar sever; dar pe mobilele masive, pe ordinea aceasta greoaie, era aruncată o dezordine încîntătoare de cameră de copii. Diseuri în învelișul lor mototolit și cărți zăceau la nimerală pe covor, bile de sticlă se rostogoleau pe fotolii, de pereți erau prinse în ace cărți poștale galante, portrete de actori, tăieturi de ziar. Pe o frînghie întinsă de la cremonul ferestrei la cheia dulapului se zvîntau minuscule piese de lenjerie feminină — deasupra patului, un sistem complicat de sfori și clești de rufe susținea un felinar mare de grajd. În unghiul opus patului, de două cîrlige mari de fier prinse în perete era suspendat un hamac, în care zăceau un teanc de reviste de modă, o armonică, o pereche de papuci din piele roșie, niște foarfeci de unghii, un evantai și un pieptene spaniol, lucrat ca un chivot. Peste învîlmășeala de tabără de băstinași plutea un miros ușor și stimulent, plin de dimineată — mai bine decît pe drum, aici în jur se simțea pădurea. După ce au intrat, Mona, cu o mișcare din umeri, s-a descotorosit de pelerina care a zburat pe frînghia

de rufe : o masă de păr de culoarea secarei i s-a răsfirat pînă la șale. Sub pelerină purta o bluziță albastră pătată de cerneală și o fustă. Acum cînd avea părul despletit, gîtul sau capul îngreunat căpăta o inflexiune mai languroasă și, cînd își ridica puțin umerii ca să îi mîngie cu masa aceea grea, era din nou femeie toată, călduță ca un pat desfăcut.

— Vino să te încălzești și tu, a spus ea trăgîndu-l de mîină în fața flăcărilor de mărăcini, cu o bruschete băiețoasă, dar tutuirea nici nu l-a surprins pe Grange : era limpede că minuirea lui „dumneata” în limba ei era mai insolită și mai obositoare chiar decît *pluralul de maiestate*... Spune-i bună-zina Juliei ; e sclava mea ... și, cînd s-a întors, Grange a zărit doi ochi curioși și circumspecți care îl cercetau, apoi, în spatele tăvii cu serviciul de ceai, o servitorică la fel de copilăroasă după aspect ca și Mona, căreia în mod vizibil îi copia înfățișarea, doar că purta părul scurt și buclat și își dădea cu ruj pe buze. Peste rochie își încinsese un șorț alb și atît de micuț încît părea doar simbolic, dar la Julia, care nu avea decît frumusețea diavolului, latura ușor ambiguă a Monei aluneca spre un vîrf de sugestie echivocă ; în ciuda ochilor inocenți, cu genche rimelate și rujul, cu sîinii micuți, dar obraznici și cu minusculele șorț-pretext, avea aerul unei subrete de revistă decoltată.

— Vino să-ți aranjez părul, prunișoara mea, a spus Mona, depunînd ceasca în mîinile lui Grange ; și, aruncîndu-și brațul de gîtul Juliei, a tras-o spre oglindă. Cu gura plină de agrafe, își făcea de lucru în părul Juliei, care rîdea de gîdilăturile degetelor ei și se lăsa puțin pe spate privindu-l pe Grange peste umăr. Printre chicotelile prea aseuțite, fiacără roșie și înaltă din șemineu decupa deodată două diavolițe care rideau, destul de neliniștitoare, căpota li s-ar fi dat drumul în vraștea casei ucenicului vrăjitor.

Cînd Julia a dispărut cu tava de ceai, s-au lăsat cîteva clipe de tăcere. Prin fereastra întredeschisă, în spatele obloanelor închise perforate în formă de inimă, se auzea picuratul pădurii și, cîteodată, foarte aproape, trosnetul crengilor care se destindeau după aversă. Mona s-a așezat pe marginea divanului cu un mic oftat de oboseală, apoi, din nou, cu gestul ei din bărbie, și-a aruncat părul pe spate și a ridicat spre Grange ochii și gura, cu o întindere de plantă spre soare.

— Trage-mi cizmele, a spus ea cu vocea mică și parcă încețoșată. Mîi-spicioarele atît de înghețate. Sînt ude.

Sub cizmele de cauciuc în care clipociau două mici bălți de apă, purta ciorapi groși de lînă, bărbătești, uzi leocăci. Grange i-a tras. Ochii îl întepau, un fel de angoasă tandră îi încleșta gîtul, simțea că strînge maxilarele ca să nu-i clănțane dinții. A atins cu vîrfurile degetelor lui degetele ude pe care frigul le chircea, pe urmă talpa mătăsoasă :

de marginea unghiilor ușor învinete se agățaseră firicele de lână ; deodată a simțit din nou cum îl năpădește o milă tandră și foarte echivocă : și-a lipit gura de ele, a simțit cum se mișcă degetele înghețate și cum îi scrișnesc în dinți firele de lână. Atunci Mona și-a destins șalele cu o scuturătură înnebunită de vînat prins în laț și, răsturnîndu-se pe divan, l-a atras lingă ea cu amîndouă mîinile ; și-a simțit gura pe a ei, și lingă el un trup întreg de femeie, greu și mustind, desfăcut ca un pămînt săpat. În cîteva secunde era goală, cu hainele smulse de pe ea de un vînt sălbatic și aruncate pretutindeni pe mobile ca niște rufe spălate care își iau zborul pe un mărăciș, dar în mijlocul ciclonului se afla gura aceea care se agăța de el cu ingenuitate, cu lăcomie ; a intrat în ea fără măcar să se gîndească o clipă. „Ești un paradis !” a spus el cu un soi de stupefacție pașnică ; și se mira singur de ce spune. După ce ea a căutat lampa cu vîrfurile degetelor întinse, odaia a părut să se cufunde într-un iaz de apă liniștită ; doar geamlicul de deasupra ușii și obloanele perforate în formă de inimă alcătuiau în întuneric niște pete mai deschise ; pădurea nu mai picura, luna pesemne răsărise ; a luat-o încă o dată cu o mișcare blindă ; de la talpa picioarelor pînă la rădăcina părului se înfiora toată, dar nu de febră, aproape solemn, ca un copac tînăr care îi răspunde vîntului din toate frunzele sale. El nu se simțea încordată, nici anxios : era mai degrabă un riu în umbra copacilor, la amiază. „Ca un pește în apă, își spunea — mi-am găsit locul ; e ușor — sînt aici pentru totdeauna”. Din cînd în cînd, lua între buze unul, apoi celălalt sfîrc al sinilor ei care alunecau puțin de fiecare parte a pieptului : simțea un elan lung, deplin și nocturn, venit de foarte departe, care îi apăsa pe gura lui. „Ce bun ești !, îi spunea ea cîteodată pe limba aceea fără minciuni pe care începea s-o silabisească și el și în care „bun” nu mai avea alt sens decît „bun de avut” — Te-am sedus ! . . . “adăuga ea cu un mic aer satisfăcut, luîndu-i capul între mîini și îndepărtîndu-l puțin de al ei ca să-l cerceteze cu amîndoi ochii ; pe urmă își întindea iar spre a lui gura încăpățînată, și se reîntorcea în pajiștea ei. Grange s-a înapoiat la cazemată plutind într-un nor ; cînd s-a trezit de dimineață, un soare viu îi umbla prin odaie : încă din somn, a auzit o voce mică și limpede, familiară deja ca fîntîna de apă țîșnitoare pe care o percepi în grădină în zorii zilei, și care parlamenta de jos, prin fereastră, cu Olivon ; a sărit din pat și a alergat la geam, și a văzut de sus gluga albastră instalată sub ferestrele lui, înfiptă acolo odată cu zorile, mai liniștită decît o ciupercuță. „E minunat, își spunea el elipind în soarele crud — totul se ia de la început !” O secundă mai tîrziu, ea se afla deja în cameră : deja bărbia ridica spre el un nas ud ; el o privea, uluit și neîncercător, ca și cum ar fi coborît pe coș.

Unitățile motorizate și motocicliștii făceau manevre pe șosea. Erau unități destul de neînsemnate, fiindcă spațiul de desfășurare era prea îngust între Meusa și frontieră, iar formațiunile cuirasate — dacă ar fi fost să se dea crezare zvonurilor — se antrenau mai degrabă departe, în spate, în taberele din Champagne; dar motorizatele de pe Meuse, oricum, erau menite să opereze în Ardeni, pe lungile întinderi de drumuri forestiere cu care se încrucișau atât de anevoios căărările secundare : se ghicea că înaintarea pe aceeași linie în dinți de pieptene era punctul culminant al acestor exerciții care deșteptau câteodată brusc Falizele cu huruitul motoarelor. În acele zile, Olivon bătea la ușa lui Grange din primele ore ale dimineții („Începe Turul Franței, domn' locotenent”), membrii unităților forestiere își părăseau pustnicia și pe vreme frumoasă veneau să se instaleze câteodată ore în șir pe marginea drumului, ca sătenii din codrii princiari cînd voiau să vadă trecînd echipajele cu prilejul marilor vînători ; în plus, motorizații cu care intrau în vorbă în timpul pauzelor, și care circulau departe și repede cu vehiculele lor, întruchipau oarecum pentru ei șansa unui echipaj în escală : aduceau vești de la cantonamentele pierdute în profunzimile corpului de armată, dincolo de Meusa, o boare de aiurea, un ecou mai îndepărtat din lumea largă. Motorizații îi plăceau lui Grange : ofițeri sau soldați, i se păreau toți mai tineri decît rezerviștii uzați pe care îi întâlnea la Moriarmé : circula odată cu ei un aer viu ca cel care suflă pe stadioane, un soi de trepidație deloc neplăcută — mai era și reconfortant, simțămînt pe care nu încerca să și-l clarifice foarte bine, faptul de a vedea defilînd în condiție bună o trupă și un material destinat să fie lansat departe înaintea lor, dacă nemții ar fi atacat. Automobilele blindate cu mitraliere, șeniletele, motocicletele înaintau în procesiune pe panta cea lungă ce urca spre Belgia unduindu-se ca animalele de povară, zgomotul cu care se striveau șenilele pe grohotișul proaspăt acoperind aproape huruitul motoarelor rulînd cu turație maximă. Grange se amuza câteodată să închidă ochii și să verifice în ce măsură războiul, chiar și în clipele cele mai amortite, alerta totdeauna mai intim auzul decît văzul, prin acel soi de zdrăngănit de grapă uriașă plimbată pe pămîntul răscolit. Ceca ce îl mai izbea era cît de umblată părea pădurea de acele calecade brutale și trufase. Vidul perspectivelor lungi ale drumurilor forestiere, bolțile crengilor care străpungeau pădurea și piereau uneori la distanță de mai multe leghe spre orizont către un ochi de zi misterios, nu erau menite vieții serbede a tăietorilor de lemne și a cărbunarilor care vegetaseră acolo așteptînd ridicarea cortinei. Pădurea respira, mai vastă, mai trează, atentă pînă în străfundurile forturilor și ascunzătorilor sale răscolite simultan la semnele enigmatice ale nu se știe cărei întoarceri a vremilor — o vreme a marilor

vinători sălbatici și a călăriei pe distanțe lungi — s-ar fi spus că bătrânele rămășițe merovingiene mai adormeau încă în văzduh un parfum uitat care le readucea la viață.

Grange și Olivon se așezaseră puțin mai retrași de marginea drumului, pe niște bușteni; priveau trecerea blindatelor. Nu erau foarte interesați — spectacolul nu avea nimic nou în sine — dar nici nu se plictiseau. Astfel portarii, în serile de vară, se instalează călare pe câte un taburet, pe marginea circulației care se scurge pe șosea: în felul lor fugeau și ei din loja lipsită de aer: ceva din vântul depărtărilor trecea pe drum dinpreună cu trupele care înaintau repede și departe. Mai ales tancerile îl intrigau pe Grange: se întreba ce suflet nou putea dintr-odată să le răsără locatarilor hurducați ai acelor mașini grele: un militar îi vorbea odată despre simțămîntul ciudat, irațional, de siguranță, care te cuprinde brusc prin simplul fapt că înaintezi așa, sprijinindu-ți casca de blindaj, într-o zdroncăneală enormă. Tot timpul ofițerii dublau coloana pe drumurile laterale, în automobile de rechiziție; convoiul, cît se vedea cu ochiul, se scurgea scîrțîind din angrenaje în miezul unui cocon greu de pulbere cenușie care se legăna peste drum, pudrînd pînă la cele mai mici tije șenilele groase cu o făină sură, asemănătoare celei de pe căările ce duc la cuptoarele de var. Totul curgea de-a lungul șoselei ca un riu în creștere, foarte murdar, foarte cenușiu, cu viituri și vârtejuri, scîșnet de pietre și bieiuri de ramuri, dar aprcape ca un spectacol natural: se simțea că războiul se instalase în peisaj și în mobilele sale cu lipsa de jenă — ușor epuizantă — a acelor locatari aglomerati de obiecte care nu-și mai văd odată sosind toate euferele.

— E totuina, a spus Olivon dînd din cap, după ce a privit destul de îndelung, fără o vorbă, defilarea zdrăngănitoare — nici ăstia, de la motorizate, n-o duc bine. ăsta nu-i drum pe care să tirăști niște șenile.

— Doar nu-i nici un risc să-l strice.

— Oh, nu-i vorba de asta, domn' locotenent. Olivon a clătinat din nou din cap. E vorba de șenile. Se uzează...

Grange l-a privit, stupefiat. Olivon îl descumpănea totdeauna. Hotărît lucru, de toate poți să întilnești, la vreme de război. Pînă și militari care se gîndesc la economie.

— Du-te și adu-ne ceva de băut, a spus. Înțelegea că Olivon avea chef de vorbă. Era una din zilele acelea cînd *gîndea războiul*, cum spunea Grange: trecerea motorizațiilor îl făcea mereu să emită opinii strategice originale. I-a întins cheia cazematei: își țineau sticlele la rece în micul tunel subteran de evacuare, care servea drept pivniță. Cînd au apărut cu paharul în mînă, fiecare vehicol, din norul său de praf, a început să lanseze în dreptul lor o salvă de plescăituri

din limbă și de glume deșuchate. Dacă Olivon ridică uneori sticla în sus ca să salute convoiul, strigătele se înteeau, ca atunci cînd clovnul ridică un colț de cortină. Nu că le-ar fi sete, își spunea Grange, destul de stîngenit : de fapt, ei salută fetișul.

— De-asta gîndesc strîmb, domn'locotenent ! Olivon tot mai clătina din cap, amărît ... În armata asta, altceva nu știu decît să bea.

— Nu prea ți-s toți boii acasă, Olivon.

— Se întîmplă ... A ridicat din umeri ... Nu că n-am duce o viață liniștită. Cîteodată îmi spun ...

A scuturat sticla pe pietriș cu un aer fals nepăsător.

— Sint plini de ei, motorizații aștia. Spun că, dacă se îngroașă gluma, o șterg pînă la Liège. Patru ore, cică le trebuie.

— Tot ce se poate.

Lui Grange îi plăcea să descurajeze oamenii curioși, și în primul rînd pe sine însuși. Împotriva știrilor de război, a frînturilor de informații care îi parveneau anevoie în legătură cu întorsătura pe care o putea lua într-o zi campania, se zbirlea din instinct, așa cum se întărește și se retractează pielea în fața unui vîrf ascuțit care o amenință. Viața în regiunile acestea de așa-zis război era acceptabilă, chiar foarte acceptabilă, numai că se trăia aici ca și cum conținutul în oxigen al aerului ar fi scăzut puțin, ca și cum lumina ar fi devenit imperceptibil mai săracă : era o lume în care nu vor mai veni vești bune : nu mai respirai aici decît pe apucate, ghemuit într-un soi de șiretenie înțeleaptă și înșelătoare, minut cu minut, cu gîndul la ce va putea să vină. Lumea bolilor fără dureri, dar cu evoluție malignă — a *pronosticului nedeclarat*.

— Sint niște ferme, la Falize, alaltăieri a trecut primarul pe la ei. I-a sfătuit să-și trimită copiii în interior, a reluat Olivon. Tot mai evita să-l privească pe Grange în față, își pirona ochii asupra șoselei pe care roțile se porniseră tot mai tare să strivească pietrișul nou.

— Nu s-a dat ordin de evacuare.

— Nu ? ... Olivon cîntărea știrea cu luare-aminte, dar ea nu a părut să-l liniștească total ... Totuși, au trecut niște granguri pe la Moriarmé, ieri. A aflat Hervouët pe șantier.

— Granguri ?

— Da, granguri — niște generali, a făcut Olivon cu o strîmbătură scîrbită. În inspecție. Au urecat chiar pînă la frontieră. Au trecut pe la fortul Buttés.

Pe Grange îl uimea întotdeauna rețeaua de informații subtilă care circula pe o mie de căi prin trupă ca un *telegraf fără fir*, și scurt-circuita cu grijă cadrele superioare, ca pe niște coloni izolați în mulțimea băștinașilor.

— Asta ne-a scutit să-i primim la noi.

— Sigur ! Acum Olivon s-a întors spre Grange cu o jumătate de zîmbet care îl mai destindea. Totuși, s-a amărit el, nu-i a bună. Au băgat din a grea dincolo de Meusa, acum opt zile. Se prea poate să fie săptămîna asta ...

— Ce să fie ? ...

— Păi, domn' locotenent ... Olivon a întors capul stînjinit, ba chiar puțin scandalizat ... Lovitura cea mare, aia e.

„Și soarele nu e numit, dar prezența i se ghicește printre noi”, și-a spus Grange. A simțit o pișcătură între guler și cămașă. Așa era el făcut : o idee logică nu îl afecta decît foarte puțin, dar presentimentele celorlalți i se strecurau în minte, aproape fără să întîmpine rezistență ; ceea ce la Varin doar îl enerva, îi zdruncina acum nervii într-un mod mai subtil : parcă pluteau trăsnete în aer, teama contagioasă a animalelor înainte de furtună.

— Nemții nu-s nebuni, a spus ridicînd din umeri. În noiembrie ! Drumurile astea, pe aici, după ce o să ningă ...

Cu virful unei nuiete răscolea lipsit de convingere stratul de frunze moarte zvîrlite de vînt pe bordura drumului. Uscate și cenușii ele se învîrteau o clipă în volbura aerului deplasat de vehicule. De o parte și de alta a drumului forestier, printre crengile goale, transpărea acum cerul de un albastru mai pal prin toată pădurea anemiată. Foarte departe, pe suprafață aspră a desisului, se ridica încet deasupra ramurilor un șarpe subțire de praf : unitățile motorizate făceau manevre și pe drumul către Houches. Războiul nu se instala repede, ci punca stăpînire pe pămînt ca un anotimp cenușiu : cînd tăceau, nu se mai auzea decît hurelul motoarelor și, înspre vale, biziitul îndepărtat al unui avion de la școala de pilotaj care se legăna fără vlagă deasupra fumurilor de pe Meusa. Ziua era senină, dar deja rece : zgomotele răzbăteau pînă la mare distanță.

— Sînt șmercheri, nemții, domn' locotenent. Olivon, cu un aer încăpățînat, posomorît, a dat din cap, ca unul care știe el ce știe ... Au ei șpilurile lor !

Au golit sticla fără să mai scoată un cuvînt. Acum vehiculele se răreau : peste pădure se așternea tăcerea tristă a unui apus de iarnă. Cînd dădeau să se scoale ca să reîntre în cazemată, au auzit în spatele lor tușind rateurile succesive ale unui motor : un automobil blindat de recunoaștere a staționat pe marginea șoselei aproape în dreptul lor, masiv în inserarea care se lăsa, sub camuflajul cenușiu de artilerie. Comandantul și șoferul au ieșit afară și, după ce au umblat la motor și au măsurat conținutul rezervorului, s-au îndreptat spre Grange, care se opri să-i privească dintre copaci.

— Sîntem în pană de benzină, a spus locotenentul. E vreun telefon pe aici prin apropiere? Mă tem că n-o să mai treacă nimeni, a făcut el cu o strîmbătură, privind spre drumul pustiu.

Telefonul nu ajungea încă la Falize. Grange l-a trimis pe Gourcuff, abia înapoiat, pînă la Moriarmé cu bicicleta. Mașina de depanare nu putea sosi mai înainte de două ore. Grange a poftit înăuntru echipajul în stare de necesitate și a cerut să se mai aducă o sticlă din pivniță. În armata aceasta care se punea în mișcare cu o întîrziere de treizeci de ani, motorul reînviase o întreagă ierarhie uitată. Cu casca lor de piloți de semi-fond, ochelarii lor mari, salopeta pătată cu ulei, motorizații, oricum, îi impuneau lui Grange. Se simțea ca un țăran în fața automobilistilor din epoca eroică ce coborau din carul de tunete ca să se odihnească într-o cocioabă.

— Nu-i rău deloc, bungalow-ul ăsta, a spus locotenentul ples-căind din limbă, după ce au urcat scărița. Și ce faceți aici? Culegeți ciuperci?

Motorizații își plimbau privirile prin încăpere și pe ferestrele înzidite de ramuri, cu un aer ușor uimit.

Grange le-a dat explicații. Secretul forturilor se răsuflase de mult, dar lipsa de curiozitate a acestei armate care dormea de-a-n-picioarelele oarecum tot îl proteja : știa că dincolo de Meusa nimeni, sau aproape nimeni, nu auzise de ei. Cînd a sfîrșit, s-a făcut tăcere.

— Bine găsit, a spus locotenentul destul de sec, în mod vădit ca să zică și el ceva. S-a apropiat de fereastră și, schimbînd subiectul, a început să vorbească de vînătoare : săptămîna trecută, la Houches, un om din plutonul lui vînase un mistreț cu pistolul, în timp ce își încărca vehicolul.

— Sper că nu veți avea ocazia să vînați ceva mai mare, a spus Grange, politicos.

Au schimbat între ei cîteva banalități golind sticla. Grange nu se simțea în largul lui : locotenentul rămăsese în picioare, iar privirea tot căuta spre ferestre : un vizitator într-o cameră de bolnav, care vrea să iasă cît mai repede la aer. Acum se întunecase de-a binelea.

— Dacă mi-ai arăta și cazemata, a spus deodată locotenentul, cu tonul celui care dorește o clipă de conversație între patru ochi.

Treptele scării erau ude și lunecoase : odată cu noaptea, începuse să plouă ușor. La lumina lanternelor, cazemata era încă și mai neprimitoare decît ziua. O zemuială de cavernă uda pereții în plăci mari și lucioase : ici și colo, în întuneric, piciorul călca pe cochilia melcilor care se strecuraseră din subarboret prin ambrazuri împreună cu umezeala de afară. Din pădure urca un miros greu și mucilaginos care sufoca — mirosul de mucegai al pivnițelor fără aerisire și al ciupercărilor.

— Ce bojdeucă nenorocită! ... a spus locotenentul făcînd o grimasă. Frisona în răcoarea stătută și adușmea aerul greu. A pipăit cu mîna țeava subțire a tunului și a ridicat capușoșul de pinză de pe chiulasă ... Cam seamănă a cavou de familie, nu crezi? Scuză-mi gluma poate nepotrivită, a spus cu un zîmbet nu prea stînjinit.

— Omul se obișnuiește cu toate, a replicat Grange sec, ridicînd din umeri. Îi pierise buna dispoziție: regreta acum că îi invitasese pe motorizați ... În blindatele voastre, cînd începe să se încingă uleiul ...

— Da, da, e o chestiune de gust, l-a întrerupt locotenentul, împăciuitor. A aruncat o privire intrigată prin ambrazură. Toată ironia feții se concentra în nări și în buza de sus, care tremurau ușor, dar neconținut, ca un bot de iepure: adușmecarea asta neîncetată, animalică, îl enerva pe Grange: parcă ar fi vînat în aerul dens o urmă suspectă, ceva și mai imaterial decît un miros. Din cînd în cînd, locotenentul îl privea pe Grange dintr-o parte, cu o clipire veselă pe care locul unde se găseau o făcea ușor lugubră.

— Asta ce mai e? a spus arătînd spre chepengul tunelului. Grange l-a ridicat: sub lumina lanternei, primele trepte au ieșit puțin din umbră; un miros de rădăcini și de pămînt jilav a răzbătut din deschizătură.

— Va să zică așa, vreți să împiedicați Panzer-ele să treacă pe aici? a reluat locotenentul înfundîndu-și mîinile în buzunare și umflîndu-și puțin obrajii, ca și cum ideea i s-ar fi părut teribil de caraghioasă.

— Nu prea văd cum ar putea trece tancurile prin pădure, a spus Grange înălțînd o sprînceană ostilă. Și, oricum, asta pierderi tot ar produce ... Cu vîrful cizmei desemna chiulasă tunului.

— N-o să aveți parte numai de tancuri ...

Vocea locotenentului devenise limpede și precisă, bizar de neutră.

— Am să-ți dăruiesc ultima știre caldă-călduță. Odată cu primele blindate, o să vă treziți imediat cu geniști și cu motocicliști și încă din cei care mușcă. Iar dumnealor n-o să vină pe șosea. O să ocolească. O să vină să bată la ușa seifului vostru foarte politicos, dar cu o mină sau două, și atunci o să puteți să vă luați adio.

A ridicat din nou ochii în tavan și a pipăit peretele cu degetul îndoit, fluierînd încetișor.

— Urmează să se pună mine în jurul cazematei. Și pe urmă, ce vrei să fac eu? a spus Grange ridicînd din umeri.

— Ești rezervist?

Grange a dat din cap în semn că da.

— Nu văd decît un singur lucru, dragul meu camarad ...

Și-a așezat ușor mîna pe umărul lui Grange și l-a fixat cu o privire care nu mai glumea.

— Un sfat bun în schimbul sticlei dumitale bune. Eu m-aş zbate să schimb aerul. Drăcovenia asta pe care ți-au închiriat-o în pădure, ştii cum îi spun eu? Fără să vreau să te jignesc, eu numesc asta o capcană pentru tâmpiţi. Ai să fii prins în ea ca un şoarece în cursă.

S-a lăsat un moment de tăcere.

— ... Asta-i părerea mea ... A zîmbit puţin, din colţul gurii, aproape amabil. ... În fond, eşti aici la răcoare. Oricum, poţi să te rogi la bunul Dumnezeu ca ei să nu vină.

S-a auzit un claxonat puternic pe drum ; au urcat. Sosise maşina de depanare, motorizaţii şi-au luat rămas-bun.

— Am să ard nişte pucioasă aici, şi-a spus Grange, nemulţumit şi furios. Bine că nu a mai fost nimeni de faţă. Se simţea nu atât îngrijorat, cât înşelat : ca un om care şi-a împrumutat toţi banii unui escroc.

Toamna a zăbovit pe înălţimile Falizelor mult mai îndelung decît s-ar fi aşteptat Grange ; după zile de ploaie, care inundau subarboretul şi lipeau pe tălpi rachete de frunze putrezite, sufla acum, deodată, un vînt de est uscat şi limpede ce mătura cerul şi întărea drumurile, foşnind prin frunzele stejarilor pitici care mai afirmau pretutindeni de crengi ; era ca o vară a lui Sin-Martin vie şi tăioasă, tivită toată cu ger, care s-ar fi aventurat în însuşi miezul lui decembrie. Cînd Grange cobora scara în zori, după cafea, ca să fumeze afară prima ţigară, fiecare fir de iarbă era gătit cu cîte o perlă de brumă albă, dar din virfurile crenguţelor începuseră deja să se scurgă pe nisipul potecilor laterale picuri grei — iar deasupra pădurii, care datorită stejarilor părea mai înfrunzită, un cer de un albastru rece, de o strălucire sticloasă, se închea sub vîntul tăios. Îi plăcea promoroaca asta care întărea drumurile şi purta uneori pînă la fort ţiriitul micii fabrici de chereştea de la Falize şi trosnetul dens al copacilor ce cădeau sub loviturile de topor : pe cărare, de pe al cărei pietriş smulgeau scintei bocancii cu ţinte, şi mirosea a lemn proaspăt şi a cremene — timp de cîteva minute, în aerul înţepător al zorilor, respira fără să vrea voioşia puţin beată proprie dimineţilor de război, care se înălţa din oboseala abia ridicată de pe umeri, din răceala tonică a cerului liber, din descătuşarea potecilor redeschise. Toate semnele de apropiere a iernii îl bucurau ; îi plăcea timpul acesta ocrotit cînd se abandona unor somnuri lungi şi unor zile scurte : era un timp în care se dormea prost, dar oricum mai bun decît altul, asemenea vacanţelor magice cu care se trezesc şcolarii pe negîndite în urma unui incendiu sau a unei epidemii.

Acum, înainte de a ajunge la Falize, părăsea drumul la intrarea în luminiş şi o lua pe o potecă de pămînt care se strecura între li-

ziera cîmpului și gardurile de mărăcini ale grădinițelor de zarzavat : nimic nu îi plăcea mai mult, cînd era liber de dimineată, decît să o trezească din somn pe Mona și să intre la ea odată cu mirosul zorilor umede. Cînd sosea cu noaptea în cap, se mai tîra încă pe cîmpii un iaz de ceață din care răzbăteau doar casele, creasta gardurilor vii și coroanele rotunde ale merilor. Din coșuri începea deja să lunece un firicel de fum ; uneori o femeie, care urmărea în negură ca prin vad o alee nevăzută, își întindea, de la prima oră, rufele la uscat printre răzoarele de legume. Noțiunea de fericire fusese de totdeauna legată la Grange de poteci șerpuiind printre grădini, iar războiul o făcea acum și mai pregnantă : drumul spălat de noapte, îmbibat de o vegetație înprospătată și de abundență comestibilă, era acum pentru el drumul spre Mona ; ieșea la liziera pădurii ca pe malul unei insule fericite. Ușa Monci nu era niciodată încuiată — nu pentru ca prietenul ei să poată intra dimineața fără să o trezească, ci fiindcă ea aparținea acelei rase de nomazi ai deserturilor pe care țacănitul unei închizători îi umple de spaime : oriunde s-ar fi aflat, își instala totdeauna cortul în bătaia vîntului. Cînd intra Grange, în pătratul de lumină cenușie pe care îl încadra ușa deschisă zărea mai întii pe o masă de aramă conținutul buzunarelor golite de Mona înainte de a se duce la culcare, și printre care se aflau chei, bomboane de mentă încrustate cu firimituri de pîine, o bilă de agată, un flaconaș de par-fum, un ciot de creion ronțait în dinți și șapte, opt monede de un franc. Restul camerei zăcea în beznă. Grange nu deschidea imediat obloanele ; se așeza tiptil lîngă patul care ieșea puțin din umbră, vast și tenebros, luminat de jos de jarul din șemineu și de reflexele suportilor de aramă pentru bușteni. După ce Mona se trezea, cu acel dar instantaneu al ei de a trece de la lumină la umbră (adormea în mijlocul unei fraze, precum copiii foarte mici), Grange, flagelat, biciuit, mușcat, bătucit, se simțea ca sub dușul unei cascade de aprilie, deposedat de sine pe toată ziua ; dar minutul acela în care încă o mai privea dormind era grav : așezat lîngă ea, avea impresia că o ocrotește. Frigul se strecura în încăpere în pofida focului care murea ; prin obloanele prost închise picurau zorile cenușii ; o clipă, se simțea purtat în hăul unei lumi apuse, devastate de stele aducătoare de rău, mocnind sub un gînd negru : își plimba ochii în jur ca pentru a căuta raza scump plătită care făcea ca dimineța să fie atît de pală și așternea peste camera tristă răceala morții. „De n-ar muri” își murmură el superstițios, și cuvîntul trezea în odaia cu obloanele trase un ecou distrat : lumea își pierduse mîntuirea ; s-ar fi zis că de la somnul ei chiar s-ar fi întors o ureche.

Mona dormea pe burtă, cu păturile înfășurate în jurul ei, cu brațele întinse, cu mîinile cufundate sub perna lungă prinsă de ambele

marginii ale patului, iar Grange cînd se apleca asupra ei zîmbea fără să vrea, mereu uimit de aviditatea cu care pînă și în somn acest trupșor pusesse stăpînire pe ceea ce recunoscuse odată drept bunul și partea sa. Adesea adormea goală ; cînd el trăgea puțin cearșaful ca să-i acopere umărul, înțelegea că somnul brusc de copil care o trăsnea și care îl mira atît de tare împletise în ultimele momente de oboseală amintirea unei dulci capcane : parcă cine știe ce grabă ar fi minat-o spre el prin toată lungă noapte de iarnă, și ceva îi tresărea atunci în inimă : se dezbrăca repede, fără zgomot, și se lungea lîngă ea. Uneori își trecea brațul sub ea și, strecurîndu-l pe celălalt în golul pîntecelui ei, o ținea o clipă strîns fără ca ea să se trezască, înfășurată toată în așternuturi : minute întregi, simțind cum urcă pînă la umeri, din brațele pline de furnicături, căldura mîinilor pline, o privea vrăjit și intimidat, ca pe un copil pe care îl transporta învelit într-o pătură. Își lipea gura de umărul ei : într-o secundă ea se trezea, îl prindea cu amîndouă mîinile, și imediat își împingea spre sărut fruntea încăpățînată : era o ploaie de sărutări niciodată ostenită, o tînră furtună de veselie tandră și de drăgălășenie generoasă. El sărea gol din pat ca să deschidă obloanele spre lumina dimineții acum instalate unde ceața se ridica peste graniță și lăsa să alunece pînă pe cearșafuri o rază mare de soare ; epuizați, nu se desprindeau unul de altul : ore întregi, scăldați în soarele galben care făcea să se miște ușurel pe perete o împletitură de ramuri, ea trăia în lungul lui ca un mic spalier. Un deget șmecheresc zgîria deodată la ușă, și, fără să aștepte răspuns, Julia intra cu micul-dejun fumegînd pe tavă. Grange își trăgea iute cearșaful pe el, dar Mona rămînea goală, ridicată pe jumătate din patul răscolit, iar Julia, aplecîndu-se ca să depună tava, ridea ușor cu chicotitul ei din gît în fața sînilor micuți și a pîntecelui tînr care ieșea din spuma cearșafurilor ca din mare. „Stăpîna ei” își spunea el descumpănit, și la cuvîntul acesta totul în el se topea deodată într-o beție tulbure : ochii îndrăzneți și zîmbetul celeilalte guri tinere și infometate cufundau sărutările lui într-un soi de delir în care se amestecau de toate. Nimic nu îl dezorienta mai mult decît foamea asta pe care o simțea pentru ea, în care nu își găseau locul nici sațietatea, nici plictiscala, și pe care prima sa aparență, nelinistitoare, acidă, atît de puțin senzuală, nu te lăsa s-o ghicești : faptul că îl capturase, că îl aruncase în patul ei cu rapiditatea aceea nebună care încă îi mai tăia răsufierea, îi impunea ; citea în asta semnul unui geniu tandru.

— În dragoste, îi spunea el, tu folosești tactica lui Napoleon : te angajezi, și pe urmă vezi ce o să se întîmple. Cu un deget, îi plăcea să se joace cu cruciulița de aur pe care o purta la gît ; își amintea că seara ea își făcea rugăciunile înainte de a adormi, ca o elevă cuminte de mînăstire, și citea cu Julia pasaje din *Viețile sfinților*, pe

care le cunoștea cu de-amănuntul. Prima dată cînd dormiseră împreună, în timp ce se odihneau în întuneric, ea începuse să-i povestească deodată, cu un soi de grație copilărească, istoria sfîntului Benedict și a surorii sale Scolastica, fericită că o furtună îl reținuse lîngă ea pe fratele ei și îi îngăduia să se mai bucure de conversația și de învățămintele lui. Afară, ploaia grea din Ardeni bătea pădurea pe o distanță de multe leghe. Era atît de neașteptat, și totuși atît de încîntător. Tonul nemaipomenit de copilăresc era cel al unor mici școlărițe ghemuite într-o ascunzătoare la adăpost de ploaia puternică, și care își spun povești așteptînd să treacă furtuna.

— Dar cum de știi?... adăuga el cîteodată cu o perplexitate uluită, strîngînd lîngă umărul său căpsorul atît de albastru și blond.

— Nu ești prost, răspundea ea din gura ei judicioasă de tînără nevastă. Se scula în cot și îl privea de aproape, înțelepțește, punîndu-i un deget pe buze. Nu ești prost — dar ești puțin cam nătîng.

Chiar și în timp ce luau micul-de-jun, ea îl înlănțuia cu picioarele, murseca precum un cățeluș mîna care învîrtea lingurița sau lua zaharnița. „Ești ca papagalul cocoțat pe pom, îi spunea el rîzînd și cufundîndu-și mîna în coama lungă care curgea ca un șuvoi de apă — stai veșnic agățată cu o gheară și cu ciocul?”. La care mursecătura devenea mușcătură; o strîngea lîngă el înfigîndu-și unghiile cu o nuanță de nebunie în care se ghicea și gustul singelui — și în același timp urmărea pe perete pata de soare galben care cobora acum gata să atingă patul: „Puțin timp, își spunea cu un soi de stupoare — am puțin timp”. Sărea din pat și se îmbrăca în grabă: era ora cînd urca la Falize camioneta. Războiul o cufunda întotdeauna pe Mona într-o mirare neîncrezătoare, indulgentă.

— Ce tot faci tu, iubitule, în casa aia care-i așa de urîță? îi spunea uneori în timp ce el se îmbrăca. Îl privea încrețindu-și fruntea ca să circumscrie o idee dificilă, sprijinindu-se pe ambele coate la marginea patului, cu bărbia cufundată în mîini, și cuvintele acestea îl despărțeau brusc de ea, îl desprindeau de țărîmul ei: i se părea că sub el derivă, fără ca nimic să o poată opri, o scoică uriașă, ridicată de respirația mării.

Înapoiat la Falize, își simțea toată ziua fremătătoare și aerată; chiar cînd nu aveau întîlnire, posibilitatea nu era niciodată complet exclusă ca de la o clipă la alta ea să apară: fie că profita de o mașină care cobora de la cătun la Moriarmé, fie că o îmboldea pe Julia să facă o plimbare în pădure, deodată auzea pasul mărunț urcînd ca o rafală scara caz matei: i se părea că timpii morți dispăruseră din viața lui. Chiar și absența ei era ușor de suportat: înainta în fiecare din zile ca pe acele bulvarde bătute de vînt de-a lungul plajei, care sînt mai vii

decît altele fiindcă la fiecare cotitură, fără să vrei, ridici capul. ca să vezi dacă în adîncimea perspectivei nu mai poţi zări o dată marea.

Împreună cu alimentele şi poştă, camioneta mai aducea de la Moriarmé şi ziarele : adesea, cînd o aştepta pe Mona după-amiaza la fort, Grange, ca să o surprindă de cît mai departe, se instala lângă fereastra de unde, dacă se apleca înafară, putea să vadă drumul în perspectivă ; desfăşura atunci în faţa lui un teanc întreg de jurnale. Nu îşi explica prea bine de ce îl interesau atît de tare. Ceea ce emana din lectura lor era mai curînd un căseat politicos : s-ar fi zis că e umplutura celor mai dificile zile goale de caniculă, dar condimentată cu vreo intrare discretă a alămurilor, care unea gustul mai viu pentru sporturile în aer liber cu ultimele suspine din *curierul sentimental* : *Un şef de echipă se înecă în portul Lorient făcînd un turneu de inspecţie. — Pînă la 38 de ani un roman de dragoste, după 38 de ani un roman de glorie, iată viaţa eroică şi legendară a lui Kosciuszko ; — De ce nu cîntăm cîteva măsuri din Marseieza după God save the King, întreabă în Camera Comunelor generalul de brigadă Spears.* Sporovăiala asta demnă de odaia unui bolnav circumseria de fapt un vid ce devenea aproape fascinant : deodată, o frază cu aluzii misterioase care se căsca la capătul unui paragraf te făcea să crezi că cineva trebuie să fi rupt din ziar o pagină dublă. Războiul sfîrşia, înocnea ici şi colo ca jarul, ca un foc de pădure incomplet stins ; o rafală de vînt trecea deodată peste sute de leghe, răspîndea scînteii pînă şi în pădurile pierdute ale Careliei. Ce putea să însemne de fapt un război în Finlanda ? Foarte departe, în aer liber, simţea că lumea îşi continuă viaţa nepăsătoare, iar veştile nu erau mult mai diferite decît de obicei ; ştînd şi cumpănind lucrurile, te cuprindea chiar mirarea că războiul era atît de suportabil — doar gesticulaţia rămînea mută : ca şi cum ai fi urmărit-o printr-un hublou cu sticlă groasă, s-ar fi zis că peste inima Europei, peste însăşi inima lumii, a coborît un imens clopot scufundător şi te simţea prizonier sub clopotul acela în aerul stătut care strîngea tîmplele şi făcea să-ţi ţiuie urechile cu un bîzîit uşor. Din cînd în cînd, Grange ridica ochii de pe gazetele pline de absenţă şi privea pădurea : se gîndea la ziarele îngălbenite din 1914, a căror colecţie se amuza cîteodată, copil fiind, să o răsfodiască, în pod, ziare încărcate de acea năvală brutală îndelung trepidantă în spatele liniei albe, şi brusc dezlănţuită în faţa publicului fremătător de pistolul starter-ului : ce făcea oare ca şi războiul de faţă să contamineze lumea cu aceeaşi boală lincezitoare ? Cînd şi cînd, o frunză uscată se desprindea de pe o ramură şi aluneca fără zgomot pînă la şosea, neînsemnată în aerul limpede şi rece, dar ceea ce se anunţa venind nu era somnul iernii ; te ducea mai degrabă cu gîndul la lumea aceea care se imobilizase pe pragul anului o mie, cu moartea în suflet, părăsind pretutîn-

deni grapa și plugul, pîndind semne de sus. Nu că, de astă dată, s-ar fi așteptat sfîrșitul lumii, își spunea Grange : la drept vorbind, nimeni nu aștepta nimic, decît poate, vag presimțită de pe acum, senzația finală de cădere liberă care îți săgeată pîntecul în coșmaruri și care, dacă ar fi încercat cineva să o precizeze — dar cine avea chef de așa ceva ? — s-ar fi putut numi *capătul sulului* : cel mai bun, acum, ar fi fost un somn ca după beție, pe țărîm ; nicideată Franța, cu gustul greții în gură, nu-și trăsese cearșaful peste cap cu o mîină atît de furioasă. După ce termina de citit ziarele, își turna puțină cafea din ulcica de pe plită și își aprindea o țigară. Nu se apuca imediat din nou să citească (adusesse în lădiță, împreună cu niște romane polițiste — deja devorate, dar le recitea — un Shakespeare ediție de buzunar, *jurnalul* lui Gide care tocmai apăruse, și *Memorabilele* lui Swedenborg într-o ediție englezească) ; încerca o clipă să își imagineze războiul care avea să vină, adică se străduia să țeasă o canava de evenimente oarecum mai plauzibile care să comporte continuarea la nesfîrșit a acestui *camping* în pădure. Nu atît pericolul îl preocupa în caz de război adevărat, cît deplasarea : cea mai mare nenorocire ar fi fost să trebuiască să părăsească fortul. Dar, în fond, nu erau multe șanse să se întîmple asta. Posibilitatea invadării Belgiei trebuia exclusă de la bun început : o dată ajungea. S-ar putea ca nemții să atace prin Elveția — ori să asedieze linia Maginot : atunci ar fi o chestiune de durată : un duel de artilerie destul de academic, ceva asemănător cu asediul Parisului în '70 cînd familiile în haine de sărbătoare se duceau, după liturghie, să dea o raită pe la fortificații ca să culeagă schije de obuz. Sau toată afacerea se va rezolva la nivelul aviației. Cîteodată își imagina două armate de santinele, continuîndu-și garda la nesfîrșit de fiecare parte a unui *border* devenit o junglă de ierburi nebune : ideea asta îi plăcea cel mai mult ; amintirea *Cazacilor* îi dădea un soi de poezie : ar însemna viața în sălbăticie, bețiile prelungite, camaraderia vînătorilor din pădure, nopțile de ambuscadă înfiorate de trecerea vîetăților nocturne. Chiar și statornicirea unei asemenea vicți regulate nu ar deveni imposibilă cu timpul ; doar mai aventuroasă, sub continuu stare de alarmă, în care pocnetul unui foc de armă nu ar însemna neapărat vînătoare. Ar trăi acolo, cu Mona.

— Da, cine știe ? își spunea, încrețindu-și ușor pleoapele față de un elan de bucurie oarbă necunoscută pînă atunci, care îl speria — și bătea apoi repede cu vîrfurile degetelor în lemnul alb al mesei : de cîteva săptămîni devenea superstițios. Totuși, chiar cu gîndul acesta, dormea prost : cunoștea somnul fals al trupului care, toată noaptea, echilibrează balansul ușor al unui rapid în mers.

De la fereastra unde se postase, o zărea pe Mona încă de la capătul drumului spre Falize, la o jumătate de leghe — un punctișor

negru care părea să șovăie o clipă în depărtare, de-a lungul gardului viu, pe urmă se angaja pe vadul său și curgea spre casă : știa că e ea — nu treceau oameni pe drumul forestier decât la anumite ore, iar Grange le cunoștea pe toate. Cîteodată era însoțită de alt punct negru care era Julia : de cît mai departe cu putință căuta să distingă care e Mona și, înainte chiar ca vreun amănunt din ea să fie lizibil, o recunoștea după felul mai liber, mai ușor în care aluneca pe firul drumului, ca o bărcuță care se lăsa în voia curentului. De fiecare parte a drumului alb se întindeau crîngurile pustii care se aprindeau acum cît cuprindeai cu ochii de un ruginiu furtunos sub cerul enorm : simțea că în jurul lui lumea era răscolită și obscură, pe potriva acelei păduri îndoielnice, dar în față i se deschidea o cale : i se părea că Mona vine spre el pe un drum tăiat prin mare.

Noapțile pădurii nu mai erau acum la fel de calme. Din Moriarmé sosiseră niște ordine care prescriau să se controleze trecerile frauduloase ale frontierei între cazemate reunindu-le noaptea cu patrula, iar forul de la Falize era deseori sub stare de alarmă pentru un rond, după vizita de dimineață a camionetei. Pentru asemenea excursii nocturne, toți oamenii se prezentau voluntari ; faptul că serviciul devenea mai activ le plăcea ; un calm prea clar nu prevestea nimic bun, dar pînda de noapte îi instala în mod oficial într-un război inofensiv : le aducea liniștea. Grange prefera să-l ia cu el pe Hervouët datorită gusturilor lui taciturne și supleței lui de pisică tăcută. Se strecurau din cazemată într-o noapte atît de calmă, încît, în timp ce mergeau, auzeau sunînd ora unsprezece la orologiul unei biserici îndepărtate din vale, sunete pline și grele în ciuda distanței, apoi, mult mai clar, dangătul ușor spart al unei clopotnițe belgiene. Înainteau pe drumul forestier pe distanță de o jumătate de leghe ; după o cotitură, copacii se îndesău brusc în jurul și deasupra drumului, îl transformau într-o cărare desfundată în care plutea în întuneric un miros de mușchi de apă stătătoare. Liziera exterioară a pîlcului de copaci tenebroși marca frontiera ; se oprea să aprindă o țigară și să fumeze o clipă liniștit lîngă Belgia adormită, asemenea unor oameni care se plimbă și pe care poteca îi blochează pe marginea extremă a falezei. Întunericul, în pîlc de copaci, era de nepătruns — la cîțiva pași de Grange totul se pierdea în desîșul subarboretului care arunca în noapte o umbră mai neagră ; zărea doar, chiar lîngă el, punctul roșu al unei țigări, și auzea tăcănitul încărcătorului pe care Hervouët și-l vîra în pistol. Tăcerea devenea atunci aproape magică. Un sentiment bizar îl năpădea ori de cîte ori își aprindea țigara în păduricea aceea pierdută : i se părea că își desfăcea orice legături ; intra într-o lume răscumpărată, spălată de oameni, lipită de cerul de stele cu aceeași înălțare im-

pietrită pe care o au oceanele goale. „Nu mai e nimeni pe lume în afară de mine”, își spunea cu o bucurie amețitoare.

Stăteau câteodată acolo destul de mult timp fără să spună nimic. Dincolo de frontieră pădurea le trimitea zgomote ușoare — la care fără să vrea ciulea urechea — asemenea acelor minuscule epave indes-cifrabile aruncate de mare pe țărm și pe care ochiul trecătorului se oprește mașinal : liziera alertată surd pe care veneau să o tivească pădurile patrulate de război cu nu se știe ce tăcere care respira fericită și ciulea urechea îl atrăgea pe Grange și îl intriga totodată. Hervouët își arunca țigara și trăgea câteva duști din bidon ; pe urmă părăseau drumul forestier și se angajau pe dreapta, pe o cărare ce urmărea la mică distanță frontiera. De aici înainte încetau să mai vorbească. Umblau aplecându-și puțin spinarea — pe un sol moale tapetat cu frunze putrede care le înăbușeau pașii — în lungul a ceea ce părea să fie o spărtură sumară și veche practică de un animal mare prin hățișul ca de arici al crengilor desigurului. Când Grange își fixa o clipă în față lanterna, conul de lumină extrăgea violent din umbră arcurile strânse ale ramurilor joase care se sudau deasupra cărării într-o boltă de crenguțe : înainta pe-acolo pierdut ca o insectă în dunga unei blăni — când își stingea lanterna, încetul cu încetul din inima nopții negre răzbătea deasupra capului său un șuvoi lung și ușor fosforescent care se sfîșia agățîndu-se de virfurile crengilor. Pe măsură ce avansau, noaptea își schimba înfățișarea : toropeala miezului de noapte se înălța încet, încet peste creasta copacilor, iar aerul mai ușor al visurilor infuza subarboretul cu un albastru vaporos de tămîie ; răsărea luna și atunci, cît cuprindeai cu ochii, pămîntul devenea lesne de trecut prin vad, așa precum o înseninare momentană usucă drumurile. În spatele lui, Grange auzea doar pasul lui Hervouët care făcea să troznească uneori vreascurile, și zăngănitul regulat al tecii de la baionetă care reîncepea de fiecare dată cînd îl lăsa în urmă ca să tragă din mers o înghițitură din bidon. Dacă îndrepta lanterna spre stînga în adîncimea păduricii apăreau la nivelul solului sîrmele lucind de perlele picăturilor și pichetele plasei joase care alerga în lungul graniței — câteva perechi de ochi scînteiau o secundă prinse în lațul fascicolului de lumină, și se aveau prăvălindu-se prin frunziș trăznetul mic și greu al iepurilor. În dreapta, privirea aluneca pe o lungă vale împădurită care cobora spre rîpele afluențe ale Meusei ; o lună sălbatică naviga foarte sus deasupra codrilor negri ; fumurile focurilor făcute de cărbunari, pe care frigul nopții le doboră și îngreua, presărau cercul plat al pădurilor cu pete mari de cenușă care se învîrtețeau încet purtate de noapte, și se ridicau uneori pe margini cu unduirea molatecă și circulară a meduzelor. Grange privea cu fruntea încordată de atenție și de un sentiment ciu-

dat de așteptare. Îl învăluia o vrajă puternică stînd acolo, atît de tîrziu după ce bătuse miezul de noapte la bisericile pămîntului, pe acea rovină fără loc îmbibată gros de bălți de negură și muiată toată în sudoarea învălmășită a visurilor, la ora cînd aburii ies din păduri ca nălucile. Dacă îi făcea semn cu mîna lui Hervouët și amîndoi își țineau o clipă respirația, largul pădurilor din jur le-ajungea pînă la ureche purtat de un soi de muzică joasă și răscolită, un foșnet lung de talaz izbit de stîncă parvenind din brădetul dinspre Fraitures, și peste care trosniturele crengilor de-a lungul unei urme de animal nocturn, clipocitul unui izvor, sau cîteodată un lătrat stîrnit de luna plină urcau din căldarea fumegîndă a codrilor. Cît cuprindeai cu ochii pe rezervația de vînătoare plutea un foarte fin abur albastru, care nu era fumul obtuz al somnului, ci mai degrabă emanația lucidă și stimulentă care elibera creierul și făcea să dănuiască în fața lui toate căile insomniei. Noaptea sonoră și uscată dormea cu ochii larg deschiși; pămîntul surd, alertat, era din nou plin de prevestiri, ca pe timpul cînd se atirnau scuturile de crengile stejarilor.

În spatele brădetului de la Fraitures ajungeau printr-un șuvoi de rîpă la șosea și se așezau pe iarba potecilor laterale, fumînd în tăcere, pînă la ora cînd se auzea răsunînd pe asfalt, dincolo de cotitura drumului, pasul patrulei care urca de la fortul Buttés. Grange își simțea mintea minunat de golită; un frig ce pătrundea pînă la os ieșea din pămînt odată cu orele mici ale dimineții; înfășurat în manta întinsă pe iarbă, nu se mai gîndea decît la aroma cafelei fierbinți pe care locotenentul Lavaud, om prevăzător, avea să i-o toarne curînd dintr-un termos. Nu-i dispăcea că războiul se anunța în felul acesta printr-o ciocnire de senzații crude. Cîteodată, cînd patrula întîrzia, adormea puțin, în pofida foamei, pe iarba înghețată, și aproape imediat începea să viseze. Era mai totdeauna un vis cu umblat pe drumuri. Visa tancuri alunecînd spre fort, prin abatajul mare din fața ambrazurii. Visa cum va fi.

Cînd noaptea era senină și cărările uscate, la întoarcere îl părăsea pe Hervouët la intersecția cu poteca de sub stejarii cei mari și îl trimitea la cazemată; el pornea drept în fața ochilor pe o scurtătură care ajungea, printr-o pepinieră de brazi tineri, chiar la Falize: din partea aceasta puteai ieși în luminis străbătînd livezi de cireși și cîmpuri de lucernă unde bolovani rostogoliți în iarbă își înălțau cioturile sub lună. Grange sărea pîrleazurile și ajungea prin grădini la ușa Monei; înainte de a deschide, înfășura în batistă zăvorul de fier țărănesc, de frică să nu o trezească; de pe prag chiar, ghemuită în umbra deasă a mobilelor pe care clarul de lună își agăța reflexele de zale, auzea respirația lungă și ușoară care își sufla prospețimea peste oboseala lui. Un parfum de levănțică răzbătea din dulapurile pînte-

coase ; prin ușa deschisă, se zăreau primii peri de pe alee rămuroși și țepeni sub clarul de lună ca niște corali pe un fund de mare. Se așeza lângă ea și îi acoperea umerii de frigul nopții cu plapuma roșie care lunecase pe jos : ca un mîțîșor care își ascute ghiarele în vis pe cîrpele din coșuleț, știa că nici ea nu adormea ușor, în somnul al doilea de dimineată, decît după o luptă crîncenă cu așternutul. Nu o trezea. Ascunsă în întuneric, cufundată în cine știe ce dulceață pierdută, el nici nu se uita la ea. Asculta numai, chiar lângă soldul său, micul suflu prelung, iar prin ușa deschisă vacarmul de la Fraitures care pierdea acum în depărtări. I se părea că viața i se descătușase și că toate lucrurile se legau între ele doar prin ușa aceea bălăngănită care amesteca orele somnului cu ale zilei, și îl arunca spre Mona din adîncul nopții de război sub stare de veghe. Închidea ochii o clipă și asculta în întuneric respirațiile amestecate trecînd în sus și în jos peste foșnetul grav al pădurii : era parcă zgomotul micilor valuri în fundul unei peșteri care respiră pe însăși elamoarea brizanților ; același umăr enorm al mării care mătura pămîntul le ridica, purta laolaltă veghea și somnul. Înainte să plece, atîngea doar cu vîrfurile degetelor căușul mîinii puțin transpirate pe care în somn ea o întindea desfăcută, cu poala întoarsă spre întuneric, pentru cine știe ce consimțămînt orb care îl lăsa pacificat.

Cînd revenea la cazemata pe drumul forestier, vedea în abatajul din pădure, deasupra văii Meusei, reflectoarele încă trandafirii sub primele licăriri ale zorilor : ziua, ca și noaptea, munca nu înceta. Betoniera lucra. Un detașament precursor de geniști se instalase lângă fortul Buttés și Moriarmé anunța că luna următoare va avea loc plasarea mecanismelor de distrugere a drumului forestier și a cîmpurilor de mine prevăzute în jurul cazematei.

Către sfîrșitul lui decembrie a căzut prima zăpadă peste Ardeni. Cînd Grange s-a trezit, o zi albă și fără vîrstă care mustea din pămînt vătuiua pe plafon umbra cercevelor ; dar prima lui impresie a fost mai puțin de lumină insolită, cît de o suspendare anormală a timpului : mai întîi a crezut că i se oprise deșteptătorul ; odaia, întreaga casă păreau să plutească pe un lunecuş lung de tăcere — o tăcere călduță și savuroasă de minăstire, care nu mai înceta. S-a sculat, a văzut prin fereastră pădurea albă cît putea cuprinde cu ochii, și s-a culcat înapoi în camera liniștită clipind mulțumit. Tăcerea respira în jurul său mai subtilă sub acea lumină somptuoasă. Timpul făcea escală : pentru locatarii Acoperișului, zăpada aceasta puțin magică, închizînd drumurile, deschidea vremea vacanței mari.

Către Moriarmé, comunicațiile au fost foarte curînd aproape întrerupte. Camioneta gîfîitoare, deși cu lanțuri la pneuri, după ce s-a înzăpezit o dată sau de două ori în nămeți, nu s-a mai aventurat dincolo de rampele acoperite de polei ale Pulberăriei. O dată la două zile, Gourcuff purtînd drept lest o lîtră de rachiu și mai multe raniți, „cobora” la batalion : revenea de acolo foarte tîrziu, roșu, beat turtă, harnașat cu ranițele pline care cuprindeau poșta, cutii de conserve și saci cu biscuiți. Echipajul din fort care, în noaptea care se lăsa, pîndea de departe cu ocheanul înaintarea sa în zig-zag pe drumul forestier, îl încuraja pe ultima sută de metri cu un concert de bun venit din pahare lovite de bidoane.

— Haide, Gourcuff, dă-i benzină ! striga Hervouët în timp ce mîngea neagră oscila pe zăpadă, grăbind pasul ca prin farmec. În armata de pe Meusa, doar argoul motorizaților era folosit.

Îl ridicau pe scara de fier în careu, unde Olivon îl „dezgheța”, adică, după ce îl așeza cu spatele la soba încinsă, îi vîra cu dușca pe gît încă o lîtră de grog fierbinte care înlocuia acum cafeaua din oală. Un abur dens se înălța atunci din Gourcuff, în timp ce o baltă i se lățea sub scaun — pe urmă strănută, cu un soi de maiestate, și o gamă întreagă de eteruri bizare se volatiza în încăpere.

— Mai rău ca o locomotivă, scoate aburi din el, șuiera Olivon, admirativ, dîndu-i mici lovituri de pumni în spinare. Dar — ce-i drept e drept — și consumă ...

În biroul său din Moriarmé, zăpada îl făcea pe Varin să vadă lucrurile și mai sumbru. Primele intemperii înțepeneau arcurile acelei armate gîfîitoare, gripau brusc motoarele hodoroage, bune doar pentru marile manevre de vară. La peste treizeci de centimetri de zăpadă, lucrările, convoaiele, exercițiile, transporturile, apelurile, tirurile, toate scîrțielile zilnice ale angrenajului încetau ca prin farmec : garnizoana de pe Acoperiș a devenit cartierul de iarnă al unei Mari Companii, o hoardă înțepenită de hibernare, adăpostită în grupuri mici prin deschizăturile călduțe ale sobelor și igluurilor sale. Regulamentele mute dormeau închise pe masa căpitanului. După ce ape-lase un moment fără convingere la „schiuri” și la „material de munte”, Varin a ridicat brațele la cer și a început să vorbească cu un dezgust mohorît despre „traiful după obiceiul pămîntului”. În tonul căpitanului transpărea întreaga retragere din Rusia. Trupa, simțind că i se lasă frîiele libere, era în al nouălea cer. Nu-i plăcea imaginea a ceea ce i se pregătea : bătălia aceasta la urma urmei probabilă spre care se îndrepta cu entuziasmul scăzut al unui cal de povară între hulube : de îndată ce simțea frîiele mai slabe cădea cu nasul în iarba de pe potecile laterale, căutînd acolo visurile struțului în nisip. Și, sub

zăpada moale care netezea pământul și ștergea urmele, avea chiar vaga iluzie că devine invizibilă, că poate înșela destinul.

Zăpada împrumută pădurii scunde și necioplite din Ardeni un farmec pe care nu îl au nici codrii din munți, nici brădeturile din Vosgi sub luminările lor de gheață. Pe crenguțele scurte și țepene ale desișului pe care vântul nu le ajungea, omizile albe se agățau săptămini în șir fără să se desprindă, sudate de coajă prin mici acadele de gheață care erau picături dezghețate și reînghețate pe viu de frigul nopților lungi : zile în șir, în aerul decantat de ger, Acoperișul își punca huse peste huse, pachete ușoare și grele, fire de păianjeni și lungi filigrane albe de dimineți cu brumă. Un cerc de un albastru violent se spărgea peste peisajul sărbătoresc. Aerul era acid și aproape cald ; la amiază, pășind pe drunul forestier din fiecare potecă laterală se auzea, în șuvoaielor de soare care făceau să scînteieze zăpada, cum urcă zgomotul mustos al măruntaielor dezghețului, dar de îndată ce orizontul Meusei devenea trandafiriu odată cu seara scurtă, frigul depunea din nou pe Acoperiș o tensiune magică : pădurea pecetluită devenea o capcană de tăcere, o grădină de iarnă pe care grilajul închis o reda forfotei fantomelor. Fiindcă zăpada agăța selipiri mai îndepărtate, iar înălțimile Meusei, noaptea, se însufleteau ; pe după nimbul betonierelor adesea, acum, în nopțile senine, reflectoarele de apărare antiaeriană măturau pină dincolo de frontieră cerul pădurii cu evadrupla lor bară de lumină, și o fosforescență alerga și se stingea în depărtare pe cutele zăpezii printre trunchiurile carbonizate, asemenea pălălaiei bruste și moi care înroșește un smoc de vată. Aceste luciri boreale, această glorie de lumină glacială care se învîrteja în noaptea vidă și părea să ascută frigul, înstrăinau locul și anotimpul. Uneori razele luncind în fața ferestrei fără perdele îl trezeau pe Grange în toiul nopții, ea, pe timpuri, fascicolul farurilor măturîndu-i pe viu geamurile în insula aceea bretonă, unde dormise atît de prost ; se scula și se sprijinea peste pervaz, și privea o clipă straniile coloane de lumină rotindu-se încet, precaut, pe cerul de iarnă ; o amintire urea atunci în el din străfundurile lecturilor copilăriei : aceea a uriașilor marțieni bolnavi ai lui Wells scoțînd răgete de neînțeles peste întinderile stupefiate.

Dar, de îndată ce semnele, odată cu zorile, se stingeau pe cer, Acoperișul revenea la viața lui sălbatică. Înainte să se fi luminat de ziuă, Grange auzea sub ferestre trosniturile focului mare de vreascuri pe care îl aprindea Olivon în fiecare dimineață sub cazanul de fier rufe ca să topească zăpada ; oamenii se înghesuiau curînd lingă căldura lui ; cîteodată un tăietor de lemne de la Falize, în drum spre șantier, se oprea în trecere să-și încălzească mîinile la flacăra. Lui Grange îi plăcea murmurul matinal sub ferestre prin care *casa lui* își începea

freamătul pe toată ziua : de la căderea zăpezii, legăturile cu Moriarmé deveneau tot mai mult asemănătoare cu cele ale unui vasal care își ridică după bunul său plac podul mobil al foisorului și își marchează distanțele. Fortul nu mai trăia pe seama văii : cutiile de conserve, biscuiții aduși de Gourcuff de la Moriarmé se îngrămădeau în cazemată, formau un soi de stoc de asediu particular a cărui depozitare mergeau să o supravegheze din cînd în cînd Grange și Olivon.

— Avem de toate, spunea Olivon dînd din cap în fața proviziilor adunate în cămară ; și o spunea pe tonul unui cambuzier verificînd rezervele de alimente ale unui vas întepenit într-o banchiză. Se ghicea în el dorința magică să fi fost uitați acolo pe mult timp — pentru totdeauna.

Grange debarcase la Moriarmé avînd, în portofel, o sumă consistentă, pe care viața în cazemată și solda o măriseră lună de lună : Falizele au înlocuit intendenta. Nu se găseau acolo nici brutărie, nici băcănie, dar fermele aprovizionate pentru iarna lungă de pe podiș, și care încă își mai coceau singure pîinea, furnizau toate cele trebuincioase ; nici vinul nu lipsea, banii i se topeau voioși între degete. „La dracu' cu economiile, își spunea ridicînd din umeri. Om vedea mai tîrziu. La primăvară...” și simțea în ceafă între piele și carne — pe jumătate teamă, pe jumătate surescitare — gîdilătura ușoară a pasagerului dintr-un tobogan care vede curbura șinelor, nu prea departe în față, abordînd căderea cea mare.

Niciodată, ca în iarna aceea pe Acoperiș, nu își simțise viața palpitîndă și călduță, eliberată de legături, izolată de trecut și de viitor ca prin faliile profunde ce despart paginile unei cărți. Oricît de lejer se simțise angrenat în viață, războiul tăia și puținele legături pe care și le recunoștea : poate că în 1914 plecaseră bărbații ultima oară cu gîndul de a se înapoia la *culesul strugurilor* : în 1939 schimbau doar cinematograful pe nopțile de veghe din colibe, dar fără să se întoarcă : știau în străfundurile lor că nu vor mai regăsi decît un tărîm trecut prin foc ; abia părăsită, viața care nu încetase încă să îi înfășoare în căldura ei încropită părea atinsă de o rapidă, de o iremediabilă îmbătrînire — secătuită de vie pe picioare, gata de cules. În fața lui cortina mai era încă lăsată, dar o fluturau adierile și străbăteau licăririle, așteptînd să se aprindă luminile rampei. Între amîndouă, timpul care se anunța era bun de luat. Pămîntul redevenise ușor ; odată cu iarna, bolnavii și bătrînii, evacuîndu-se azilul, părăsiseră rînd pe rînd cătunele din pădure și pieriseră în spatele frontului în fumul trenulețelor gifiitoare de pe Meusa ; Acoperișul întinerise ca un oraș în ajunul unui asediu care și-a izgonit *gurile inutile*. Oricît de puțin marțial se considera, Grange simțea totuși destul de neclar, dar puternic, că în acțiunea brutală de măturare care curăța pămîn-

tul de deșeuri trece primăvara amară și stimulentă a războiului : aerul care scălda acum avanposturile era mai viu decât cel respirat pe puntea unui vas.

Zăpada, care despărțea cazemata de Meusa, o apropia în schimb de Falize. Acum că bătrînii tribului o luaseră din loc de pe platoul oricum deja golit de toți bărbații valizi datorită războiului, se auzeau încă de dimineată pe cărările înzăpezite risetele mai libere și mai stridente ale femeilor, iar lucrurile s-au desfășurat foarte simplu. Gusturile celor din fort îi îndreptau mai degrabă spre ce li se prezenta consistent și stabil, iar peisajul de Crăciun, nopțile lungi, incertitudinea timpurilor ce aveau să vină, un fond de seriozitate țărănească și în caracter, sesizabilă la Olivon și Hervouët, le deșteptau bărbaților dorul după *femeia de acasă*. Olivon frecventa Cafeneaua Platanilor, unde Gourcuff venea să-l ajute la îmbutelieri, e drept acum destul de rare, întrucît o dată cu iarna Grange rămăsese aproape singurul client. Cînd intra la Platani ca să-și bea cafeaua de după-amiază, îl surprindea adeseori, sub calendarul *Byrrh* cu frumoșii săi ciorechini de struguri în jurul cărora făceau voltije ultimele muște ale sezonului, pe Olivon încins cu un șorț de iută (șorțul răposatului, își spunea Grange : patroana era o văduvă grăsulie, dar cu un zîmbet încă plăcut), așezat în fața ziarului de dimineată pe care i-l explica doamnei Tranet — ocupație ce nu avea nimic frivol în sine deoarece Olivon descifra pentru ea pe pagina a doua *Comunicatele prefecturii*, care întindeau în timpurile acestea tulburi capcane profunde sub pașii comerțului de băuturi spirtoase. Hervouët ținea locul, în căminul lui, unui vîntător de munte, pe lîngă o țărancă atît de palidă și de micuță, atît de copleșită de familia ei numeroasă și de nenorocirea vremurilor, încît opinia publică din Falize nu-l vedea cu ochi răi pe noul stîlp al casei, Hervouët pîrînd mai degrabă la Mazures unul din acei paladini căzut din cer care se dedică ocrotirii orfanilor și văduvei. Grange, pe care acest interimat exemplar îl lăsa uneori puțin perplex, se liniștea spunîndu-și că instrucțiunile — în afara orelor de serviciu — indicau de fapt folosirea cît mai liberală a timpului trupei pentru nevoile agriculturii. Cînd îl vedea încă din zori îndeletnicindu-se cu munci forțate, ca spartul gheții din baltă și măturatul zăpezii din fața ușii mult înainte ca restul casei să se fi sculat, apoi despicatele porției de lemn pentru ziua respectivă, funcția — o funcție de fapt destul de gravă și mai degrabă demnă, marcată și de un puternic caracter de necesitate — depășea atît de mult sugestiile mai fără de perdea, încît oricine putea să-și spună că aici ordinea se restabilise de la sine, și că muncile lui Hervouët erau perfect îndreptățite. Gîndindu-se la avaturile micului cerc de oameni, Grange, ușor înduioșat, nu era departe de a-i găsi în fond pe toți *bine cazați*. Cel care îi făcea griji era mai curînd Gourcuff,

descumpănit de secesiunea lui Hervouët, și care își plimba în jurul cazematei o stranie castitate alcoolică și arogantă. În orele lui libere, putea fi văzut înfundându-se pe vreo cărare înzăpezită, mereu singur, mereu puțin asudat și mereu foarte roșu, aplatisându-și casca pe cap cu un pumn coleric și bodogăniindu-și înjurăturile bretone în gulerul ridicat al mantalei.

— Se duce la vînătoare..., spunea Olivon misterios făcându-i cu ochiul lui Grange, cu tonul înduioșat al unui tată de familie mințit.

Ceea ce îl mira pe Grange era faptul că imaginea pe care o prezentau aceste împerecheri întâmplătoare era exact contrariul oricărei destrăbălări, și că buna ordine domestică în cazemată, acel soi de disciplină destul de liberă care se statornicise acolo, nu suferea cîtuși de puțin. Fortul umplea un loc liber; readucea în cătunul părăsit în voia rătăcirilor blîndelor brațe feminine o ordine masculină, din care nu lipsea o severitate neobișnuită de comportament, deoarece chiar dacă presupunea patul, se oprea înainte de ziarul de seară și de papuci. De îndată ce se anunța apusul rapid de iarnă, minuscule trupă își încheia centironul, își scutura pe pragul feminin praful de pe manta și, ca într-un sat caraib, liberă și voioasă, revenea peste noapte în casa *bărbaților*, unde totul aparținea altui ordin: limbajul, dispoziția, vorbele, glumele. Acolo se afla o lume fragilă, suspendată din toate părțile peste vid, dar ale cărei angrenaje începeau în mod bizar să se învîrtească. Grange se gîndea uneori la orologiul acela oprit pe care un cutremur de pămînt îl repusese în mișcare, dar care nu mai suna decît sferturile de oră: de totdeauna avusese o slăbiciune pentru mecanismele de două parale sau de o zi, delicate și absurde, în care întîmplarea face să reînfiorească o clipă necesitatea. Cînd era de o perfectă bună credință, își spunea și că amorurile acestea aproape animalice de cantonament, clocite de iarnă, izbucnite de la sine, în căldura bună a caselor îi produceau liniște: făceau ca atașamentul său pentru Mona să se îndrepte spre o ordine pașnică, îi conferea o soliditate și chiar un anume viitor.

Se scula acum foarte devreme ca să lichideze puținele treburi pe care i le împunea viața încetinită din fort, cu mult înainte de ora cînd lumina de apă murdară, mai cenușie ca pămîntul, mult mai devreme decît soarele, începea să filtreze prin păduri: casa care se scutura de zăpadă în dimineata încă întunecată îi deschidea apetitul. Îi încredința consemnele lui Olivon și plecă la drum, liber aproape toată ziua. Solul alb scrișnea ca nou sub pojghița înghețată; noaptea se retrăgea din pădure fără o adiere de vînt, parcă absorbită de zăpadă; înainte de a se apropia de cărarea spre Falize, un soare mare de culoarea fierului încins răsărea în fața lui la nivelul pămîntului în lungă perspectivă a drumului. Această clipă îi părea mereu nouă și

minunată : aerul era mai viu și biciuit decît singele dezmořit de deșteptător ; s-ar fi zis că încă niciodată lumina nu se sculase peste lume atît de tînăra. Bătea la ușa Monei cu vîrfu de fier al bastonului, pătruns de buna dispoziție a zorilor de vînătoare înghețate pe care rachiul le înviorază devreme. Cu scurta ei căptușită cu blană de oaie, cizme groase de cauciuc, părul sălbatic de dimineată pe care îl în-curcau, s-ar fi zis, stelele nopții, și care părea să se mai scuture încă de paie, emana ca și casa spălată pe toate gresiile ei roșii un miros bun, proaspăt și rustic de duminică la țară, care amintea de perie de păr și de țesală, de scăldat cu apă multă la adăpătoare. Afară, nu se auzeau decît picăturile mari ale dezghețului care băteau toba pe marginea tuturor acoperișurilor, și cîntatul cocoșilor în dimineată plină de soare. Mona era totdeauna gata la ora stabilită ; ieșea din noapte în fiecare dimineată lustruită și curată, ca o pietricică scoasă dintr-un torent.

— Cîți ani ai ? spunea el cîteodată netezindu-i sprîncelele cu degetul, descumpănit de frumusețea ei mai mult decît de o rafală de vînt, clipind din ochi sub lumina prea vie în timp ce ea chicotea din gît și îl ciufulea cu mina ei ușoară — dar înțelegea că întrebarea nu avea noimă și că la ea tinerețea nu era o chestiune de vîrstă ; Mona aparținea mai curînd unei specii fabuloase, ca licornele. „Am găsit-o în pădure” își spunea el, și o înțepătură miraculoasă îi pișea inima ; ea purta un semn : marea i-o trimisese într-o iesle de piatră ; simțea cît de precar îi fusese împrumutată ; valul care o adusese o va lua înapoi.

Porneau pe o potecă prin spatele grădinilor goale și a straturilor de verze înghețate pînă la Fraitures. De îndată ce te îndepărtași puțin de Falize, regiunea se descoperea ; cărarea urmărea în cornișe liziera codrilor adînci care se îndreptau spre Belgia. Chiar la capătul pădurii de jar negru, pe zăpada care se întindea pînă în zare fără o casă, fără un fum, se zărea un orașel atîrnat de un pilon deasupra unor chei scînteind sub soare din toate casele lui albe, plutind în negura violetă a gerului. Lumina zăpezii îi împrumuta o fosforescență de cetate interzisă și de pămînt al făgăduinței. Soarele urca și începea să dezghețe picături de pe fiecare cracă, dar încă mult timp, pe cînd se îndreptau spre Fraitures, orașelul din zare pe muchia creștăturii cheilor sale scînteia glorios între alb și albastru. Mona era încredințată că e vorba de *Spa* : de cînd citise pe afișele sălilor de așteptare denumirea, care o încînta, nu își închipuia că în Ardenii belgieni mai puteau exista și alte orașe.

— De ce nu mă duci ? spunea ea scuturîndu-i brațul, cu bruscheta ei tipică în dorință, care părea să redea de fiecare dată lumea nouătății ei. Și adăuga clătînînd din cap cu o precocitate înțeleaptă și casnică :

— Julia ar veni cu noi. În Belgia, știi, e viața ieftină.

În spatele rîpei de la Fraitures, scuturau de zăpada nopții ușa unei cabane de cărbunari părăsite și scoteau din ea *sania*. De fapt era o sanie destul de grosolană, un soi de *schlitte* care servise pesemne iarna la transportarea vreascurilor din pădure. *Tînărul* Bihoreau, numit și Picior-de-lemn, a cărui competență la Falize îmbrățișa de la repararea aparaturii electrice pînă la montarea faianței, adaptase la ea un scaun din paie împletite; trăgeau cu o curea printre brazi *sania*, trainică și destul de grea, pînă la *semnalul Fraitures*, un pilon din trunchiuri necojite care se înălța într-un luminiș de pe vîrfurile movilei. Soarele de la ora zece semăna pretutindeni pe zăpada înghețată paiete, și amîndoi rideau de faptul că suflau concomitent în fața lor două buchete mari de respirație caldă. Ajunși la *semnal*, împărteau proviziile pregătite de Julia și aduse de Mona într-un soi de rucsac. Mona lega întotdeauna *sania* de pilon, ca pe un cal: era una din ciudățeniile ei — alături de cea a ușilor neîncuiate și a brustelor semne ale crucii făcute cu degetul mare — asupra cărora Grange nu îndrăznea să-i pună întrebări; în momentele lui de entuziasm, nu era departe de a crede că ea deține taina anumitor practici aproape magice ale vieții în sălbăticie. Faptul de a-i fi pătruns în intimitate nu însemna nici pe departe că aveai deja cîștig de cauză asupra ei: mai existau destule momente cînd Mona îl intimidă.

Pe coasta verticală a colinei, o porțiune despădurită deschisese un drum care cobora în pantă, lată și dreptă. *Sania* demara încetitor pe zăpada proaspătă, apoi, cu o accelerare de avalanșă, plonja drept în jos atingînd cu burta colții negri ai pîrticii necurățate de bușteni: soarele, pulberea zăpezii, picioarele înșelătoare ale buștenilor uzi, faleza de brazi negri din apropiere, totul se scufunda atunci în ochii lui Grange pe urmele unui vînt trăsător care îi ardea urechile și părea să elibereze pămîntul de orice gravitație; simțea cum sîinii Monei, lungită strîns lîngă el, i se strivesc ușor de spinare, apoi se deștează la fiecare hurducătură a saniei; se lipea de umerii lui, ușoară și grea totodată, ca acei copii din basme pe care îi iei în brațe cînd treci prin vad și a căror povară îți plumbiește dintr-odată picioarele, iar uneori jocul devenea mai ciudat: simțea gura Monei închizîndu-și pe ceafa lui dinții reci, și mîinile ei alunecînd de-a lungul brațelor lui pînă la încheieturile care manipulau partea de dinainte a saniei. Aceasta îi catapulta pe o faleză moale săpată de pîru în fundul rîpei; rostogoliți în zăpadă, rîzînd nervos, se luptau, lipiți unul de altul, cu mîinile și genunchii, și foarte curînd simțea din nou dinții Monei care îi căutau ceafa: o moleșeală bruscă îl cuprindea, ca și pisica pe care o ridici de jos trăgînd-o de pielea gîtului — zăpada care-i aluneca între umeri și în lungul brațelor devenea o blîndă arsură.

Cînd se scuturau și se așezau o clipă pe sanie ca să-și tragă sufletul, o privea puțin de jos cu o umbră de neliniște, văzîndu-i talia atît de subțire sub scurta strînsă pe corp; se gîndea la viespile care știu din instinct să înțepe ca să paralizeze. De îndată ce tăceau, închizînd ochii, auzeau din toată întînderea pădurii doar clipocitul ușor al moinei — uneori, foarte departe un cocoș izolat îmboldea soarele dimineții : cu capul sprijinit pe umărul Monei, simțea cum vine lumea spre el îmbibată de un tandru belșug.

Cînd se înapoiau la cabană și mîncau, așezați unul lîngă altul pe sanie, ce le mai rămăsese din provizii, după-amiaza era deja avansată; orizontul pădurii se întuneca sub un cearcăn mov. Se lăsa frigul, iar în lumina oblică trecea o nuanță de tristețe îngrijorată. Mona frisona sub scurta ei îmblănită : se înnegura deodată la fel de repede ca un cer de munte, receptivă la toate avertismentele orei și anotimpului.

— Nu-mi plac sfîrșiturile de zi, spunea ea scuturînd din cap cînd o întreba ce are. Și, cînd voia să știe la ce se gîndește :

— Nu știu. La moarte ... Uneori își rostogolea capul pe umărul lui, și cîteva secunde plîngea cu sughițurile ei repezi, atît de ciudate, bruște ca o ploaie de aprilie. Simțea cum îl pătrunde frigul, brutal. Nu îi plăceau cuvintele care ieșeau din gura acestei sibile copil, năpădită brusc de noapte. Cînd ajungeau la Falize, o umbră albastră și rece tăia zidurile caselor pînă la jumătate; firicelele de gheață reînghețate pe marginea streșinilor umpleau ulițele cu tăcere. Înainte chiar ca soarele să fi asfințit, zăpada devenea cenușie. Pămîntul în jurul lor părea deodată atît de stins, atît de înghețat, încît presentimentele Monei îl copleșeau și pe Grange; simțea cum ziua basculează brusc în fundul unui puț negru, și cum urcă în el o apă sură, rece, al cărei gust searbăd îl avea în gură. De îndată ce Julia termina de servit ceaiul, se dezbrăcau cu o grabă anxioasă; în camera mare și întunecată, plină toată de tristețea cîmpenească a scrii, se strîngeau în brațe fără vorbă. Uneori el se ridica pe jumătate pe pernă, între cearșafurile reci, și, desprinzîndu-se de degetele Monei, își lăsa privirea să îi lunece, cu ochii larg deschiși, spre masele de umbră densă ale mobilelor care năpădeau încăperea. „Ce am? își spunea, cu inima grea. Cineatic? pesemne *angoasa crepusculară*”, dar se mira că nu o mai resimțise niciodată înainte ... Cînd pleca spre fort la căderea nopții, singurătatea îl apăsă; adeseori se ducea să-l ia pe Hervouët de la Mazures. Se înfundau în drumul de zăpadă moale care amortiza zgomotele. De cum ieșeau de pe drumul forestier, licăririle șantierelor de pe Meusa, care luau locul asfințitului, lăsau să se tîrască pe plăcile de zăpadă niște zori bolnăvicioși, un soi de falsă auroră. Lui Grange i se părea că pămîntul însuși se îngălbenea ca un ten maladiu, că timpul

îl macină cu o febră lentă : pășeau pe el ca peste un cadavru care începe să miroasă.

Adesea, intrînd în cameră, găsea pe masă corespondența pe care Gourcuff, sau uneori camioneta, o urcase de la batalion, și această perspectivă îi întuneca de asemenea întoarcerile : nu îi mai plăceau știrile : era ca acei izolați care au lăsat undeva în urma lor o mamă sau o soră foarte în vîrstă, și a căror plimbare zilnică îl derutează pe factor. Dacă revenea tîrziu, înainte chiar de a intra la el ghicea dacă veniseră ceva hîrtii de la Moriarmé după tăcerea care domnea în careu la apariția lui și care nu se datora somnului ; într-adevăr nu treceau mai mult de cîteva minute și Olivon îi bătea la ușă, aparent pentru a da raportul (dovadă o bătaie din călcîi neașteptată și iezuită care îl amuza pe Grange), în realitate numai ca să readucă în careu știrea încurajatoare că „locotenentul pare în apele lui”.

Nu era totuși cazul, așa s-ar fi zis, să fie îngrijorați. În aparență, nimic din hîrțile oficiale nu lăsa să se prevadă o schimbare în sectorul Acoperișului. Din cînd în cînd, cu puțin optimism, se puteau decela semne net liniștitoare ; ca acele comunicate ale geniștilor care promiteau de pe acum o lungă înseninare de primăvară — și care prevedeau, după dezgheț, ridicarea pentru verificare și stocarea pe marginea șoselelor a minelor antitanc. Ceva totuși filtră prin logoreea cenușie — zilnic mai abundentă — care tulbura puțin liniștea : s-ar fi zis uneori că un creier debransat prin somn, dar obsedat de o digestie apăsătoare, trimitea din cînd în cînd mici furnicăături pînă la extremitățile nervilor. Ceea ce părea să îl preocupe, acum că iarna avansa, era mișcarea *motorizatorilor*, despre care oricine știa (nici chiar motorizații nu făceau un mister din asta) că erau destinate, în cazul unui atac german, să se desfășoare departe în fața liniilor, prin Belgia. Dar cînd încerca cineva să descifreze, pe cît posibil, sensul prescripțiilor foarte fragmentare care parveneau pînă la Falize, se desena o perspectivă care îl intriga pe Grange : în mod vizibil se preocupau mai puțin de avansarea motorizatorilor în fața liniilor cît de modul cum urmău să revină. O grindină de instrucțiuni minuțioase îi alerta pe tema aceasta de la o săptămînă la alta pe comandanții unităților înzăpezite de pe Meusa, precizînd itinerariile de repliere, ritmul scurgerii coloanelor, șefii de unități autorizați să pună în funcțiune activitatea de distrugere. Trecerea cazematelor în subordinea motorizatorilor bătînd în retragere și trecînd frontiera înapoi era articulată în mod cu totul special, cu o precizie de maniac. Lui Grange i se comunicau schițe care delimitau cu creionul roșu, pe planurile directe, zona tirurilor artileriei înaintate prevăzute a acoperi replierea motorizatorilor dincoace de Meusa. Meusa ? se întreba Grange — și parcă un penel lung și viclean ar fi venit să atingă în întuneric cazemata din fundul

pădurii făcînd-o să strălucească de o primejdioasă fosforescență — Meusa? Asta îi privea puțin și pe ei.

Se sprijinea de masă în coate, bătînd darabana cu vîrful degetelor pe fereastră neagră, oarecum descumpănit. Plecînd de la acest șoc neplăcut începea să funcționeze prin reflex un întreg sistem de gînduri adiacente. Că războiul ar putea să bată într-o zi la ușa casei-matei, puțin probabil : mișcarea, în această mașinărie grea, solid amarată de sol prin toate crampoanele, care era armata, căpăta în imaginație aspectul anormal îndelung combinat dinainte, al unei mutări. „De altfel, cine vorbește de asta? își spunea ridicînd din umeri. Nimeni nu o gîndește serios. Nici chiar în conversațiile de la Mori-armé. . .” și aici se oprea brusc, fiindcă își amintea de Varin (Bine dar Varin ! . . . își spunea). Simpla ridicare din umeri nu rezolva totul ; ceva îi supraviețuia : o neliniște pe care nu reușea nici să o localizeze nici să o reducă, aceeași, își spunea, care producea insomniile trupeii în serile cînd pe biroul lui poposeau „hîrtii”. Cînd sfîrșea de citit *Micul Ardenes* și cele cîteva gazete pariziene care ajungeau pînă la cazemata, Grange se întreba uneori de unde îi venea acum această impresie tenace că „ziarele sînt atît de proaste”. Nu se petrecea nimic. Războiul din Finlanda se apropia de sfîrșit, era limpede. În Orient, despre care se vorbise mult la un moment dat, totul părea să se fi liniștit : aparent puțurile de petrol din Caucaz încă nu se decideau să ardă. Tot atîtea contra-focuri care, după ce au înroșit o clipă, ca din distracție, orizontul, deveneau jăratie și se stingeau unul după altul. Și acum începea să pogoare peste frontul de nord-est o tăcere ușor zgomotoasă — tăcerea aceasta populată de tusele și scîrțiiit de scaune cînd se obișnuiește să se spună uneori că trece un înger, și prin care musafirii indică în mod discret și aparte că timpul se cam lungeste și devine destul de indecent să se scurgă astfel între aperitive și apariția mîncărurilor mai consistente. Căci tăcerea aceasta, care enerva acum urechea, însemna foame, iar căscatul nu amintea neapărat de plictis cît mai curînd de redutabila deschidere a maxilarelor pe care tocmai o semnifica. Iarna îmbătrînea — se simțea cum i se ridează lipsa de griji, ca acea insulă plutitoare a lui Jules Verne pe care dezghețul, o zi după alta, o micșora.

După ce se războise un moment cu gîndurile aceștea lipsite de bucurie pe care noaptea le îngrămădea în cazemata iar el le numea Larve, se ducea cîteodată, înainte de culcare, să arunce o privire la harta Belgiei prinsă în ace la capul patului — un *supliment gratuit* în culori al *Micului Ardenes* înconjurat de franjuri formate din drapele franceze, germane și belgiene, de decupat, la momentul oportun, spre folosință, conform conturului punctat : s-ar fi zis, își spunea Grange de fiecare dată șocat, încruntînd puțin din sprinceană, că e un cerc

de muște așteptînd în jurul brînzei ca cineva să ridice clopotul. Cu silință, măsura cîteva distanțe, servindu-se de scara din colțul hărții și de pila de unghii. De fapt, salteaua belgiană nu prea era groasă. De la frontiera germană pînă la Meusa, se puteau număra ceva mai puțin de o sută de kilometri : trei ore de drum, înaintînd destul de agale. Din fericire, erau kilometri de Ardeni, alergici la armate, asta o știa oricine : aici își frînsese gîtul Joffre, în 1914, lecția nu fusese zadarnică. Privea cu un soi de încintare enorma pată verde și vivace a pădurii care, fărîmițîndu-se, trimitea tentacule din Liège pînă dincolo de Meusa ; în materie de pădure, era într-adevăr tot ce se putea vedea mai serios ; remarcă de altfel că nicăieri nu era mai compactă decît în fața Falizelor. „Nici un luminîș !”, își spunea cu un *satisfecit* intim care îi încrețea comisurile gurii. De altfel, existau referințe. „Imensa pădure de copaci scunzi” scrisese Michelet : nimeni nu devia o armată prin asemenea mari evidente liniștite. Mai rău decît o pădure, de fapt : o junglă. În plus, trebuia să se pună la socoteală și armata belgiană : șaptesprezece divizii. Acțiunile de distrugere pe care le pregătise erau formidabile. „Drumurile forestiere, își mai spunea el cu o grimasă. Cu cîteva doborîri de copaci !...” ; prost era doar, se gîdea el deodată, tocmai faptul că pomii erau atît de scunzi — dar nu poți avea toate șansele de partea ta. Se mai gîdea un moment în așternut la armata belgiană, la pădure, la distrugeri, la lecțiile istoriei. L-ar fi mirat dacă i s-ar fi atras atenția asupra omisiunii bizare prin care punea armata de pe Meusa între paranteze. Pur și simplu nu se gîdea la asta, și era ciudat — și neîndoios nu i-ar fi plăcut să adîncească motivele omisiunii. În primul somn în care s-a cufundat, aenun deja mai calm, asculta cum crește pădurea.

Către jumătatea lui ianuarie, după căderi de zăpadă care au făcut drumurile total impracticabile, cerul s-a înseninat și la ora micului-dejun un avion de recunoaștere german a zburat pe valea Meusei în sus. Nu era decît o minusculă paletă argintie, foarte încetinită de distanță, care scelipea cînd și cînd în soare ; îl urma, la o bună depărtare, un șuvoi lînced de flocoane globuloase care se destrămau unul după altul în siajul lui cu un „pic” vătuit și moale. Spectacolul nu i s-a părut lui Grange cîtuși de puțin belicos, mai curînd ornamental și plin de grație : atît de regulat se succedau exploziile, una după alta, încît s-ar fi spus că albastrul dimineații fusese înflorit, în tușe mici, de un țărîș pentru răsaduri celeste.

Avionul a revenit aproape zilnic timp de o săptămînă. Grange și-a spus că zăpada făcea pesemne mai vizibile terasamentele în curs de realizare pe poziția Meusei, și că nemții profitau de asta

ca să le fotografieze. La ora cafelei, în cazemată, biziitul bizar și inegal proiecta dintr-o dată toate capetele la ferestre.

— Ce chestie !... mormăia Gourcuff privind pieziș, către avion. Își adăpostea, caraghios, ochii sub cască, chipurile împotriva soarelui. În realitate de teama minusculelor schije care făceau să sune câteodată țiglele de pe căsuță. Dar Apărarea antiaeriană nu își nimerea niciodată ținta : erau niște străvechi tunuri de 75 care trăsese și în așa-numitele *taubes* din războiul trecut.

— Niște rable ... ,spunea Olivon imparțial și dezgustat, reluându-și ceașca. Se mai auzeau o clipă prin fereastră cum acele picături onctuoase și grase, plăcute urechii, însămințau albastrul calm în tempo-ul reținut al unei salve oficiale.

— Varin trebuie să fie în toate stările, își spunea Grange. Cu siguranță, după aceste recunoașteri, așteaptă pe curînd un atac. Și-l închipuia pe căpitan măsurînd biroul în lung și în lat, cu minile la spate, cu obiceiul acela obraznic al lui de a se posta deodată în fața interlocutorului cu nările fremătînd și colțul gurii puțin schimonosît. „Încă n-ai înțeles ?” În anumite zile, partea din fund a fortului pierdea complet în ceață pentru Grange, dar Varin niciodată : căpitanul rămînea teribil de viu. Poate din cauza telefonului nichelat de pe birou și a minii sale înfrigurate, mai iute decît gheara pisicii, care cuprindea receptorul și întrerupea brusc prima sonerie ; cînd încerca să își reprezinte *lovitura cea mare*, nu îi veneau lui Grange decît imagini neclare, cu excepția uneia singure, deosebit de precise : mîna uscată a lui Varin înceștată pe telefon, și ticul nervos, avid, al buzelor, singura undă mobilă pe obrazul aplecat peste aparat. Se întreba de ce această imagine îi era atît de clară și în același timp atît de dezagreabilă. Uneori visa, cu o complezență puerilă, la felul cum se vor desfășura lucrurile — de fapt, în timp de război nu este nerațional să prevezi bombardamente — dacă într-o zi, departe, foarte departe în spatele cazematei pierdute la capătul unei lumi rămase pradă fantomelor și surprizelor, telefonul lui Varin va fi întrerupt.

Către sfîrșitul săptămîinii, o ceață cu miros de moină a învăluit Acoperișul : zborurile de recunoaștere ale nemților au încetat. Pe urmă cerul s-a înseninat din nou, vremea a devenit uscată și foarte limpede, și două zile de frig brutal s-au abătut peste podiș : drumul acoperit de polei a despărțit aproape total Falizele de cazemată. Fortul clocea de năduful acru al unui echipaj imobilizat din lipsă de vînt. În a treia zi, de cu zori, Grange, care se îmbrăca clătănînd din dinți de frig, a zărit de la fereastră, spre marea lui surprindere, pe un om de la fortul Buttés care a apărut dintr-o cărare, cu zăpada pînă la burtă. Fortul Buttés repercuta de urgență spre Falizele inaccesibile

o comunicare de la Moriarmé : era ordinul de alarmă — alarma *numărul unu*.

„Dar radioul nu spune nimic, își repeta el, neîncercător, și pe urmă, cu zăpada asta !...” Dar deodată zăpada nu mai avea nici o valoare pe lângă pătrățelul alb de hîrtie de pe masă, iar tăcerea radioului aducea mai degrabă un iz de capcană; în război, un ordin, o știre, un simplu zvon, învăluie brusc totul într-o lumină prevestitoare de eclipsă, aruncă lumea în alt anotimp. De după peretele despărțitor (la întîmplare, ordonase și el o revizuire a armelor), zăngănitul chiulaselor demontate, izbite de lemnul alb, transmitea și nervilor lui Grange teribila indispoziție a oamenilor. În alarme nu prea credeau ei, dar ele îi enervau nespuse. Era puțul în care se cădea la jocul de „omule, nu te supăra”: întregul capital de visări pașnice, confortabile, de previziuni liniștitoare, agonisit, consolidat săptămîină de săptămîină, se risipa dintr-o dată în fum : totul reîncepea de la zero. Pe urmă, pînă hăt-depart, dincolo de Meusa, armata se scutura din somnolență, se informa, se agita neconținut de-a lungul frontierei cu toate antenele în alertă. Spre amiază l-au văzut pe căpitanul Varin debarcînd în fața fortului.

— Olivon o să pună imediat de cafea, a spus Grange, după ce au luat loc. Fortul Buttés mi-a transmis de dimineată ordinul de alarmă, a continuat el tușind ușor și ridicînd nasul fără să facă exces de discreție. Căpitanul a dat din umeri.

— Nu știu mai mult decît dumneata, dragul meu. Dar, oricum, de data asta, m-ar mira. Am avut de trei ori pană în timp ce urcam spre Pulberărie.

A făcut un gest scîrbit în direcția zăpezii.

— Pe-aici totu-i în regulă? a reluat apoi cu un aer destul de distrat.

— Bineînțeles că plasele-cofraj de la ambrazuri tot nu ni s-au livrat.

Căpitanul a ridicat iarăși din umeri. Toată lumea știa la Moriarmé cît de furios era de trei luni din cauza pieselor de negăsit : suferea pentru forturile sale fără pleoape ca de o mutilare.

— Știu, a spus, cu un tic amar din gură. N-am mijloace ca să le fabric eu.

Își bea cafeaua cu înghițituri mici, întrerupte de tăceri. Ascunde el ceva, și-a spus Grange. Ceva ce încă mai ezita să scoată la iveală. Căpitanul și-a depus ceașca și a aruncat o privire spre fereastră, cum făceau fără să vrea toți vizitatorii ; într-o clipă tăcerea pădurii, atît de greu de izgonit, a pătruns înăuntru, la fel de pașnic ca apa într-o epavă culcată pe fundul mării.

— Să coborîm, a spus Varin cu un ton brusc. În cazemată, frigul acid al dezghețului era aproape insuportabil. Cîteva sticle goale se rostogoleau pe ciment, lîngă chepengul spre tunel. Prin ambrazură, o lumină de zi sărăcăcioasă, de culoarea prafului, o lumină searbădă și sură cădea din cerul de zăpadă peste betonul gol.

— Încă înainte de dezgheț va trebui să prevezi cîteva găuri de aerisire sub lăzile cu muniție. Iarna, betoanele astea sînt adevărate cuiburi de rugină. Dumnezeu știe ce s-ar putea întîmpla dacă ar fi ceva serios cu alarma asta !

A continuat să privească drumul prin ambrazură, ca și cum ar fi visat cu glas tare :

— Toți dorm. Cu cît faci mai puțin, cu atît vrei să faci și mai puțin — iar în privința gresajului, n-are decît să te ia dracul, n-o să găsești o armă fixă din două în stare să tragă, după zăpada asta blestemată, pe toată linia forturilor.

Grange a deschis și a închis la loc chiulasa tunului antitanc, cu un țacănit delicat și brutal totodată.

— Nu zic asta pentru voi, aici, a spus Varin, dus pe gînduri. Unu la sută. Și dacă n-ar fi ruginite decît tunurile . . .

Din vîrfurile degetelor, căpitanul și-a lovit sec mînușile suple de jambiere, și a fremătat obraznic din nări către Grange, ridicînd bărbia.

— O prăpădită de armată, dragul meu, și tare mi-e teamă că va deveni în curînd o armată prăpădită. În fine, nu-i treaba noastră, s-a întrerupt, cuprins de aceea veselie feroce care îl înviora. Altceva, Grange, a reluat după un moment de tăcere punîndu-și mînușile, cu ochii în jos : ce-ai zice să fii mutat la regiment ?

— La regiment ?

— La compania de necombatantî, care se completează acum. Se pare că în materie de elevi-ofițeri, de cînd cu dumneata, sînt ca un proaspăt îmbogățit. Iar, pentru harakiri, au fost atît de amabili încît să mă lase să aleg.

Grange l-a privit pe căpitan și a simțit brusc că roșește. Compania necombatantîlor era un „adăpost” dintre cele mai cunoscute.

— E cam jenant, a spus după un moment fără nici un pic de bunăvoință. Dacă aș ști cel puțin cărui lucru îi datorez . . .

— Nu, Grange, a spus căpitanul punîndu-i o clipă mîna pe umăr. Cred că nu m-am exprimat bine. Dacă ar fi să aleg, te-aș păstra.

— Atunci răspunsul meu este nu, a reluat Grange. A făcut cu degetele un gest care care mătura.

— Categorie ?

— Categorie.

Căpitanul a încruntat sprinceană și a tușit ușor. Cu vârful picioarelor a rostogolit spre chepeng o sticlă goală. Părea stînjenit și nedecis.

— În chestia asta nu-i loc pentru sentimentul onoarei, a spus apoi întorcîndu-se brusc spre Grange. Nici un sentiment al onoarei. O mutare regulamentară, atîta tot. Asta nu-i un post pentru dumneata. Te-ar putea înlocui și un subofiter.

— Nu, a spus Grange încă o dată, cu vocea cam surdă. S-a făcut din nou tăcere.

— O femeie? a spus Varin. A schițat un soi de grimasă boreală care era pesemne, și-a spus Grange, expresia lui *libidinoasă*.

— Nu, a reluat Grange, după o tăcere. Nu chiar.

— Atunci?

— Prefer să rămîn în subordinea dumneavoastră.

— Ba nu, a făcut căpitanul lovind cu vârful degetelor teaca pistolului. Îl privea pe Grange cu o curiozitate zeflemitoare care îl dezgheța puțin. Nu, nu-i asta... M-ar mira.

După vizitarea fortului, au urcat din nou o clipă în odaia lui Grange. Căpitanul i-a înmînat niște documente; a aruncat asupra lor, în trecere, o privire scurtă: era, cu mici excepții, gargariseala obișnuită, ceea ce Grange numea „vama”: întreținerea materialului din forturi, întărirea vigilenței la frontieră, plasarea instalațiilor de distrugere și a sîrmei ghimpate. Dar mai era și ceva nou: un carnet cu siluete de blindate germane, pe care Grange l-a răsfoit cîteva clipe, recăzînd dintr-o dată pe gînduri. De astă dată nu mai era vorba de linia Siegfried — războiul mustea precipitat în dosul frazelor oficiale neschimbate — pe nesimțite, în decursul anului, se mutase pe versantul opus.

— Da! a făcut căpitanul, care privea peste umărul lui Grange. Încep și ei să devină ceva mai serioși... În limbajul căpitanului, *ei* nu îi desemna niciodată pe nemți, ci numai eşaloanele furtunoase ale puterii, *șefii cei mari*, față de care își ascutea secesiunea spirituală intimă. În fond, e un luciferian, își spunea Grange uneori, mirat de simpatia pe care i-o purta căpitanului, dar un luciferian specializat: îl vede pe Dumnezeu în mincile înstelate.

— Sînt sigur că dumneavoastră cunoașteți ora, a spus. Zîmbea strîmb; vechea pică dintre ei renăștea deodată, iar îl lua în răspăr.

— Aproximativ..., a făcut căpitanul aprinzîndu-și țigara cu o falsă placiditate. A măturat carnetul cu vârful mânușilor.

— ... Și, crede-mă, nu mi se întîmplă niciodată să risc. Îi vei vedea sosind odată cu rîndunelele.

Au privit o clipă pe fereastră, neștiind ce să facă, și au mai sorbit puțină cafea. Soarele amiciei parcă își regăsea forța; drumul fores-

tier se marmora ici și colo de plăci brune. Se auzeau picăturile dezghețate căzînd una cîte una de pe streșini pe cotețul de păsări.

— De ce vrei neapărat să rămîi aici? a reluat Varin, brusc. Nu, a întrerupt el cu mîna, dă-mi voie. Nu-mi plac voluntarii, și știu ce înseamnă asta. Dacă ai să-mi spui că vrei să combați în linia întîi n-am să te cred.

— Nu, a făcut Grange, de altceva-i vorba. Mă simt bine aici. I se părea că ascultă singur ce iese din el, mirat că știa dintr-o dată atît de mult.

— Da, asta trebuie să fie, a spus căpitanul după o clipă de tăcere. Privea din nou țintă în perspectiva drumului. Ești nostim! a făcut, cu un rîs nu prea sigur de el.

S-a sculat în picioare ca să-și ia rămas-bun și și-a strîns curelușa căștii. Masca a redevenit brusc frumoasă și dură, rafinată de oboseală, cu nasul mare de pasăre răpitoare, cu cearcăne grele la ochi.

— Deci, ne-am înțeles, a conchis el întinzîndu-i mîna lui Grange cu ceva care semăna pentru prima oară a cordialitate. „După ce ai recitit, stăruie”, cum scrie în procesele-verbale de instrucție.

— Stăruie, a spus Grange. Nu sînt sigur că v-ar plăcea foarte mult așa ceva?

— Te înșeli, dragul meu, a făcut Varin serios, reaprinzîndu-și țigara. Nu detest să fac războiul cu oameni care și-au ales modul lor propriu de a dezerta.

Pe seară, Grange a ieșit să dea o scurtă raită. Convorbirea cu căpitanul îl agitase, simțea nevoia de aer. Ceea ce îl mira era faptul că înțelese deodată, stînd de vorbă cu el, cît de puțin conta Mona în dorința asta bruscă, aproape animalică, de a rămîne pe loc.

— Ca să trăiesc aici? a rostit el aproape cu glas tare. A privit, în înlănțuirea trunchiurilor goale, construcția prăpădită, cu lacrimile ei lungi de rugină care zebrau betonul și coborau acum pînă la sirma ghimpată, grădinița presărată cu cutii de conserve, cotețul de păsări parcă leproș, și a ridicat din umeri. Aici sau aiurea — orice cantonament i se părea bun. Nu, de altceva era vorba. Ceea ce îi amintea cel mai bine exaltarea în care trăia la Falize, și unde i se părea că respiră ca niciodată în viață, era mai degrabă, din copilărie, debarcarea în vacanță sub vîntul desfășurat pe marginea plajei, înfrigurarea care pune stăpînire pe el de îndată ce, prin portiera trenului, încă la cîtiva kilometri distanță de coastă, se vedeau copacii chircindu-se și micșorîndu-se — angoasa care îi strîngea deodată gîtlejul la gîndul că poate camera de hotel nu va da direct spre valuri. Și a doua zi castelele de nisip cînd inima bătea mai tare ca oriunde prin numai faptul că se afla acolo, fiindcă știa, și totodată nu credea, că în curînd vor fi atinse de maree.

Seara, după ce a expediat câteva scrisori, care îi deveneau tot mai mult o corvoadă — prea multe ziduri de străpuns ca să se facă auzit — și și-a iscălit darea de seamă zilnică, s-a culcat devreme. Îi plăcea să citească în pat, în seriile lungi de iarnă, auzind zgomotul respirațiilor sonore din careu care răzbătea prin peretele subțire ; cu cheia cazematei atârnată la capul patului, îi plăcea să simtă fortul în jurul lui derivând în noapte în ordine de mars, etans, închis în sine, așa cum un vapor își închide tambuchiurile. Dar, în seara aceea, în locul cărții, a luat de pe raft carnetul cu siluete adus de căpitan, și l-a răsfoit îndelung. Bazaconiile acelea, greoaie și cenușii, pe care nu le mai văzuse reproduce niciodată, îi păreau ciudat de exotice — altă lume —, cu latura aceea în același timp barocă, teatrală, și sinistră a mașinilor de război germane care, printre exigențele tehnicii, găsesc mijlocul de a-și mai aminti și de Fafner. „*Weird*” și-a spus : franceza nu avea un cuvânt corespunzător ; nu își putea dezlipi privirea de pe ele, cu un bizar amestec de repulsie și fascinație. Afară, ploaia apăsată a Ardenilor începea să cadă odată cu noaptea, cu tolba încă îngreunată de zăpadă. Fără să vrea, asculta din când în când zgomotele care parveneau din careu, ciulind urechea, temându-se să nu fie surprins, ca și cum ar fi răsfoit fotografii obscene.

Către sfârșitul iernii, Grange a avut o permisie. Parisul, în zorii uzi, i s-a părut cenușiu și murdar, neprimitor. La hotelul unde a cerut să fie condus, lămpile badijonate cu albastru aruncau peste pat o lumină de zi pustiită și rece de spital care făcea pipăitul șovăitor. Căldura nu revenea cu adevărat decât acolo unde trupurile se strîngeau unul lângă altul, în grotele luminoase ale barurilor și teatrelor ; s-ar fi zis că zona victii se retrăsese pe nesimțite ca în era glaciară. Grange a reînnoțat ici și colo, la întâmplare, prin cafenele, câteva prietenii distrase, dar tragerea de inimă dispăruse, de fapt era vorba de inima orașului : Parisul nu mai era decât o gară, un trîntit de uși între două trenuri unde noaptea, de-a lungul tranșeelelor de case de culoarea huilei, clipeau micile semnale afumate ale lămpilor. Odată cu primele zile ale unei primăveri încă înfrigorată, trecătorii luau totuși loc prin scuaruri ; cu minile încrucișate, priveau orașul cu ochiul acela greu, în același timp inactiv și îngrijorat, cu care te uiți la o casă în ajunul unei mutări. Acum, că luminile scăzuseră orașul își pierduse învelișul catifelat și se atîngea simburele dur : acel nod de drumuri pe care îl întruchipase de totdeauna, și care slăbea acum, între armată și vilele de țară ; ca într-o cetate din Imperiul de Jos, — pulsînd numai sub singele sărăcit al salariaților mărunți și al *mobilizaților pe loc* oficiali, ascultînd uneori din fundul străzilor goale tunetul vag de furtună care urca dinspre frontiere.

Grange se plictisea : a luat din nou trenul ca să se ducă la țară. Rîul Vienne era în creștere după dezghețul brusc : o apă salivoasă, acidă, mușca din cîmpiile joase care începuseră să se înverzească ; dar în văile din Chinonais albastrul delicat al Tourainei se statornicise deja pretutindeni pe coline : în desigurile sfișiate ale versanților de tuf calcaros, funigei, firicele de verdeață gălbuie apăreau ici-colo pe crenguțele uscate ale iernii. Părăsea hanul dimineața devreme, avînd în dreapta rîul Vienne care se zărea printre plopii încă dezgoliți, în spatele unor lungi eșarfe de negură ; deodată, la o cotitură a văii, la capătul podului, cochetul orașel ca dintr-o carte cu poze, sculat odată cu soarele, se agăța de coasta sa rezonabilă, printre cărări de morar pudrate cu pulbere albă ; acoperișurile strînse în solzi albaștri ieșeau din ceturile dimineții mai siderate decît un banc de pietroși, iar imensul și amplul zid împrejmuitor al castelului se desfășura foarte sus deasupra caselor, ca o diademă regală cu ambele brațe întinse pe toată lungimea ei. Trecea podul odată cu primele căruțe de țărani în drum spre piață și, într-un minuseul local umbros, își lua devreme, uneori pe stomacul gol, așezat după lăzile cu salbă-moale, vinișorul roz de pe coastele Viennei, ascultînd cum din înguste străzi în pantă se rostogolesc pe pavajul rotund butoaiele și căruțele cu cercuri de fier la roți.

Orașul nu îl apăsa : i se părea desprins din timp, improspătat de o ilustrație fabuloasă. O lumină ciudată, încă nemaivăzută, șovăie un moment pe un colț din secolul al cincisprezecelea. Grapa castelului Chinon se înalță : în sunetul trompetelor apărute, în mare cortegiu, se văd ieșind de sub bolți, precum suita stupefiantă a unui joc de cărți, Prințul Aquitaniei cu turnul lui prăvălit, flancat de Fecioara din Orléans și de Barbă-Albastră. Lumea s-a desfăcut la cîteva din încheieturile ei esențiale ; deodată inima tresare, izbucnește posibilitatea : drumurile mari, o clipă, se deschid în fața „marilor indezirabili”.

Ceea ce îi mai plăcea în regiunea asta era piatra, acea cretă spongioasă și albă de tuf, cînd uscată și crăpată la soare, cînd mlădiată, exfoliată, descumată în umiditatea oglinzilor de apă străpunse de stufăriș, marmorată de foarte delicate cenușiiuri afumate de impregnări buburoase de sugativă, mușcată în scobiturile ei de fine mucgaiuri indurate, ca de rocfort. Era parcă un material feminin cărnos, cu derma profundă și sensibilă, acoperit de perișorul subtililor imprimeuri ale aerului. Cînd revenea de la Chinon, întîrziînd de-a lungul Viennei în partea construită, înveselit de mic-dejunurile amețitoare cu vin și slăninuță, privea casele tănuite de țară cum se simțeau la îndemînă în spatele grilajului închis, și războaiele bătrînicioase străpunse de fusurile fără flori ale naltelor — case măritate mai mult

ca altele cu ora prezentă, înflorite calm în blinda lumină spumoasă, ca o femeie în grădină.

De altfel oamenii pe aici nu vorbeau de război, și nici nu păreau să se intereseze de el în mod deosebit. Atmosfera puțin sufocantă a Parisului, angoasa lui prea precisă și prea grea, se aera, deriva spre intemperiiile naturale, la un moment dat inevitabile, a căror experiență și măsură le posedă doar înțelepciunea țărănească. Războiul fără suflet și fără cîntece, care nu crease niciodată o stare colectivă, ci tainic spunea în fiecare *eu* și nu *noi*, zăvorea tot atîtea universuri personale și dezorienta infinit mai puțin la țară decît în oraș, fiindcă nu contraria obiceiurile spirituale : calculul egoist și scurt și preocuparea resemnată, ușor magică, de un viitor prin natura lui evaziv. S-ar fi zis că nimic nu se schimbase pe aici, decît că, în mod ciudat, se cam rărise mina de lucru ; mai degrabă decît la ajunul unor înfruntări de arme cu repercusiuni mortale, gîndul te ducea la o țară care, în vederea unei întăriri pe termen lung, ar fi transportat, implantat încet, anevoios, pe niște trepte cam prea descoperite, o migrație masivă de tineret. „Curios, își spunea Grange, în vremurile astea de războifulger, s-a instalat la frontiere nu o armată, ci o colonie. Încă un an sau doi, și armata asta va prinde rădăcini : semnul cel nou este că deja, la Moriarmé și aiurea, o treime din militari și-au adus cu ei soțiile ; cu însumi...” Așezat, fără nici o treabă, la măsuta de răchită împletită din odaia sa veselă și luminoasă care dădea spre plopii de pe Vienne, recădea într-una din reveriile sale preferate de pe Aco-periș. Nimic în războiul acesta nu semăna cu celelalte ; era o degenerescență subtilă, un asfințit muribund, prelungit la infinit, al păcii, atît de prelungit încît puteai visa fără să vrei, după acest straniu anotimp de tranziție, după cufundarea în lumina nopților albe, la o zi nouă care să se sudeze de cea precedentă fără întrerupere. Poate că mulți ani de acum înainte țara va transplanta, va secreta la frontiere o populație de lux, o castă militară trîndavă și violentă, lăsînd în seama civililor grija pentru pîinea zilnică, și pretinzîndu-le-o apoi, așa cum nomazii înarmați din deșert își ridică tributul de pe marginile cultivate. Un soi de hoinari ai frontierelor, de gură-cască ai apocalipsului, trăind fără griji materiale pe buza prăpastiei lor domesticite, familiarizați doar cu semne și previziuni, nemaiavînd legături decît cu unele mari incertitudini înnourate și prevestitoare de catastrofe, ca în vechile faruri care se mai văd pe-alocuri pe malul mării. La urma urmei, își spunea, tot mai visător, ar fi și acesta un mod de viață.

Din cînd în cînd îi scria Monei misive scurte, destul de copilăroase. Latura ei de plantă la soare, atît de evidentă, felul ei de a crește dreaptă, densă în firul vieții, îl descreșteau și pe el fără să vrea :

în lumina ei nu se rușina mai tare de cutele sale tainice decât un arbore de crengile sale răsucite. Nu mai cunoștea decât o senzație bizară de cădere liberă, o greață plutitoare devenită ca un viciu, de care nu vorbea niciodată, din care că rămânea exclusă, și care era poate esențialul. Ceea ce numea, când îi revenea ușoara amețală, „coborîrea în cazemată”. Dar pentru rest, prin simplul fapt că se simțea paralizat la gândul că cenzura militară putea să-i deschidă întâmplător scrisorile, înțelegea mai bine că lingă ea trăia complet despuiat.

În ajunul plecării, a avut în legătură cu Mona un vis voluptuos de un tip deosebit. Era spînzurat, de o spînzurătoare sau de o cracă înaltă, în orice caz la mare înălțime — era soare — și postura aceea, cel puțin inconfortabilă, nu părea să atragă după sine vreun inconvenient imediat, deoarece îi permitea să contemple cu o plăcere deosebită peisajul iluminat și crestele copacilor rotunjindu-se foarte departe sub el. Dar centrul plăcerii senzuale care îl cuprinsese se afla mult mai aproape. Sub el — atît de scurt încît cu picioarele goale îi atîngea uneori părul blond — Mona era și ea spînzurată de gît cu o frînghie subțire care o lega de gleznele lui. Vîntul îi legăna pe amîndoi foarte încet în aerul proaspăt și agreabil și, prin frînghia care o strîngea pe Mona de gît, mai ales cînd, scuturată de ușoare convulsii, ridica umerii, îi transmitea, la gleznele strînse și la gîtul unde frînghia îi strîngea în aceeași măsură, o senzație atît de încîntătoare a *greutății* ei vii și goale care îl trăgea în jos, îl străbătea și îl copleșea, încît simțea o voluptate nemaicunoscută pînă atunci, iar periculosul exercițiu se încheia în indecența finală atribuită îndeobște spînzuraților.

Toată dîmîneața care a urmat acestui viz bizar, i s-a părut că plutește într-un soi de căldură istovitoare, devorată. Și totuși avusese, își spunea el, un straniu, un sfîșietor vis de dragoste, de o intimitate într-adevăr răscolitoare. Tăcerea, și înălțimea, vuietul mării, aminteau de culmile pietroase unde vîntul începe să niveleze creasta copacilor, sau de faleze foarte înalte de pe care ochiul se cufundă în inima unui oraș.

Cînd a debarcat la Moriarmé, Acoperișul nu i s-a mai părut același. În tot lungul Meusei, noi cuburi de beton fuseseră desprinse din cofraj: ici și colo, cenușiul proaspăt și nud al construcțiilor enerva ochiul, îl obseda. Orașelul devenise, mai mult ca de obicei, un furnicar de trupe. Frontul Meusei se popula: pretutindeni unde fuseseră presărate cantonamente, risipite pe pustietățile Acoperișului, motorizatele trecuseră riul, înaintaseră pînă la linia cazematei. Și pe Acoperiș sosise primăvara, sensibil întîrziată față de cea din Touraine, dar deja strălucitoare. Pe drumul spre fort, prospețimea aerului spălat de vîntul de apus era delicioasă: simțai cum te înfunzi între cele două taluzuri de gazon tînăr care mușcau din pietrișul șo-

selei, împrôșcînd în jur frunze și păsări. Dar era o primăvară bolnă-vicioasă, stranie : văzînd-o cum se rostogolește peste Acoperișul abia zvîntat de moină, ți se părea bruscat, brutalizat de pe acum de o vară toridă, încărcată de trosniturele pădurilor în flăcări, care curăță pînă la os pămîntul scorojît. Sosea înainte de vreme, exotică sub cerul încă rece, ca un Paste timpuri. Grange privea în jur, mirat de graba furtunoasă, cuprinsă parcă de panică, a anotimpului ; i se părea că a debarcat într-un oraș necunoscut care își împodobește pretutindeni balecoanele cu flori în debandadă și desfășoară covecare pe străzi încă din zori. Ca și cum ar fi trebuit să vină cineva.

Și-a găsit oamenii posomorîți. Primăvara se agita cam prea mult. Un poligon de tir al diviziei aproape luxos fusese amenajat în spatele Meusei, cu ținte mobile care lunecau pe vagonete. Hervouët și Gourcuff se antrehaus acum de două ori pe săptămînă acolo, împreună cu echipele de servanți ai tunurilor antitanc din celelalte cazemate.

— Se mișcă lucrurile ! făcea Olivon cu vocea arțăgoasă. Grange nici nu se înapoiase bine, că frontiera a fost din nou pusă sub stare de alarmă timp de mai multe zile : nemții invadau Norvegia : de astă dată, chiar că venise dezghețul. Telefonul, care ajungea acum la fort, îl chema mai des la Moriarmé. Încă de la începutul după-amiezii, căldura precoce din lungul caselor galbene urca în valuri de pe trotuare ; orașelul fierbea în fundul văii sale într-o umezeală rîncedă și acrită. Moriarmé cu birourile lui acum zumzăitoare, cu zvonurile alarmiste, îi devenea insuportabil ; era un oraș în care mocnea ciurma ; nu regăsea puțin aer proaspăt decît cînd ajungea pe rampele care duceau la Acoperiș, acolo unde drumul este brusc înghițit de umbra copacilor. Cînd ajungea la Pulberărie, părăsea poteca o clipă și înainta pînă la marginea falezei. Înainte de a-și relua drumul, se așeza un moment acolo, pe banca de piatră, în lumina deja îngălbenită. În mijlocul cercului uriaș al pădurilor, îngreunat de o zăpușeală de plumb, de o lumină de zi cernută, ca de seră, nu se vedea în fundul văii decît orașelul ghemuit, clocit în căldura pietrelor sale sure, și Meusa care șerpuia ușor prin penumbra verde precum un craț în acvariu.

— Ce-om fi așteptînd aici ? se întreba singur, și același gust de apă searbădă, încropită, grețoasă, pe care îl cunoștea acum bine, îi revenea în gură. Lumea i se părea deodată nespus de străină, indiferentă, despărțită de el prin distanțe de multe leghe. Parcă tot ce i se așternea sub ochi se lichefia, absent, își deversa cu grijiă aparența încă intactă în riul tulbure și uleios, și la disperare, la nesfîrșit, se îndepărta — se îndepărta.

A sosit luna mai, și primele călduri s-au spart imediat în furtuni domoale, avortate, care se roteau și pîneau deasupra Acoperișului

după-amieze întregi, prinse în capcana pădurilor pletoase. Deși Varin îl chema tot timpul la telefon (căpitanul își ținea acum șefii de post la capătul firului ca tot atîția pești agățați — uneori chiar *le lăsa sfoara largă*), lui Grange nu îi mai plăcea să stea în cazemată. Îl apăsa parcă pe umeri; nu se mai simțea în largul său decît în aer liber. După-amiaza, se ducea cel mai ades să vadă cum merg lucrările de la Fraitures, unde se încheia așezarea plasei de sîrmă ghimpată. De îndată ce simțea în jurul său, după ce se cățara pe coama care domina ultimele brădeturi, spațiul larg deschis al *mlaștinilor* pustii, cu văzduhul răscolit și cu nori, simțea ușurarea bruscă a marinarului care iese pe puntea vasului. Mlaștina era o biată întindere acoperită cu coada-mîței-de-baltă și ceai de nămol, mușcată la margini, unde terenul se înălța, de flacăra scurtă și galbenă a mărăcinișului; bălți de apă tulbure și ridată acopereau ici-colo chelia movilei cenușii și arctice, de culoarea lichenilor și a paielor putrede. La capătul extrem al mlaștinei, acolo unde se închidea perdeaua de copaci încă scunzi, cîțiva soldați în cămașă, risipiți pe întinderea de pămînt pierdută, înfingeau picheți și derulau fără grabă rotocoale de sîrmă: se percepea, estompată de distanță, aceeași forfotă obosită a hîrleților, lopeților și foarfecilor, care trecează în serile de vară pînă la căderea nopții și în grădinițele din jurul tîrgurilor. Un vast cer mut, strivitor, clocoțind de vapori grei, forma un vid, o tăcere stranie în jurul minusculilor trebălăitori de duminică ce-și pichetau cu araci vița de vie pe cîmpia aceasta de sabbat. Mult timp, Grange urmărea cu o privire piezișă, posacă, acel *farniente* cumsecade al șantierului derizoriu și, în fața cerului enorm, a vastului și copleșitorului orizont de păduri, simțea cum îi urcă din pîntece o îndoială obscură, animalică, ce-l răscolea, ca și cum în cine știe ce calcul, aici, deodată, acum, absolut evident, în mod inexplicabil, în mod grav, s-ar fi greșit scara. „În fond, parcă sîntem la asediul Alesici. Prea de tot!” își spunea, perplex. După care înălța din umeri, dar fără să vrea se gîndea la Varin, și o cută rea i se forma din nou sub stomac, acolo unde se înnoadă presentimentele neplăcute: ca și cum ar fi devenit dintr-o dată urgent să prevină pe cineva, să tragă un semnal de alarmă. Puțin mai la o parte de șantier, o pușcă-mitralieră atîrna de un pichet înfipt în mijlocul cîmpului — întins pe iarbă, cu mîinile sub ceafă, trăgătorul, poreclit Jim-Săpăligă, fluiera de mama focului, cu picioarele desfăcute în evantai. „Nu-și dau seama”, își spunea Grange, posomorît și scandalizat — și o clipă Varin, locotenentul de cavalerie, Norvegia, plasele-cofraj care nu mai soseau, declanșau de-a valma prin craniul lui zăporul fleșcăit al unui bazin.

Într-o seară, spre sfîrșitul primei săptămîni din mai, cum isprăviseră de cinat devreme, Grange a plecat cu Hervouët să inspecteze

lumină de la cota 403, unde geniștii tocmai tăiaseră niște copaci. Seara era senină, dar apăsătoare ; prin pădure nu pătrundea nici o adiere. Mergeau pe o cărare sinuoasă mărginită de fragi sălbatici și, când conversația înceta, ciuleau fără să vrea urechea, surprinși de ziua aceea golită, larg deschisă ca o pleoapă de mort, care supraviețuia mersului spre culcuș al animalelor. Hervouët nu vorbea : din instinct, prin pîlcurile amorțite de copaci foarte înalți, unde stele mari de soare cădeau peste gazonul deja negru, își reliau pasul lung și tăcerea orelor de patrulare, când unicul zgomot ce se aude e scîrțitul interminabil cu care se freacă de genunchi iarba rece. Un gînd bizar i se strecura în minte lui Grange : i se părea că pășește prin pădurea insolită ca prin propria sa viață. Lumea se dusese la culcare precum grădina Măslinilor, ostentivă să se tot teamă și să presimtă, îmbătută de angoasă și de oboseală, dar ziua nu se stinsese odată cu ea : dăinuia această lumină rece și limpede, luxoasă, care supraviețuia îngrijorării oamenilor și părea să ardă de una singură peste lumea evacuată — pupilă pustie de animal nocturn care se întredeschide înainte de oră și pare să privească, pierdută, undeva. Se făcuse ziua. O ciudată zi de pe tărîmul limbilor, spălată de orice teamă și de orice dorință, o lumină castă, asemeni celei care luminează, fără să o încălzească, o lună moartă.

Cînd s-au apropiat de mamelonul unde tăierea copacilor atingea desîșul, încă nu se întunecase cu totul. De-a lungul șanțurilor umplute de ultimele ploi și furtuni, lumina oblică înfigea două șine de apă tulbure ; un miros de pămînt întinerit, o răcoare de loc unde se cultivă cressonul urcau din taluzurile de iarbă proaspătă. Apelul izolat al cucului se înălța cînd și cînd din perdeaua de copaci în fundul luminășului — foarte sus, pe cerul răscolit de nori mari, Hervouët i-a atras atenția lui Grange asupra unui șoim negru care se rotea încet, abia perceptibil, purtat peste aburul pădurii fierbinți ca o hîrtie arsă peste un foc mare. Pînda lui imobilă așternea peste tăcerea strivită a pădurii o tentă veninoasă. Grange l-a văzut pe Hervouët cum, scuturînd din umăr, a făcut să-i alunece în mînă bretelele pustii.

— Nu face prostii ! i-a spus atingîndu-i brațul. Un foc de armă în pădure, în loc să doboare vînat, ar face să se prăvale deodată din Moriarmé un munte de hîrtii.

Hervouët și-a așezat pușca la loc cu altă ridicătură a umărului și a scuipat în șanț, tacticos.

— Paznicii de cîmp — asta sîntem ! a făcut apoi, cu o grimasă îmbufnată.

— După război ai să tragi cît ai să poțtești. Nu poți spune că nu sîntem lăsați în pace, aici.

— Nici nu spun, a făcut Hervouët. Avea acru descumpănit, perplex, o privire de cîine bătut... Mai curînd invers.

— Ai vrea să lupți ?

— Nu-i nici o grabă, domn' locotenent. A înălțat din umeri și l-a privit pe Grange drept în față... Chiar deloc. Doar că aici, până la urmă, stăm așa, ca niște caraghioși...

A făcut un gest spre pădurea goală, și a clătinat din cap.

— ... Nu sîntem susținuți...

Au parcurs în grabă locul de abataj. Crîngul atacat de geniști era prea tînăr : aproape nici unul din pichetii gata curățiți de crengi nu atingea gabaritul — de altfel, în mod vădit, treaba înainta cu o nonșalanță extremă. Lîngă stive de trunchiuri scheletice, cojite, o colibă de pai primitivă era lipită de desis : au intrat înăuntru. Vreo trei, patru bușteni serveau drept scaune : pe unul din ei erau așezate, aproape emblematic, niște cărți de joc și două sticle goale, ca o *natură moartă* din războiul acesta care hiberna acum în plin soare. Grange și-a vîrit miinile în buzunare și, fără să ia loc, a transmis jalnicei cocioabe un soi de grimasă variniană.

— Atelierele de stat..., a șuierat printre dinți. La urma urmei, pentru cît îi plătesc !...

A măturat văzduhul cu mîna. Se simțea prea puțin implicat în siesta acestei armate din pădurea adormită. Ba chiar, într-un ungher obscur al gîndurilor sale, se simțea complice. Un farmec tulbure, puternic, emana din lăfăirea aceasta în vaporul beat care își aruncase peste bord timona, apoi vislele — farmecul straniu al părăsirii *în voia apei*.

S-au așezat pe bușteni și și-au aprins țigările fără o vorbă. Nori de furtună porniseră spre vest, unde soarele isprăvea de asfințit. Din cocioabă se auzea doar cînd și cînd un foșnet de frunze biciuite de o mierlă care revenea de la cuib și, foarte aproape, cîteodată, alergătura unui iepure prin tufiș. Către Belgia, depărtările albastrii intra-seră deja în noapte. O boltă de nori grei aluneca ușor pe cer ; la capătul orizontului închis de pădure începeau să pîlpîie fulgere de căldură în întunericul ce se îndesea. Calmul serii nu însemna somn : fluturat de această pîlpîire îndepărtată, pămîntul părea să nu mai fie atent decît la capacul greu care aluneca din minut în minut tot mai sus pe cer. Cîteva picături s-au mărgeluit pe acoperișul de tablă, apoi au încetat ; o boare prăfoasă și calcinată s-a ridicat din sol ducînd pînă la nări toată intensitatea căldurii.

— Ciudată primăvară, a spus Grange deschindu-și vestonul. Îți vine să dormi în iarbă.

— Așa e, a făcut Hervouët. Nu-ți vine să mergi acasă.

— Haidem pînă la Censes de Braye. O să aruncăm o privire la plasa de sîmă.

Cînd s-au strecurat pe potecuța abia desțelenită care ducea pînă la graniță — o adevărată potecă de contrabandiști — s-au cufundat pînă la nări într-un miros verde și amar pe care apropierea nopții îl strivea de pămînt, mai obsedant decît mirosul finului cosit. Din cînd în cînd le urca în obraz un val răcoros care le răcea brutal templele : mocirlele ultimelor furtuni încă umpleau toate hîrtoapele drumului. Deasupra lor, crengile decupau o fișie de zi galbenă, curînd înghițită de înnoirarea prevestitoare de furtună. În lungul cărării șerpuitoare, sensul direcției se pierdea foarte repede. O senzație de bine pe care o recunoștea acum îl năpădea pe Grange ; de fiecare dată se strecura în noaptea pădurii ca într-un soi de libertate.

— Aici trebuie să fie, domn' locotenent.

Au auzit clinchetul unei cutii de conserve. Plasa tăia poteca la o cotitură : se împiedicaseră de sîrmă înainte de a o fi dibuit. Dincolo de frontieră, cărarea se cufunda într-o ripă nu prea adîncă peste care curgea acum o eșarfă de ceață, lipicioasă și netedă ca fumul de țigară. Versantul belgian se ridica destul de brusc într-o crupă ierboasă și despădurită, presărată ici-colo de brazi tineri. Lumina slabă a lunii acum răsărite pe care norul încă nu o ascundea se agăța de panta goală de-a valma cu rămășițele zilei și făcea din luminișul întrezărit dincolo de iazul de ceață, în spatele conurilor foarte sumbre ale brazilor, un spațiu interzis și pareă magic, pe jumătate loc de hălăduire a ielelor, pe jumătate cîmpie-luminiș de sabat. În spatele crestei spre care urca aceea cîmpie se profila printre copaci creasta unui acoperiș foarte scund — desigur o colibă de cărbunari sau de tăietori de lemne.

— Afacerile merg mai greu acum, a făcut Hervouët arătînd acoperișul cu o mișcare din bărbie. Oricum, plasa îi deranjează.

— Vorbești de coliba asta ?

— Vorbesc de călăuze. E o ascunzătoare de contrabandiști.

Grange înțelesese încetul cu încetul de ce îi plăcea atît de mult să-l ia pe Hervouët cu el în tururile sale nocturne. Frontiera îl fascina. Cunoștea de-a fir a păr ascunzătorile primitive și ingenioase, amurgul animalelor de noapte, forfota de bîrlog. Grange simțea că nimic nu îi leagă mai mult decît aceste scurte convorbiri șoptite, întretăiate de tăceri, aceste lungi ascultări nocturne cînd patrolau împreună, pipăind cu mîna înmănușată prin întuneric, ca o rampă, sîrma ghimpată invizibilă. Îi lega unul de altul o linie de viață, întinsă de la sine de-a curmezișul nopții apăsătoare.

— Mcșeria asta, s-a zis cu ea, a mai spus Hervouët cu o schimonoseală. Și pe urmă, sînt ocupați în altă parte.

— Mobilizați ? a făcut Grange ridicînd capul, abia surprins. Știa de la Moriarmé că trecerile de frontieră deveniseră ciudat de rare.

— Da, a făcut Hervouët. Cei de pe graniță, și alții. Probabil că miroase a ars. Au mobilizat multă lume în ultimul timp. Numai la Waregnies...

— Oricum, alarmă nu s-a dat, a spus Grange fără convingere.

— Eu zic că tot știu ei ceva, domn' locotenent. Hervouët a clătinat din cap. Sînt mai aproape decît noi. Și pe urmă, trebuie. E momentul.

Au fumat o clipă în tăcere. Era plăcut. Norii se risipeau ; un tunet sau două s-au rostogolit ușor dincolo de zarea Belgiei, cu bubuitul pacificat al unei cozi de furtună. Luna se degajase : în fundul golului dintre copaci, panta luminișului se acoperea de chiciura unei lumini reci, minerale, pătate de umbra cerneluită a brazilor tineri așezați în iarbă. Niciodată ca în seara aceea, Grange nu mai avusese sentimentul că locuiește într-o pădure pierdută : toată imensitatea Ardenilor respira în luminișul de văluri, așa cum inima unei păduri fermecate palpită în jurul fîntinii. Vidul profund al codrului, garda mai mult moțăitoare îl tulburau. Se gîndea la cuvintele bizare rostite de Hervouët : „Nu sîntem susținuți”. Ceea ce lăsaseră în urmă, ceea ce presupunea că vor avea de apărut, nici nu mai conta de fapt ; se tăiase legătura ; în întunericul mustind de presimțiri, *rațiunile de a fi* nu mai existau. Pentru prima oară poate, își spunea Grange, sînt mobilizat într-o armată visătoare. Visez aici — visăm cu toții — dar ce anume ? Totul, în jurul lui, era tulbure și șovăitor, totul era incert ; s-ar fi zis că lumea țesută de om se destramă ochi cu ochi : nu mai dăinuia decît așteptarea pură, oarbă, în care noaptea de stele, pădurile pierdute, uriașul val nocturn care se umfla și se ridica dincolo de zare te despuiau brutal, așa cum rostogolirea valurilor în spatele dunei te îndeamnă deodată să te dezbraci.

Au vorbit o clipă despre permisia lui Hervouët, căruia îi venca rîndul. Apa s-a retras acum din Brière, își spunea Grange : își imagina foarte clar benzile de covor roșcat și cenușiu între micile canale, lărgite la infinit de ceața ușoară a focurilor de turbă care nu se risipea niciodată pe de-a întregul : își amintea boala aceea misterioasă, febra aceea lentă care cuprindea pămîntul de la măruntaie de cum venea vara, moenind sub iarba fără flacără și fără căldură, și pe care o puteai ațîța cu vîrfurile unei nuiete stîrnind astfel scîlpări de scînteii chiar numai dacă răscoleai turba, ca un dulău care își arată colții.

— Ce chestie ! ... a conchis Hervouët cu un soi de indiferență. Fără să-și dea seama, vorbeau despre țara lor ca de o Africă indigenă, unde este plăcut să te imaginezi în călătorie, dar nu te poți vedea chiar locuind acolo.

— Și n-ai să regreti prea mult Mazurele? a spus Grange atin-
gându-i ușor umărul.

— Nu mai e nimeni la Mazure, a răspuns Hervouët fără să se
uite la el. S-au evacuat alaltăieri.

A adăugat, ridicînd din umeri :

— Așa și trebuie. Femeile, nu-i acum momentul de așa ceva.

S-au înapoiat tăcuți pînă la locul unde se tăiaseră copacii. Luna
care vaporiza acum ceața făcea din el o junglă incertă; în fundul lu-
minișului mult mărit, zidul pădurii, sub raza rece, stătea în
picioare și nemișcat ca un om.

— Du-te acasă, i-a spus Grange lui Hervouët. Trebuie să mai
trec pe la Falize.

La căsuța Monei era lumină. Grange a zgîlțit tare de două, trei
ori zăvorul care scrișnea; așa conveniseră să-și anunțe sosirea cînd
ea nu era încă adormită. Mona citea, lungită cu picioarele goale pe
pat, cu fața în jos, îmbrăcată numai într-un pantalon de pînă albas-
tră și o bluză a Juliei.

— Stai jos aici... Fără să se scoale, s-a răsucit pe o parte și
și-a supt burta ca să-i facă loc pe divan. Nimic nu-l lega mai mult de
ea decît gesturile acestea de orb, strîns încastate, pe care le avea
față de el.

— ... Ce s-a întîmplat, macul meu? a spus ea ridicîndu-se pe
un cot și privindu-l în față, puțin alarmată.

— Războiul... ,a făcut el oftînd obosit și atîrnînd cu un gest
familiar casca de cheia cea mare de la dulap. I-a sărit puțin inima :
marginea căștii care de fiecare dată se mai legăna puțin de curea zgî-
riase pînă la urmă o dungă fină și curbă pe lemnul dat cu ceară.

— Ce prost ești! a spus ea atrăgîndu-l spre gura ei. Dar s-au
desprins repede unul de altul : buzele lui pe ale ei aveau un gust de
febră tristă, o savoare acrită, veștedă.

— Ești bolnav, păsărică mică. Sigur că ai friguri de baltă, a
spus ea apucîndu-l de încheietura mîinii și clătînînd din cap, cu aerul
ei doct. Julia spune mereu că-i atît de periculos să umbli noaptea prin
mlăștini pentru rondurile astea, cum faci tu.

— Nu, Mona, crede-mă. Acum e vorba de război. Trebuie să
pleci, a spus el întorcînd capul, cu un ton mai puțin sigur decît ar fi
dorit.

— Ce plictisitor ești, scumpule!... Mona a scos un mic oftat
precursor pe care el îl cunoștea bine. Sosise ora lui *Moș Ene*: somnul
o arunca brusc de-a curmezișul patului complet lipsită de apărare :
o căpriță legată de cele patru picioare. Iar somnul acesta era cîteodată
o stratagemă subtilă, în maniera celei folosite de unele animale blinde
care *fac pe mortul* în fața primejdiei.

A luat-o de umăr și a zgâlțâit-o puțin.

— Trebuie să pleci, Mona, înțelegi? a repetat cu vocea serioasă.

— Dar ce s-a întâmplat?

S-a îndreptat cu o mișcare din șale și l-a privit cu niște ochi parcă treziți dintr-un vis urât.

— Anunț-o pe Julia. Mașinal, i-a luat degetele între ale lui. Chiar mine... Ochii lui erau acum duri și distrați: simțea cum timpul îl împinge de umeri; se gîndea la peroanele de gară din prima dimineață unde orice rămas-bun are un gust de neant, dar vîntul din zori este așa de proaspăt. Nu îndrăznea să spună că, deși atît de ușoară, tot îi mai încurea viața, și că îi era foame acum să rămînă singur.

Mona a plîns îndelung: capul ei mic și greu hohotind lîngă umărul lui Grange devenise lipicios tot de lacrimi, dar asta nu îi inspira nici tristețe, nici angoasă: dimpotrivă, simțea că o tinerețe beată triumfă în lacrimile ei: era ca o stropeală de aprilie, așa cum un arbore tinăr e lipicios de sevă. Cînd plînsul cu sughituri a încetat, au ascultat împreună foșnetele pădurii trezite care treceau prin ușa deschisă; Grange a simțit atunci cum reîncepe lîngă el respirația ei calmă, nocturnă, de plantă pe care isprăvește să se scurgă furtuna. „Un anotimp întreg”, își spunea. Se întreba dacă o iubise. De fapt, era ceva mai puțin și mai bine: nu avusese loc decît pentru ea.

În noaptea de nouă spre zece mai, elevul-ofițer Grange a dormit prost. Se culcase cu capul greu, lăsînd toate ferestrele deschise spre căldura timpurie pe care nici noaptea pădurii nu o risipea. Cînd s-a trezit în zori, i s-a părut mai întîi că visase mult; capul îi vîjîia de zbîrniit auormal, insistent. Era conștient de un curent viu de aer rece și umed care se revărsa peste el de la fereastra din apropiere, dar aerul aluneca peste fața lui cu un tușeu deosebit, muzical și vibrant, ca și cum ar fi fost țesut dintr-un foșnet de elite. În visul acesta confuz a avut o clipă senzația foarte agreabilă că orele se încureaseră între ele, și că zorile pădurii se amestecau de-a valma cu o amiază toridă, electrică de greieri. Pe urmă impresia s-a localizat, și a înțeles că-un ochi al ferestrei cu chitul căzut tremura și se zgâlțîia neîncetat în cercevea, chiar lîngă obrazul lui. „E geamul meu, și-a spus îngropîndu-și din nou capul în pernă, trebuie să-i spun două vorbe lui Olivon”. — Totuși, din străfundul semi-noptii sale, mai distingea în aerul dimineții o notă ascuțită de urgență și panică ce se umfla din secundă în secundă, un soi de graviditate fulgerătoare a zilei — constata astfel, în mod straniu, ușurătatea, subțirimea ridicolă a acoperișului de deasupra sa, care părea să-și ia zborul: se chircea în pat, negăsindu-și locul, gol și expus în miezul huruitului care curgea din cer și se tot lățea. Donă bătăi în ușă l-au trezit de astă dată complet.

— Au început să treacă, domn' locotenent, a spus Olivon din spatele uşii.

Avea o voce curioasă, din gît, de o indiferenţă uşor sugrumată, aşezată undeva între incredulitate şi pierderea cumpătului.

Oamenii se postaseră la ferestre, desculţi, ciufuliţi, încheindu-şi în graba mare centironul de la pantaloni. Încă nu se făcuse ziuă, dar noaptea pălea spre răsărit, tivind deja cu o bordură cenuşie orizontul vast al mării de păduri din Belgia. Zorile umede erau foarte reci; talpa picioarelor îngheţa pe cimentul gol. Un zbîrnîit enorm care urca încet spre zenit pătrundea prin ferestrele deschise. Zbîrnîitul acesta nu părea pămîntean; implica în mod egal toată bolta cerului, devenită deodată un *firmament* solid care începe să vibreze ca o tablă: mai întîi te făcea să te gîndeşti la un straniu fenomen meteoric, o auroră boreală în care sunetul ar fi înlocuit în mod inexplicabil lumina. Ceea ce întărea impresia aceasta era răspunsul pămîntului înecat în noapte, unde nimic uman nu se mişca încă, dar care se îngrijora, se informa de-a valma prin glasurile animalelor sale; către Buttés, în noaptea rece prin care sunetele răzbăteau foarte departe, ciinii urlau neîncetat ca la luna plină şi uneori, peste basul bîzîitului uniform, se auzea urcînd din păduricea apropiată o cîrîială alarmată, înăbuşită şi precaută. De la orizont, un nou val de huruituri a început să se distingă, să se lăţască, să urce fără grabă spre culminaţia posibilă, să alunece maiestuos pe cer, şi de astă dată, brusc, ciinii au tăcut: nu mai exista decît valul. Apoi bîzîitul a descrescut, a pierdut din unisonul puternic de undă netedă, tîrînd în urma sa sughiţuri, sforăituri la pîndă şi izolate, şi în pădurea goală, pe pămîntul stupefiat şi vacant ca un sfîrşit de furtună, au izbucnit cocoşii: se lumina.

Deodată s-au simţit rebegeţi de frig, dar nu le trecea prin gînd să închidă ferestrele: pîneau, cu urechea ciulită, zvonurile uşoare pe care începeau să le plimbe vîntul peste pădure. Olivon a făcut cafeaua. S-a încins o discuţie destul de înfierbîntată. Olivon, singurul care susţinea această părere, pretindea că e vorba de avioane englezeşti revenind din Germania.

— Au ce au cu flota lui Hitler, domn' locotenent. Englezii ăştia, doar asta ştiu, de rest nu le pasă.

Pe Grange îl izbea întotdeauna privirea liberă pe care o schimbau între ei soldaţii de cîte ori era vorba de politica englezească. Reprezenta pentru ei culmea *loviturilor sub centură*, un model exemplar şi misterios de şiretenie şi perfidie.

— O să vedem în ziare, a conchis Gourcuff care, cuprins de îndoieli, destupa încă de la ora aceea o sticlă de vin roşu.

Dar destul de curînd a fost limpede că ziua nu avea să reîntre în normal atît de repede. Un nou huruit s-a înălţat la orizont, mai slab

de astă dată, sensibil decalat spre nord, și brusc dîra de puncte negre care aluneca destul de lent la nivelul pădurii în cerul acum mai limpede a început să facă tumbe : două, trei, patru explozii puternice au zguduit dimineța și, din burta pămîntului răsculat, a urcat spre cantonamentele îndepărtate ale unităților motorizate sughițul turbat al mitralierelor. De data asta, s-a făcut tăcere în careu. O meșă de fum cenușiu, meschin, aproape decepționat după atîta larmă, se răsucea și se destrăma lent, hăt-departe deasupra pădurilor. Au privit-o îndelung fără o vorbă.

— Trebuie să ne-mbrăcăm, a conchis în fine, calm, Gourcuff.

A sunat telefonul.

— Dumneata ești, Grange ?

Vocea era joasă, ușor voalată, mai puțin ironică decît s-ar fi așteptat Grange. Vorbea pe un fundal neobișnuit de zgomote : în dimineța aceea în biroul căpitanului era mare du-te-vino.

— Îți transmit ordinul de alarmă *numărul unu*...

Vocea lui Varin sublinia cuvîntul cu un umor lacom.

— ... Ți se va confirma în scris.

Vocea a devenit mai familiară și mai zeflemitoare : căpitanul pesemne că se descotorosise de niscăi musafir oficial.

— *Unu*, notează bine, și nu *doi*, fiindcă noi știm să respectăm ordinea. Și sosim la spartul tîrgului. Dar bine înțeles că asta nu-i decît un acot. Aveți radio ?

— Nu, s-a defectat.

— Păcat, dragul meu, păcat, deoarece în dimineța asta e foarte pasionant. Au intrat în Olanda, în Belgia și în Luxemburg.

Căpitanul a reluat, parcă dîndu-i un sfat :

— ... Trimite doi oameni pînă la frontieră. Cu unelte. Belgienii o să scoată chiar din dimineța asta baricada. Poate vor avea nevoie de o mîină de ajutor.

— Îi trimit imediat.

Căpitanul tot nu închidea receptorul.

— Merge ? a făcut el după o tăcere, cu o voce nouă, în care se ghicea o oarecare sfială.

— De ce nu ?

— Vreau să spun... Căpitanul părea dintr-odată jenat, încurcat... În fine, oricum, pentru dumneata, e interesant.

Lui Grange i s-a părut că știrea nu prea avea efect asupra oamenilor săi. Ceata războiului fals se risipea acum, dezvăluind pe jumătate o perspectivă neplăcută, mult prea previzibilă. Dar mai rămînea o marjă de necunoscut, unde totul putea să se înnămolească, să se amortizeze. Pe ea vor trăi de-acum încolo. Belgia, Olanda erau mult mai

aproape decât Norvegia. Dar cu un dram de ingeniozitate, tot mai puteai să-ți meșterești ceva nedeslușit.

— În orice caz noi, aici, sintem liniștiți, a spus Olivon plimbînd asupra carcului un ochi înduioșat de proprietar. Nu-i ca la motorizați, a adăugat el pe un ton ipocrit. Astora, știu că o să le iasă untul.

În primele ore ale dimineții, tonul din careu a început să urce simțitor. Hervouët și Gourcuff s-au înapoiat de pe frontieră cu bidoanul plin de rachiou de ienupăr, cu buzunarele înfundate cu țigări și mici drapele belgiene. Primarul din Waregnies venise personal să deschidă baricada. Erau multe femei. Emoția belgienilor îi impresiona teribil pe oameni. Știrea enormei zguduiri îndepărtate îi lăsase parcă amorțiți : o măsurau după contralovitura care, aproape instantaneu, venea să izbească frontiera.

— O s-o pățească, nemții ăștia, proclama Gourcuff, acum foarte roșu și asudat tot, devenind brusc optimist.

Către orele opt, drumul forestier s-a animat. O motocicletă simplă și două cu ataș au trecut, rulînd cu toată viteza spre frontieră. Pe urmă o mașină cu fanion de semnalizare și un detașament de geniști. În spatele cazematei, către cantonamentele motorizate, a început să se umfle, tot mai tare, un hure de motoare. Grange, Olivon, Gourcuff și Hervouët se așezaseră acum pe pervazu ferestrelor, cu picioarele atîrnînd în jos, pe zid, ca într-o dimineață de 14 Iulie. Soarele ardea tare, dimineața era senină. Către ora nouă s-a auzit cum puternicul hure dinspre vest se sparge într-o serie brutală de detunături, apoi se egalizează și virează încet spre un val de note grave : au început să-și facă apariția motorizatele.

Ceea ce predomina era vacarmul : un zdrăgănit greu, pătrunzător, de tablă, lanțuri, bidoane, șenile și blindaje zgîlțuite care te lua de la ceafă și nu te mai părăsea. Grupulețele de civili de pe marginea drumului — pe care defilarea îi scosese ca prin farmec la iveală din pădurile pustii — au emis cîteva aclamații la trecerea primelor vehicule, dar au renunțat apoi foarte repede, descurajați : așteptau acum să isprăvească de defilat acel tren de mărfuri destul de stînjitor ; iar oamenii încărcăți în vehicule treceau prin fața lor muți și indiferenți, ușor alegorici, ca pompierii înșiruiți de-a lungul scărilor. Soarele începuse să încingă blindajele ; echipajele erau în cămașă, unii cu torsul gol — sub buboiul greu al căștilor fără vizieră, fețele pe care picurau petele de sudoare păreau ciudat de tinere. dar aveau o tinerețe uzată, febrilă, măcinată pe dinăuntru, ca cea care se vede pe șinele de triaj sau pe locurile de depozitare a cărbunelui, aruncată de-a valma cu lopata ca să fie înghițită de mașină : mai curînd decât la floarea de la pușcă din 1914, gîndul te ducea la mecanicul de rapid ridicîndu-și ochelarii mari de pe ochii înfundați în orbite și prea stră-

lucitori, la docherul în buncărul cu cărbune. Și, la fel ca uriașul vacam, tăcerea muncitorească și mohorâtă, intimidantă, împietrea brusc pe marginea drumului grupurile amuțite în fața straniului șuvoi uman în albastru salopetă, pătat de ulei, înțepenit în oțel pînă la jumătatea trupului.

Caravana s-a scurs un timp îndelungat, rulîndu-și în strat gros peste crîng pulberea sură, cu șuierături, halte, gripări, frîne scrișnitoare care zgîlțiau brutal vehiculele dinainte înapoi. De o bună bucată de vreme, echipajul din fort făcuse : nu mai erau conștienți decît de soarele puternic, de uscăciunea searbădă a prafului în gîtlej, de scrișnetul oțelului încins și de strivirea grohotișului. Către ora zece, vehiculele s-au rărit : re aprovizionarea cu merinde, intendența și forfota din spate urmau să împrumute marile axe rutiere, mai practicabile. Din cînd în cînd mai treceau, izolate, niște motociclete cu ataș, rulînd mai repede acum pe drumul degajat. Se simțea că spectacolul se încheiase ; grupurile se dislocau, se îndepărtau încet-încet, încă înțepenite ; făceau doar la trecerea întîrzițiilor cite un mic semn distrat cu mîna, fără să se oprească, așa cum sînt încurajați alergătorii depășiiți de pluton.

Au urmat două lungi ore vide. Către amiază a urcat spre Belgia o companie de infanterie. Oamenii înaintau în șir indian pe o singură parte a drumului, lipiți de umbra copacilor, în detașamente foarte distanțate : lăsau mai mult impresia că ar pleca în aventură. Avionul împingea infanteria înapoi pe scara vîrstelor, o readucea la convoiul contrabandiștilor de sare, la dispersarea războiului de gherilă, la poteca de luptă a Ultimului dintre Mohicani.

Grange a oferit de băut sublocotenentului care trecea cu cea din urmă secție și oamenilor săi, gata asudați. Deodată, în fața lor, s-a rușinat de pivnița sa prea bine aprovizionată. În dimineața aceea, de altfel, îi venea să intre în vorbă cu tot ce trecea : drumul îl sorbea spre forfota lui ca o ventuză. Batalionul de pedestrași urea pentru susținerea motorizatorilor după spusele locotenentului, îi va scuti în Belgia de paza podurilor.

— Numai că ei au motoare, iar noi picioare, a comentat el cu paharul în mînă, roz și surizător, dar gîfîind puțin. Nu-i în ordine, crede-mă. Mai avem pînă să ne întoarcem în cantonamente.

Oamenii au pornit mai departe. Cantonamentele lor de pe Meusa fuseseră mitraliate de dimineață. Umblau într-un fel ciudat, strecurîndu-se pe lîngă desis, ridicînd lateral marginea căștii, cu gîtul puțin întors aruncînd din cînd în cînd o privire rapidă în sus spre golul de cer liber al drumului.

După-amiază a apărut pe drum, în sens invers, alt convoi : ultimii locuitori de la Falize plecau, evacuați de urgență spre garile

de pe Meusa. Cortegiul prezenta o ordine tristă și aproape militărească, fără nimic din pateticul sordid al fermelor părăsite în panică, scuihind în curte penele de găină prin toate pernele impuse. Mai rămăsese puțină lume la Falize : bătrînii și copiii plecaseră din iarnă cu bagajele mari — se mai simțea și că localnicii de pe frontieră erau o populație deprinsă de mult cu marșurile și pentru care calendarul păstra în mod firesc în rezervă și altă pacoste decît gerul și grindina. Se retrăgeau cînd erau concediați, mai degrabă demni, fără să ia drept martor cerul și fără să crîcnească, după un preaviz destul de scurt, ca oameni cărora autoritatea militară le-a cedat temporar cîteva petece dintr-un poligon de tir. Femeile, mai toate tinere, plîngeau fără mult zgomot așezate pe baloturi de rufe legate bine în cîte un cearșaf curat ; bărbații mergeau muți, dar cu un aer destul de dirz, pe lîngă căruță ; chiar și tînărul Bihoreau schiopăta lîngă cal, atacînd voinicește drumul cu piciorul său de lemn. O transporta în atelaj pe doamna Tranet, care își strîngea părul într-o basma roșie : sprijinită de loitră, cam boțită de transpirație și de hurducături, avea aerul unei babe *rusoaice* ; un val de mizerie și praf învăluia convoiul jalnic, de culoarea drumului, și nu numai teama îmbătrînea brusc toate fețele ; o mină forte conducea jocul, se intra în lumea rămasurilor-bune și rapide și a despărțirilor pe termen neprecizat ; cortegiul aluneca în fața ochilor cu tenta searbădă și uzată a amintirii. Olivon a îmbrățișat-o pe doamna Tranet, dar locul și privirile celorlalți îl stînjeneau : în ultima clipă, i-a depus pe obraz doar un sonor sărut țărănesc.

— Am lăsat cheia în ușa, a spus ea între lacrimi și bucurie, adresîndu-le un semn cu mina. O cafea, știți...

Mîinile s-au strîns în tăcere.

— După război. După ce o să fie spînzurat Hitler ! a strigat Gourcuff fără convingere, dar cuvintele lui au avut efectul unei gafe, nu au stîrnit nici ecouri, nici rîsete. Cortegiul s-a îndepărtat. Madame Tranet își deznodase basmaua ; din cînd în cînd, ținîndu-se de loitră, mai făcea semn. Bărbații umblau fără a întoarce capul, cu umerii grei, cu pasul zgîrcit al drumurilor lungi.

Exodul Falizelor a întunecat brusc cazemata, atît de surescitată de dimineată în urma frumoasei defilări a motorizatorilor. Către după-amiază s-a auzit înspre sud, foarte departe, un lanț de explozii surde și aproape subpămîntene ; de astă dată bubuitura, în loc să zgîlție geamurile, părea să urce din solul de ciment care vibra sub picioare ca o nicovală ; parcă niște mesaje obscure, încărcate de sens, se înru-cișau în profunzimea pămîntului răsculat. În careu, oamenii mincrau ca să le treacă timpul, ronțăiau niște piine, bucățele de ciocolată ; se putea recunoaște că războiul adevărat a început după zgomotul ca de moară al maxilarelor care urea acum uniform din acalmiile lui. Dar,

cînd au izbucnit exploziile, au încetat să mai mănînce și ridicau tresărind capul în direcția de unde veneau bufniturile cu o expresie de anxietate obtuză pe față, ca un cal speriat care își înalță capul de pe pășune și brusc își ciulește urechile. Cînd se lăsa iar tăcerea, după ușoara cutremurare a pămîntului, se auzeau piuiturile păsărilor în deșis, chiar lingă ferestre, și sub picioare zdrăngăneala limpede a sticlelor goale rostogolite pe solul cazematei — și mult timp încă fiecare mai putea percepe în străfundurile sale acea ureche nouă care surprindea chiar mai departe vînzoleala înspăimîntătoare a profunzimilor.

Seara, Grange a trebuit să urce pînă la Falize în căutarea roto-coalelor de sîrmă ghimpată pe care le depozitaseră acolo geniștii : Moriarmé ordona să se întărească de urgență mica plasă din jurul cazematei. Ultimele huruituri ale avioanelor încetaseră ; se răspîndise peste înserare o dulceată trîndavă, în care ziua însăși părea să-și desfacă tainic zalele și să se relaxeze după tensiunea prea puternică ; se auzau de foarte departe bătăile surde ale ciocănitorei în trunchiul stejarilor, și sunetele ca de nechezat pe care le scotea cînd își lua zborul pe sub frunziș. Șuvoiul războiului se retrăsese ; dar își lăsase agățată de tufișuri spuma cenușie : pe drumul Falizelor, sticle goale, bidoane de ulei, cutii de conserve erau răspîndite pretutindeni pe acostament — asfaltul moale al șoselei laminate de șenile era încrețit de dire subțiri și strălucitoare. Cînd Grange a ieșit în luminis, liziera pădurii arunca peste pășuni o umbră prelungă ; în lumina mieroasă, toate ferestrele azilului din spatele gardului de salbă-moale păreau în flăcări. În dreptul primelor hambare s-a oprit o clipă, indispus, s-a așezat pe marginea drumului pe un bolovan rostogolit în iarbă și și-a reținut răsufarea cîteva clipe. Asculta tăcerea. Era o tăcere molesită, veștedă care, sub soarele puternic, părea să capitoneze urechea cu o vată fină, ca zăpada sau ca crepusculul printre ruine pline de pene unde zburătăcesc lilicii. Cine venea dinspre drum, pătrundea brusc în tăcerea aceasta ca și cum ar fi recăzut în partea cealaltă a unui gard, puțin amețit, fără repere, așteptînd nesigur ca o mîină să i se așeze pe umeri.

— Sînt singur aici, e oare cu puțință ? și-a spus Grange prosteste, și fără să vrea s-a întors, deoarece un frison dezagreabil i-a gidilat spatele. Privea iarba neagră și înaltă, acum răcorită, unde fusese ascuns rotocolul de sîrmă, minuscula stradă goală — străjuită de uși și ferestre închise, ostile — peste care vîntul serii presăra fără zgomot fine dantele de praf. Geamurile azilului s-au stins și lumina a părut să scadă brusc ; o pulbere ușoară se așternuse peste cenușiul zidurilor, culorile estompate ale țiglelor, obloanelor și ușilor.

Grange a părăsit drumul și a intrat pe ulicioara care trecea prin spatele caselor ; printre straturi de verze, movile de baloturi de ovăz

și araci pentru mazăre, s-a dus pînă la casa Monei. Nu mai călcase la Falize de la plecarea ei ; mașinal, a zgîlțit de două, trei ori zăvorul de fier în sus și în jos. Din nou s-a întors, pradă unei indispoziții mai puternice : vreo cinci, șase găini albe încetaseră să scurme baloturile de ovăz și îl examinau, cu un picioruș ridicat, ațintindu-și asupra lui din profil ochiul roșu, cu un coteodăcit sugrumat : s-ar fi zis că viețile acestea mărunte deplingeau în amurg văduvia bărbatului pe un ton de conciliabul înăbușit, precaut. Cînd a împins ușa, cu zăvorul ridicat, aceasta s-a deschis încetîșor. Din cauza obloanelor trase și a orei tîrzii, încăperea era cufundată total în întuneric ; se vedeau numai lucind în penumbră măsura de aramă și, mai slab, panourile date cu ceară ale dulapurilor pe care le trezea raza de lumină din ușa întredeschisă : hamacul era strîns, ca și rețeaua complicată de sfori ; o tristete prizonieră, fără vîrstă, se scurgea din mobilele severe, din zidurile goale unde picura acum un miros de mucegai rece, amintind de iarna lungă, amestecat cu parfumul de ceară al pinzei scrobite ce zăcea, teancuri, în dulapuri. O muscă mare, albastră, s-a trezit pe o perdea, surprinsă de raza zilei, și a început să bîzîie greoi în aerul dens.

— Va să zică aici era... și-a spus Grange, intimidat. Îi venea să plece ; tăcerea îi încheșta tîmplele în mod bizar ; i se făcea greață de aerul închis, de lumina ca de ipsos, îmbătrînită, ce aluneca din persiene și din geamlicul ușii. A deschis ușa larg ; pe prag s-a ivit o găină, care a inspectat penumbra coborînd gîtul ; dar covorul a părut să o deranjeze : după o clipă de perplexitate s-a întors cu un coteodăcit de dispreț la ovăzul ei. Prin aerul lichid semai auzeau încă, dar acum rărîte, țipetele păsărilor care se adunau pentru noapte sub castanul Platanilor. Grange s-a așezat o secundă pe pat, dus pe gînduri ; patul s-a curbat ușor sub greutatea lui cu un scîrțîit de arcuiri familiar ; deodată i-a venit să se întindă acolo, cu fața la perete, golit pentru totdeauna de gînduri și vise. Peste o oră, noaptea pădurii avea să pătrundă prin ușa deschisă, cu mirosul ei sălbatic, cu forfota animalelor, mîntuind această lume care mirosea a febră ; jînduia după iazul de calm, după răcorosul puț negru care se va filtra în casa închisă odată cu noaptea ; i se părea că ceva în el se va domoli disperat. I s-a încheștat gîtlejul ; a ridicat din umeri, nervos. Cheia rămăsese în broască ; a încuiat ușa de două ori și a vîrit cheia în buzunar. Afară mai era încă zi, dar se răcorise ; o blîndă, o delicată roșea de lumină galbenă aluneca pe straturile de legume printre piersici și cireși.

A găsit destul de ușor depozitul de sîrmă ghimpată într-un șopron, închis cu lacăt în spatele azilului. Nu mai avea ce face la Falize, dar nici să se întoarcă nu îi venea : noaptea se anunța grea și nesigură,

iar gîndul că Varin telefonase poate la cazemată îl indispunea. A pornit-o din nou pe ulicioară și a început să urce în direcția Platanilor cu pas nesigur. Mai multe dintre ferestrele care dădeau spre stradă nu aveau obloane; privirea mută a acestor ferestre îl stîngherea și, totodată, îl atrăgea: mergea în zig-zag de la una la alta prin strada goală. Cînd își lipea retina de vreun geam, prin ochiurile mici și bulonate cu caboșoane mari din sticlă verde zărea gresia roșie și goală, lemnul patului de nuc, văduvit de așternuturi, și, pe zidurile afumate, dreptunghiurile mai deschise de pe care fuseseră desprinsе oglinzile murdărite de muște și fotografiile de familie; uncoară, deasupra patului, urma avea formă de cruce; creanga de cimișir sfîntit, încă proaspătă, rămăsese atîrnată în cui, sau zăcea pe somiera de pînză cu dungi cenușii. Mai ales petele deschise de pe ziduri dădeau impresia aceasta deosebită de paragină: din pricina lor casele păreau predate, mai mult încă, puse la dispoziție, ca și cum o candelă mică s-ar fi stins în ele în plină zi. Din cînd în cînd, Grange se oprea, fără să vrea, ca să asculte: pîitul păsărilor înțeta; se auzeau doar zarva plăcută a revenirii lor în cuiburile din castanul de la Platani și, departe în spatele caselor, sturzii care țipau pe liziera pădurii. În fața grădinițelor, în aerul acum perfect imobil, miresmele iasomei, liliacului și glicinei se culcau de-a curmezișul străzii, fiecare distinct. Ajuns în fața cafenelei Platanilor, Grange și-a amintit de cuvintele doamnei Tranet.

— În fond, ne-a lansat o invitație, și-a spus, încurajat. Umbrela dispăruse, dar fotoliile și masa de grădină rămăseseră la locul lor. Castanul incunurat de larma finală a păsăretului arunca în jur o umbră deasă; mica terasă suprainălțată avea aerul unei scene de teatru în care ușa din fund, ca să se întredeschidă, așteaptă doar declanșarea clarului de lună. Grange a împins ușa și, inspectînd cu lanterna dulapul, a găsit o sticlă de coniac. Deodată a simțit că îi este foarte sete; s-a dus la puțul din piatră să scoată o căldare de apă. În tăcerea de deșert, roata a scos un scrișnet enorm, aproape necuviincios: un ciripit dezaprobat s-a trezit în castan, dar înăbușit, deja nocturn. „Dacă aș rămîne aici, aș avea chef să vorbesc cu animalele”, și-a spus Grange. Apusul mai era încă luminos și galben; sub el, prin geamuri, pupitrele din clasă se aprindeau acum de raze ca tot atîtea oglinjoare. S-a cufundat în fotoliu și și-a întins picioarele pe masă, fastuos. O pisică neagră a intrat pe ușiță dintr-o parte, pășind cu precauție picior după picior, l-a privit o clipă pieziș, apoi, după o matură chibzuință, s-a îndreptat spre terasă. Grange a apucat-o de pielea de la ceafă; de îndată ce s-a aflat pe genunchii lui, animalul, care păruse mai întîi că vrea să o șeargă, a început să sferăie indecent, ca un orășel euecrit. Grange sorbea cu

înghițituri mici, cuprins de o exaltare foarte tulbure formată din jubilara ușor beata, îngrijorătoare, că „orice este permis”, pofta reținută să spargă veselă și să facă tapaj nocturn, sentimentul de pură bună dispoziție care se scurgea din seara răcoroasă și, în strălinduri, o angoasă surdă, animalică, clocită de tăcerea asta care visa trîmbițele Judecării de Apoi. Dar micuța viață caldă care îi adormise pe genunchi îl liniștea.

— Domn' locotene-ent ! ...

La capul satului, l-a auzit pe Hervonët care îl striga ca din fundul unui codru adînc. Au răscolit hambarele, ajutîndu-se cîteodată de lanternă în amurgul înaintat, și au descoperit pînă la urmă o roabă veche pe care au încărcat rotocoalele de sîrmă ghimpată. În doi, pus-tietatea satului fantomă era chiar plăcută : se simțeau liberi și eute-zători, gata să pornească în aventură, mulțumiți de a-și purta cu sine toată averea. Înainte să plece, și-au mai turnat un coniac sub castan. Noaptea venise, calmă și foarte senină ; deasupra capetelor, castanul decupa pe cer un nor greu de cîrncală cu marginile încrêțite care arunca peste terasă o umbră mai neagră, dar prin franjurile de frunze și pînă în sfîșierile sale se vedea sclipind un vălmășag de stele ; vorbeau destul de încet, pașnic, cu intervale mari de tăcere ; singurătatea, parfumul pădurii, umbra catifelată a frunzișului des, maiestatea spec-trală a satului mort îi făceau lui Grange impresia unui lux deosebit. Pămîntul se sălbăticea, întinerit de parfumul ierbii înalte și al taberei de noapte, își regăsea dispoziția barbară de a se statornici în larg ; se lăsa o tăcere proaspătă pentru ureche, în care ceva din om se vedea răzbunat și înviorat : cerul părea plin de stele noi. Ascunși în umbra copacilor, unde se mișca doar punctul roșu al țigărilor, priveau în lungul străduței cuprinse de noapte albastră acoperișurile care înce-peau să se scalde în lună. Liliecii își încetaseră zburătăceala în jurul castanului ; de pe liziera pădurii din apropiere se auzea urcînd țipă-tul de santinelă al cucuvelei.

În dimineța următoare a dormit calmul. Drumul către Falize fusese părăsit, pădurea își regăsea singurătatea. Dar liniștea de pe Acoperiș nu mai era aceeași și timpul devenise apăsător ; li se formase o bară sub stomac, simțeau furnicături în membre. Le venea să mă-nince în picioare, cu nasul lipit de geam. Ziua era călduroasă și grea. Praful din ajun rămăsese lipit pe frunzele nemîșcate ; doar un abur dogoritor tremura deasupra pietrișului.

Către mijlocul după-amiezei, decorul s-a schimbat brusc. Un huruit greu a urcat dinspre Meusa odată cu zăpușeala și, pe negin-dite, cam cît cuprindeai cu ochii spre vest, au izbucnit aproape si-multan buchete mari de explozii. De astă dată fumurile au urcat pe

orizontul pădurilor, sure și lente : mai întâi trei, pe urmă șapte, opt, zece, cincisprezece. Nu erau cituși de puțin patetice, nici chiar de tot sinistre. Dar erau prezente, retușind peisajul fără posibilitate de a fi șterse, ca un nou anotimp ; se presimțea că, de voie de nevoie, nu se va mai putea trăi de acum încolo fără ele. Pe toată bordura Aco-perișului trecuse o mină rapidă, aprinzând luminile rampei.

„Teatru de război, și-a spus Grange. Cuvîntul nu e deloc nepotrivit”. Îl mira însă această izbucnire brutală, această manieră gălăgioasă, bubuitoare de a-și implanta decorul, și pe urmă deodată, vidul — ca un bețiv care lovește mai întâi masa gata s-o fărîme în două, și, apoi, bijbuiie prin străfundul încețoșărilor sale să-și amintească pe cine de fapt avusese pică.

— Ei bine ! nu-i decît un bombardament pe Meusa, își spunea puțin mai tîrziu, tulburat totuși. Un bombardament cît se poate de normal. De mirare ar fi fost dacă nu bombardau. Șoselele, și calea ferată spre Belgia, totul trece pe acolo . . . Privea de la fereastră, perplex, zarea de fumuri, dintre care două, trei se destrămau, muribunde. Între timp un gînd i se învîrtea în creier, confuz încă — un mic gînd rău, amețitor ca un miros. Remarcase, destul de surprins, că nici un fel de trupe nu mai trecuseră spre Belgia, după batalionul pedestrașilor. Din ajun, drumul forestier rămăsese gol : în spatele motorizatorilor, s-ar fi zis că nu urma infanteria.

— Bizar, își spunea, dus pe gînduri. Ce-or fi așteptînd ? De altfel . . . Poate că Varin, și batalionul, o încasaseră. Cu busola, căuta să reperateze în ce direcție se afla Moriarmé, care părea să alimenteze în spatele pădurilor unul din cele mai remarcabile fumuri, dar, spre surprinderea sa, și-a dat seama că o face destul de distrat doar ca să aibă conștiința împăcată. Orizontul sensibil se îngusta : și asta dădea de înțeles că războiul venise.

Oamenii au isprăvit de întins sîrma ghimpată. Bombardamentul îi încrunta, dar astfel treaba înainta mai repede : îi împiedica să gîndească. Printre loviturile de mai, Goureuff mormăia între dinți, bosumflat. Sîrma, de altfel, nici nu era ghimpată : geniștii nu lăsaseră la Falize decît ce le prisosisse ; era plasă *Brun*, ai cărei cîrnăciori groși și nichelați, destinși în formă de acordeon, păreau să instaleze în jurul cazematei o chermesă pentru copii.

— Lipsește ceva, domn' locotenent, nu găsiți ? a făcut Olivon după ce și-au terminat treaba. Se dăduse înapoi cu cîțiva pași și clipea ca să îmbrățișeze ansamblul, examinînd jalnica împletitură cu un aer sceptic . . . Ar trebui să scriem aici *Nu intrați, cîine rău*.

Spre seară, s-a telefonat de la Moriarmé, s-a cerut să se confirme instalarea plasei de sîrmă și s-a ordonat să se verifice dacă stocurile de muniție, rachetele și rezervele de alimente sînt complete.

— V-am trimis cu camioneta încă un pistol de semnalizare, a adăugat Varin. Pistoalele de semnalizare nu funcționează niciodată. Nici-o-da-tă.

La celălalt capăt al firului, Grange își imagina fără să vrea inimitabilul freamăt al nărilor. Dar căpitanul pe semne că a fost deranjat de cineva, pentru că a luat receptorul sergentul Prinnet :

— Ați fost bombardați? s-a informat Grange din politețe.

— Pagube mici, domn' locotenent. Niște cai. Cîteva case. Geamuri sparte...

— Ceva nou ?

Vocea lui Grange suna mai puțin indiferentă decît ar fi vrut.

— Nimic clar, a spus Prinnet, după o secundă de ezitare. La radio se zice că nemții au trecut canalul Albert.

Curios că simțea în ce măsură denumirile deveneau acum grele sau ușoare. Canalul Albert era foarte departe, în nord. În regiunea inferioară din Escant. Ceilalți.

— Și în partea noastră?

— Nu se știe, a făcut Prinnet. Motorizatele sînt în Belgia.

— Singure?

— Păi... da, așa cred, domn' locotenent. Prinnet părea surprins.

Oricum nu s-ar zice că mișcă ceva pe aici. Așteptăm.

Dincolo de vocea lui Prinnet, un post de radio din birou ataca în surdină imnul național belgian. Dintr-odată convulsiile planetei se revărsau acolo, în mod misterios : vuietul mării cînd duci la ureche o scoică. Afară, prin fereastra deschisă, umbra cu pene a unui norișor traversa drumul, se cățăra pe desîș cu o mișcare suplă de animal agil — păsările ciripeau calm.

La căderea serii, după cină, echipajul din fort s-a instalat pe iarbă, lîngă acostament, ca să fumeze și să stea de vorbă : se simțeau acum în încăperea închisă ca un pește scos la mal. Grange își amintea că, pe cînd era copil, în 2 august 1914, populația din tîrg se adunase seara pe chei, cu farfuriile pe genunchi, ca să facă un picnic uriaș. Toate casele își vomau scaunele pe ferestre. Ca să se poată percepe *semnele*. Unii vedeau un drapel în lună, alții vorbeau de o viitură enormă care urca pe rîu ; se experimenta un explozibil misterios : *pulberea lui Turpin*. Păstrase despre asta una din amintirile magice ale vieții sale. În seara aceea uitaseră să îl ducă la culcare ; lumea redevenea asemenea unei minți de copil.

Conversația a ajuns și la bombardamentele din timpul zilei. Hervouët întîlnise în după-amiaza aceea un om de la Buttés care revenea de pe Meusa. Au fost mai multe pierderi decît se crezuse la început. Cazematele de pe malul rîului fuseseră atacate. Omul de la Buttés afirma că avioanele coborau în picaj asupra obiectivului ca

să-și lanseze bombe, declanșând un soi de sirenă. Sirena mai ales îi impresiona pe oameni în mod vădit. Îi scandaliza. Capcana asta, farsa asta proastă și lugubră care înșela frica în momentul pulverizării, leza în ei un obscur cod al onoarei. Era simbolul unui geniu depravat, chintesența loviturii sub centură, a pumnului interzis.

— Țstia-s vicioși pînă în măduva oaselor, a făcut Gourcuff clătînd din cap.

Acum, la căderea nopții, avioanele reveneau pe Meusa, de astă dată fără să bombardeze, pîndind, fotografiind pesemne incendiile de după-amiază. Sprijiniți pe coate în iarba neagră și acum umedă, și-au aprins din nou o țigară, și, tăcuți, au urmărit o clipă desfășurarea evenimentelor. Erau parcă ultimele lampioane ale unei serbări cîmpenești care se stinge foarte departe, în zare, sub stelele reci. Din vale se vedeau urcînd trasoarele — mari, grele mingi de lumină, care decolau una după alta și se urmăreau fără grabă, sorbite de apa lentă a nopții. Urmă rafala scurtă a mitralierei vînătorilor, ca scîrțîitul unei roți de loterie.

Cînd să reîntre cu toții în fort, s-a oprit, cu farurile stinse lîngă acostament, camioneta care urca de la Moriarmé. Șoferul blestema drumul, desfundat de carele blindate. După știrile pe care trebuiau să i le scoată cu cleștele, într-atît era de răscolit în urma bombardamentului din după-amiaza aceea, se putea deduce că la Moriarmé atmosfera devenise mai apăsătoare. Geniștii își retrăgeau bărcile și penișele spre malul sting al Meusei; echipa de distrugere a podului fusese instalată, refugiații își înălțaseră tabere în fața gării și pe străzi, așteptînd un tren care nu mai sosea, lihnii de foame de pe acum.

— Cînd ajung să plece civilii... a spus șoferul, cu o strîmbătură. Și încă, într-un fel, nu-i vorba numai de refugiați. Aici, domn' locotenent, nici nu vă dați seama. Nu-i vedeți trecînd pe răniții de la motorizate.

Camioneta a pornit mai departe pe drumul forestier și, cu farurile din nou aprinse, a pătruns printre hîrtoape, cu un scrîșnet de frîne, pe cărarea ce ducea spre Buttés. După zgomot, au mai putut să o urmărească pînă hăt încolo, prin noaptea liniștită. Întunericul pădurii prin care se hurduca acea lumină părea deodată mai vast, mai îndoielnic, mai învălmășit și înșelător decît marea.

În clipa cînd Grange dădea să se culce, s-a telefonat de la Moriarmé. Țineau să le amintească insistent că toate garnizoanele din cazemate trecuseră acum în subordinea motorizatelor.

— Știu, a spus el, puțin surprins. Bineînțeles.

— Încă n-ați primit nici un ordin?

— Nu.

Tăcerea de la capătul firului vădea uluirea.

— Bine, a spus în fine vocea care își demasca fără voie puternica îngrijorare. Cheamă mâine de dimineată dacă nu primești nimic. Neapărat.

Grange s-a întins pe pat, perplex. Ceva din glasul necunoscut îl sfătuita să nu se dezbrace. „Oare ce se petrece ? se întreba el, cu capul greu — ce le provoacă insomnii ăstora de la Moriarmé ?” În același timp, o expresie i se rotea prin cap : o mică expresie apăsătoare și acră, cu gust de otravă : „răniții de la motorizate”. Nici avioanele, nici bombele nu îi zguduiseră cîtusi de puțin imaginația — pînă și Aco-perisul brusc înflorit cu fumurile sale mai păstrase o nuanță de spectacol natural. Dar de „răniții de la motorizate” se simțea deodată *atins*; cuvintele acestea declanșaseră un dispozitiv, deschideau o ușă spre un tărîm nou. „S-or fi apropiind ?”, se întreba amețit și totodată ușor scandalizat. A aruncat o privire pădurii și a ridicat din umeri. „Ardenii ? își repeta, neîncrezător, ca și cum acest nume ar fi avut darul să liniștească, să conjure — Ardenii !...” Doar dacă erau nebuni.

S-a trezit către orele două de dimineată. O pală de răcoare ce intra pe geam îl făcea să tremure ; s-a sculat ca să închidă fereastra. Noaptea era perfect calmă, și totuși nu dormea pe de-a-ntregul : dacă privea atent linia ușor mai întunecată care delimita pădurea la orizont, putea vedea cum cerul, deasupra ei, la lungi intervale, se trezea de o rapidă, de o imperceptibilă geană de lumină. Era o clipire seacă și izolată, fără nimic din palpităția molatică a fulgerelor datorate căldurii ; s-ar fi zis mai degrabă că, dincolo de zare, la răstimpuri regulate, un ciocan greu strivea fierul roșu pe o nicovală uriașă. Grange a ciulit cîteva clipe urechea, încercînd să prindă zgomotele nopții : doar o adiere leneșă mișca ramurile înalte ; dinspre Meusa se rostogolea slab hurelul unui car îndepărtat. Între timp altă clipire o înlocuise acum pe prima, vizibil decalată spre dreapta ; fără să vrea, cu inima răscolită de o teamă tulbure, își pironise ochii pe cerul ciudat de gară nocturnă, care se înroșea acum și își zornăia calm luminile deasupra pădurii. Și-a aprins lanterna ; pe scărița exterioară a urecat în podul fals al căsuței și a ridicat chepengul. Din lucarnă, privea aluneca peste crengile înalte ale crîngului, iar sursa licărului devenea brusc perceptibilă : un punct de foc minuscul și foarte limpede, care se întetea într-o cadență leneșă la capătul extrem al pămîntului vizibil. Ritmul linced, imobilitatea aerului și tăcerea te purtau cu gîndul la o picătură lentă care ar fi căzut la intervale regulate din bolțile nopții exact în același loc, cu acea scurtă strălucire care stropșește și rănește pe viu capătul unei stalagmite — dacă priveai foarte atent, vedeai cum se reînsuflețește pentru cîteva clipe și plutește în jurul

vîrfului de foc o ușoară spumă rece. Calmul nopții era greu și moleșitor ; Grange nu mai simțea frigul : sprijinit de bordura lucarnei deschise, cu bărbia în mâini, urmărea parcă vrăjit zemuirea de foc lîncezitor care percuta misterios pămîntul.

— E foarte departe, își spunea, către Bouillon, poate Florenville. Dar ce-o fi ?” Din cînd în cînd își trăgea colțul păturii peste umeri. Către ora două și jumătate, punctele de foc s-au rărit, apoi bizarul meteor a încetat cu totul : noaptea a părut deodată îndurerată și înghesuită, îngropată pînă la nări în miresmele ei vegetale. Pe Grange l-a cuprins brusc frigul ; a coborît să se culce, cu mintea amorțită. Trecînd prin fața ușii întredeschise a careului, a ascultat o clipă respirația celorlalți. I se părea că ea are darul să ușureze noaptea prea calmă, bîntuită de licăriri rele. Era mulțumit că dormeau atît de adînc.

Sînt ore cînd s-ar zice că pămîntul este deodată apărât de o palmă grea, încărcată de noapte, ca mina gretoasă și blindă a măcelarului care pipăie o clipă osul frontal al animalului înainte de a-i da lovitura de baros, iar după acest pipăit, pămîntul însuși înțelege și se răscoală : s-ar zice că însăși lumina lui rîncezește, că dimineata suflă peste el moale și cald printr-un bot mîrșav. Nu a apărut nici un semn descifrabil, doar spaîma prezentă, în aerul deodată îngroșat ca într-o cameră de bolnav : omul nu mai simte nici foame nici sete, ci numai cum i se scurge curajul prin pîntece, și îl auzi suflînd pe nas, ca și cum i s-ar fi rotînd pămîntul pe inimă.

— E duminică, și-a spus Grange cu un căscat lipsit de orice bucurie, văzînd că se ivesc la geamuri zorile serbede. Dormise prost. Fortul era cufundat într-o tăcere moartă, destul de apăsătoare, o tăcere de claustru și de apă stătută. Mașinal, a aruncat o privire spre drumul pustiu. Nu se simțea prea la îndemînă. Vidul acesta, somnul căilor de acces neocupate din spatele locului bătăliei, era ciudat, improbabil, magic : o alee de la castelul Frumoasei din Pădurea Adormită. Coborînd pe scara de fier, și-a aprins o țigară. Gustul dimineții era moale și apos, dar, pe taluzurile de iarbă, roua cădea deja foarte rece ; gîndul la cafeaua fierbinte a lui Olivon a fost cît pe ce să-l facă să se întoarcă, dar decisese ea, înainte de micul-dejun, să se ducă pînă la instalația de *distrugere* a drumului forestier, unde geniștii pregătiseră, la o oarecare distanță în fața fortului, un cuib de mină. Se gîndea că va găsi acolo un post de pază al geniștilor : poate că va avea știri.

Nu a găsit pe nimeni. Drumul era puțin adîncit deasupra cuibului de mină, umplut cu pămînt prea afînat — în șanțurile săpate de șenile se adunaseră mici băltoace de apă, întunecată de verdele pădurii.

Cele două capete dezgolite ale fitilului de la detonator care ieșea din pământ zăceau mai departe, părăsite pe o movilă de pietriș.

— Curios..., și-a spus, perplex. S-a așezat pe grămada de pietre, indispus. Pe o leghe în jur, ai fi jurat că pădurea nu are nici un zgomot; a ciulit urechea spre desigur fără pășări, ușor îngrijorat de dispariția suspectă a omului, de șantierul acela visător amintind de o grevă la locul de muncă. Deodată, pe când își aprindea din nou țigara, s-a produs foarte sus deasupra capului său o ciudată sfișiere a aerului: un prelung și somptuos bubuit de rapid cerese izbindu-se pe șine și zdrăngănind la macazuri: artileria grea de pe Meusa deschidea focul spre Belgia.

După aceea i s-a părut că lucrurile se desfășurau foarte repede. Abia ajunsese la jumătatea drumului spre fort când un puternic huruit de motoare a început să răscolească pământul, să străpungă pădurea din toate părțile deodată, cu nepăsarea unei cete de gonași pătrunzând într-un hățiș, și Acoperișul a intrat brusc în transă cu un uriaș tâmbălău de bombe și foc de mitraliere. Grange a rămas o clipă aiurit: pădurea zbîrnîia ca o stradă zgîlțuită de gălăgia unei mașini perforatoare; se simțea pâlmuț, bruscăt de trepidația vehementă, neașteptată, care îl străpungea concomitent prin tălpi și prin urechi. S-a aruncat într-o parte pe o potecă unde arcurile ramurilor frunzoase nu făceau loc deasupra lui decât unei panglici înguste de cer alb. După ce s-a simțit ascuns vederii, hărmălaia nu i s-a mai părut atât de enormă: își dădea seama că se datora mai mult motoarelor decât unor explozii propriu-zise: erau și momente lungi de acalmie. Grange, liniștit, a pornit-o chiar la un moment dat spre fort, sub bolta de larmă, dar la vreo zece metri în fața lui, asfaltul uzat care acoperea drumul forestier în partea aceea a început în mod bizar să sfișie: i-au trebuit o secundă sau două ca să înțeleagă că era mitraliat; s-a înapoiat în goană pe potecă. A reînceput să fumeze, mult mai liniștit acum; zgomotul îl ușura. Din când în când, cerul potecii, vărsînd din el zgomotele motoarelor, era străbătut de zborul brusc al unei mantii negre; în rest, nu se distingeau nimic — cînd Grange se încumeta pînă la drumul forestier ca să arunce o privire, vedea cum se lipeau pe cerul mai degajat dîrele unor avioane destul de distanțate, înalte și ciudat de lente, care păreau să se mențină aproape nemișcate ca și cum ar fi înotat în contra curentului. Ceea ce îl izbea era comportamentul lor pașnic de pește în apă, modul lor nonșalant de a se distanța pierdute în înălțime, de a se ignora unul pe altul, ca bancurile care se încrucișează și nu își dau atenție, și își văd fiecare de treaba sa, suprapuse largului străveziu al mării: sugera ideea unei ocupații senine, nepăsătoare a elementului. Abia din când în când, zgomotul brutal și rapid

al norilor se proiecta cu forță spre zenit, sfișiind cu fișit de mătase plajele de aer în care pluteau acele constelații molatice.

Avioanele au dispărut precum veniseră, izgonite de o rafală de vînt. Un miros searbăd de praf plutea peste pădure. Pe drumul arat de o brazdă subțire ca un vîrf de bici, Grange a ridicat de jos un glonte mare și plin, dintr-un metal alb strălucitor. Ideea că se aflase în plin foc i se părea deconcertantă, destul de stranie. Cazemata fusese atacată : i-a găsit pe oameni în casă, destul de palizi, așezați pe lăzi, cu paharul în mînă.

— Frumos ! frumos ! făcea Gourcuff clătîind din cap. Olivon a umplut paharul lui Grange fără un cuvînt ; glonțul de mitralieră a trecut din mînă în mînă. Atîrna greu în palmă, strălucitor și dens. Grange a ridicat receptorul. Moriarmé nu răspundea. A scuturat o clipă lingă ureche receptorul gol, nevenindu-i să creadă, și l-a pus imediat în furcă fiindcă deodată oamenii se uitau la el. Linia fusese întreruptă.

— Haideți ! curățenia. . . , a spus cu un ton brusc. Ne mutăm jos.

Nu era mai nimic combustibil în căsuța construită din materiale ignifuge. Au cărat în cazemata două saltele de paie și niște așternuturi, pe urmă au început să coboare pe scara de fier bruna de mobilier, dar s-au plictisit repede : mesele, scaunele, și chiar un dulăpior din lemn de brad au zburat prin ferestre dincolo de plasa de sîrmă ghîmpată. Zgomotul lemnului care se sfărîma îi îndemna la lucru.

— Am curățat totul, a comentat Olivon cu un ton competent. De altfel, într-un sens, pentru camuflaj, arată mai natural. Are aerul de a fi fost evacuat.

După ce s-au instalat în cazemata, au deschis niște cutii de conserve și au ciugulit cîte ceva, fără poftă. Din cînd în cînd, înălțau capetele și aduhneau, dezorientați, umiditatea searbădă a locului, parfumul rădăcinilor și al profunzimii pămîntului care urca prin chepenul ridicat. Pisica neagră adusă de Grange de la Falize călca în vîrfurile labelor, dezgustată, pe cimentul rece, înainte de a se refugia dintr-un salt pe o ladă. Foarte curînd au redeschis ușa blindată și au ieșit afară, în aer liber. Cînd să se așeze pe acostament, a apărut pe potecă, dinspre Belgia, o motocicletă cu ataș, apoi un uragan de mașini a măturat drumul în goana mare ; camioane ale infanteriei, tunuri tractate, șenilele, automobile blindate cu mitraliere pe a căror vopsea zgîriată se distingeau impacturile gloanțelor, purtînd atîrnați, peste apărătoarele de noroi ale mașinilor, un carnaval de cicliști în viteză care păreau să pedaleze în picioare, pe praf, cu toți cleștii de la pantaloni, ciorchini de refugiați agățați de trepte — în convoiul înnebunit se intercalase pînă și o mașină cu carne, care zdrăngănea de colo-colo o întreagă teighea de fleici unse cu un greșos muștar cenușiu. Totul se precipita spre Meusa, prin hăul unui tunel de praf,

dintr-o singură lunecare greoaie, prins în șuvoiul pământos, mugitor, al unei cirezi de bivoli înghesuite de aproape de incendiul din junglă, și care se repede spre vad într-o goană pe viață și pe moarte.

— Păi, cum așa, blindatele, acum, o iau din loc? a strigat Her-vouët cu o voce lipsită de timbru. Pe mașini se vedeau oameni stînd, fără să întoarcă măcar capul, fără să vorbească, doar în colțul gurii aveau rictusul încetinit, îmbătrînit, al boxerului care se agață de frîn-giile ringului.

Șuvoiul a secat brusc, apoi, înainte ca praful să se fi așezat, un automobil blindat cu mitralieră, izolat, mai lent, cu arma îndreptată înapoi, a trecut hîrducîndu-se prin fața cazematei. După ce a depășit-o, vehiculul a frînat brusc și, din turelă, de sub o cască bordată cu șiret de piele, ținînd mîinile în porta-voce, un militar a strigat, stupefiat, către cei din fort :

— Ia nu mai faceți pe grozavii, voi ăștia de-acolo ! Nemții-s la zece minute depărtare.

Vehiculul a ambreiat. Grange s-a întors spre oamenii săi : i s-a părut că obrații le deveniseră cenușii — a simțit deodată o palmă grea care îl lovea la spate, în ceafă — mașinal, la auzul acestor cuvinte, a ridicat glasul : „Ce oră e ? s-a întrebat prostește — unsprezece ?” Pentru prima oară în ziua aceea și-a privit ceasul de la mînă.

Era patru după-amiază. Dincolo de pădure, cu țăcănitul sec al unor siguranțe care sar, podurile de pe Meusa, unul după altul, explodau.

S-au înapoiat în cazemată dintr-un salt și au trîntit în urma lor ușa blindată. S-a creat un moment de panică : degetele le tremurau, se enervau pe închizătoarea lăzilor. Cînd clinchetul oțelului uns înceta o clipă, nu se mai auzea decît sforăitul prelungit al nasurilor, care suflau ca peste o ciorbă fierbinte. Grange simțea că i se învîrtește capul, îl ustură ochii ; totodată percepea cum îi urcă de sub coaste un chicotit răutăcios, așasant și sec, care îi reda curaj.

— Sintem în plin *comie de trupă*, mîriia singur în sinea lui, și bine ne mai merge ! Involuntar, o grimasă de ilaritate lugubră îi rida obrații. Cu mașina cu carne ! Ce și-or fi închipuind *ei* acum că am să fac eu aici ? ... Îi venea să-și pună mîinile în sold ... Cu anabap-tiștii ăștia trei ! Și *distrugerea* care nici măcar n-a funcționat ! Distrugerea, nu știa de ce, îl scandaliza cel mai mult : a dat cu piciorul în hîrțegăria evacuată din birou — o lovitură de picior turbată, care îl răzbuna. „Imbecilii !”. N-ar fi știut să spună foarte precis la ce se gîndea : era mai degrabă o absolvire cam senilizată care îi respingea lumii orice recurs, o trimitea global înapoi, în haosul ei.

După ce armele au fost pregătite, Goureuff a umplut paharele turnînd din bidonul său. Grange și-a aprins o țigară și a întins-o spre chiștocul stins a lui Hervouët : fiecare gură simțea gura cealaltă sorbind fumul cu lăcomie, în mici înghițituri avide. Pe urmă, cu sacii cu pămînt care zăceau înghesuți într-un colț al fortului, au isprăvit de călăfătit, de bine de rău, ambrazura tunului. Redușul s-a întunecat deodată foarte tare ; larma pădurii nu se mai auzea ; doar o rază îngustă de zi albă împroșca brutal chiulasa tunului : s-ar fi zis că fortul, greoi, se afunda în pămînt. Grange a redeschis ușa larg : obscuritatea devenea mai apăsătoare decît spaima ; din nou s-a auzit piuitul pădurii.

— Oricum, avem timp să-i vedem cînd vin, a făcut el clipind din ochi spre lumina bruscă. Au pîndit un moment zgomotele leneșe ale pădurii care se strecurau prin ușă, la fel de plăcute urechii precum, obrazului, o pală de aer rece.

— Nu se aude nimic, a făcut Hervouët clătînd din cap. Absolut nimic.

Lumina începea să se îngălbenească puțin. Prin pătratul ușii se vedea numai subarboretul care, în partea aceea, era aproape lipit de casuță : un întreg vălmășag creț și umed, o tandă scînteiere.

— Ferigi-vulturești, și-a spus Grange, — sînt ferigi-vulturești. I se părea că le vede pentru prima oară. Faptul că recunoscuse specia îl bucura : ca și cum ar fi chemat un animal după numele lui. Din nou au eiulit îndelung urechea spre tăcerea care pătrundea prin ușă și îi încălzea mai mult decît o înseninare a cerului.

— Ar cam trebui să ne repliem, și-a spus Grange destul de indecis. Dacă ar fi să așteptăm ordinele !... Blindatele care trebuiau să mă culeagă au mîncat consemnul, e limpede ca lumina zilei." Dar n-avea chef să plece : tăcerea însorită îi plăcea, iar Moriarmé, mulțimea de trupe asudate și frînte de oboseală, pe care și-o imagina, tot scîrțîitul sumbru al mașinii, îi făceau greață dinainte. Și, acum că ceața temerilor se mai risipise, un mic gînd cald, voios, începea să scoată capul : ce șansă — totuși, ce șansă nemaipomenită — că telefonul fusese tăiat.

— În fond, totul e cît se poate de clar, a hotărît el, acum mai calm. N-am primit nici un ordin : n-au decît să se descurce și să-mi dea. Nu e ordin, nu-i repliere.

A adăugat, puțin ipocrit, ca să se liniștească de tot :

— De altfel, dacă nu-i văd venînd, nu mă împiedică nimic să-l trimit pe Goureuff la Moriarmé.

Și-a privit din nou ceasul. Era aproape cinci. Acum oamenii se strecurau afară din cazemată unul cite unul, se așezau la soare pe betonul cald. Sfîrșitul după-amiezii era blind ; o lumină ca de fruct, coaptă, își întindea umbrele peste deschiderea drumului.

— Frumos și-au mai bătut joc de noi blindatele, a spus Hervouët, scuipînd pe jos.

Grange a făcut cîțiva pași pe drum, cu nasul în vînt. Către Mori-armé, ca și către Belgia, drumul forestier era complet pustiu. Numai că, după ce depășeai căsuța, se ieșea parcă din zona tăcerii : se percepea deodată foarte departe, dar și foarte clar, rostogolirea grea a unor detunături. Urca în spatele lor, puțin către nord, în partea dinspre vale. În direcția Belgiei, tăcerea era absolută, aproape magică : soarele aurea cît se putea cuprinde cu ochii, presărînd un galben de furtună peste valurile pestrițe ale pădurii care se înălțau, palier după palier, pînă în zare. Grange a făcut semn cu mîna spre căsuță : un timp îndelungat, cei patru bărbați înghesuiți unul într-altul în mijlocul drumului întorceau încet capul și căutau cu urechea cuibul vîntului.

— E pe Meusa, a spus în fine Hervouët, cu o voce care ceda în fața evidenței. Către Braux.

Acum spaima revenea. Nu mai era suflul fierbinte, brutal, animalic, al panicii care îi aruncase adineauri pe betonul fortului. Era o frică ușor miraculoasă, aproape atrăgătoare, care urca în Grange din străfundurile copilăriei și ale basmelor : teama copiilor pierduți în pădurea crepusculară, ascultînd cum trosnește în depărtare trunchiul stejarilor sub tocul năprasnic al cizmelor de șapte leghe ale căpcăunului.

Au început să aștepte. O dată decelat, bubuitul tunului nu li se mai desprindea de ureche, oriunde s-ar fi dus : doar el dăinuia ; orice viață din acest colț de pămînt fugea, parcă se scurgea spre singura zonă rămasă trează. De o parte și de alta a deschiderii drumului, parapeții pădurii ascundeau rarele fumuri : cînd Grange își astupa o clipă urechile, poteca nu mai era decît un șuvoi primăvăratice și blînd, călduț acum sub ceața-i aurită, alergînd miraculos spre depărtările albastre. Pe măsură ce timpul trecea, Grange simțea cum crește în el o senzație de siguranță ireală, născută în mod bizar din însuși pasul de uriaș al bătăliei care călcase peste ei. Văzduhul se răcorea, încîntător ; lumina presărată razant peste pădurea de seară era atît de bogată, atît de insolită, încît brusc, irezistibil, îi venea chef să se scalde, să se cufunde în ea.

— Cine mă-mpicică ? și-a spus cuprins de o bucurie încă necunoscută, foarte tulbure. Punțile sînt tăiate. Sînt singur aici. *Fac ce vreau.*

Și-a aprins o țigară și, cu mîinile în buzunare, a pornit-o prin mijlocul drumului. „Să nu vă mișcați de-aici, a strigat spre cazemată. Mă duc să văd ce se-ntîmplă”. Totul începea să bubue mai tare ; se făceau acum lungi intervale de acalmie, în timpul cărora se auzea

reluindu-se ciorovăiala corbilor prin stejăriș. „Poate că n-a rămas nici un singur francez la est de Meusa, își spunea el pe drum; cine știe ce se petrece? Poate că nu-i nimic”, dar la gândul acesta, care i se părea acum aproape plauzibil, inima începea să îi bată de surescitare reținută: simțea cum spiritul îi plutește ușor peste apele catastrofei. „Poate că nu mai e nimic?” Pământul i se părea frumos și pur ca după potop; două coțofene s-au așezat una lângă alta pe acostament, în fața lui, ca viețuitoarele din fabule, notezindu-și precaut pe iarbă coada lungă. „Până unde s-ar putea merge așa?” s-a mai întrebat el, vrăjit, și i se părea că ochii îi apăsau pe orbite provocându-i durere: trebuie să existe pe lume și *defecte*, vine necunoscute, în care e suficient o dată să te strecori: timp de minute în șir, nu se mai auzea nimic; lumea părea să readoarmă după ce s-a scuturat de om cu o mișcare leneșă din umeri. „Poate că am ajuns *pe partea cealaltă*”, și-a spus cu un fior de pură bună dispoziție; niciodată nu se simțise atât de intim cu sine însuși. A început să fluiera inecetșor și și-a scos casca; o legăna ținând-o de curea ca pe un coșuleț; din cînd în cînd, își atingea patul pistolului în teaca pe care o desfăcuse; orice simțămînt de pericol se risipise, dar contactul cu arma îi răcorea degetele; îi ascutea sentimentul straniu că își ajunge sîesi, că își purta toată averea cu sine. „Cu bastonul în mînă!...” S-a gîndit la Varin într-o scînteiere de veselie, pe urmă amintirea Monei l-a străbătut cu parfumul crengilor de mai; începea să înțeleagă ceea ce Varin ghicise în felul său, ceea ce fără să știe venise ea să elibereze în viața lui: această nevoie de a-și desface una câte una legăturile, acest simțămînt de delectare și de ușurătate profundă care făcea să-i sară inima și care era un simțămînt de părăsire totală. „Întotdeauna am fost legat printr-un fir putred”, și-a spus chicotind ușor din gît. Cînd și cînd, lovea cu piciorul în pietrișul de pe drum. „Pădurea...”, și-a mai spus. Sînt în pădure”. N-ar fi fost în stare să zică mai mult; i se părea că și capacitatea de a gîndi se opunea în el în favoarea unei lumini mai bune. Faptul că umbra îi era suficient: lumea se întredeschidea ușor pe firul drumului ca un vad.

— Nici picior de neamț, a rostit el deodată clătînînd din cap și ridicînd arătătorul, cu vocea maturizată de cunoaștere a bețivilor. Se simțea chiar puțin ca un bețiv, care se clatină numai pentru că toate *axele*, deodată, concomitent, trec prin el: legislator și judecător, invulnerabil, răscumpărat.

A trecut pe lângă instalația de *distrugere* și a mers mai departe spre frontieră. Coborișul drumului îi ascundea acum cazemata. Detunăturile încetaseră; tăcerea era absolută. În partea asta, unde pădurea creștea mai înaltă, umbrele acopereau deja drumul, dar dincolo de codru aleea continua, însoțită, glorioasă, mai primitoare, în fuga

ei blindă, decît orice pe lume. Între făgaşuri, un şuvoi de iarbă năpădise mijlocul potecii : pădurea părea să se închidă peste ea mai strîns. Grange se simţea împins de umeri de un vînt necunoscut care se ridica pe pămîntul acesta îndoielnic şi fără lege, mai deschis decît visele nopţii.

— Să mă las dus, îşi spunea, cu capul îngreunat, cu un gest din mîna care era aproape consinţămînt. Din nou, privirea i s-a cufundat în perspectiva drumului : de astă dată a crezut că vede o mică umbră mişcîndu-se în depărtare şi pierind imediat : un om, sau un animal, cu un salt fricos, agil, dispăruse în desiş.

Şi-a încărcat pistolul şi a înaintat. Omul nu fugise mai departe, ajuns pesemne la capătul fricii şi al curajului : şedea pe marginea drumului, cu genunchii la bărbie, lipit de un frasin. De partea cealaltă a copacului care îl ascundea pe jumătate, îşi înclinase puţin capul ca să vadă, şi îşi aţintea în ochii lui Grange, fără nici cel mai mic gest de fugă, o privire înflăcărată şi ascuţită de verişă. Se citea o teamă atît de goală în ochiul acela rotund şi roşu care părea fără pleopă, încît omul avea aerul de a fi uşor, micuţ de tot : puteai să-l culegi din spatele trunchiului cu mîna.

După înfăţişare, părea vagabond sau braconier ; gîndul te putea duce şi la unul din zilierii aceia flămînzi care se văd cutureierînd cîmpurile de sfeclă din Picardia, cu merindele în desagă ; oricum raniţa, bluzonul peticit, bocancii vechi cu cuie dădeau de înţeles că drumul mare nu îi era străin. Grange a dedus că debandada mai gonea astfel din văgăuni o întreagă populaţie mărunţă care se trezea în plin vînt, fără exces de dramă — cam aşa cum ploaia scoate melcii afară. Uniforma franţuzească nu îi inspira încredere belgianului decît pe jumătate : în mod vădit frica de inamic se contopea la el cu temerea mai veche de jandarm. Acest scăpat din ceţuri destul de dubios nu îi dispăcea lui Grange : în momentul acela, nu avea chef să asculte lamentări.

Omul fugise în dimineaţa precedentă din satul său, dinspre Marche. Un detaşament german de blindate îi dăduse foc de cu zori.

— Cu *tunuri-revolver*, afirma el, cu gîtlejul uscat, şi i se vedea mărul lui Adam ureînd şi coborînd. Utilizarea unei unelte de război atît de uluitoare părea să-i fi tăiat respiraţia. Dar restul escapadei sale se pierdea în neguri ; prin discreţia sa profesională se zărea un întreg circuit propriu şi bogat în vînat, un *cross-country* jalonat cu pene de găină. S-ar fi zis că nu întîlnise pe nimeni.

— Fantastic ! îşi spunea Grange, vrăjit. Faptul că atingea cu degetul hăul de neînteles care se lărga în jurul său îl entuziasma : se arunca în el. În fundul sufletului, simţea foarte bine că era destul de îngăduitor : combătea însăpămîntătorul prin nemaiîntîlnit.

Au revenit la cazemată sporovăind destul de calmi. Soarele asfințise; noaptea se tira deja în umbra copacilor. Grange nu mai avea chef să-i dea drumul belgianului său; i-a propus, nici una nici două, să-i asigure peste noapte culcuș și mincare. „Regiunea asta e cît se poate de liniștită, afirma cu un glas rotund, tot mai puțin prefăcut, și, slavă Domnului, nu ducem lipsă de nimic. De altfel se întunecă.” Pe drum, îi adresa belgianului fraze de un optimism ușor delirant: după el, războiul avea puncte culminante și joase, dar oricum e important să știi „să ici sau să lași” — pe aici, în orice caz, toată lumea e bine dispusă.

— E nevoie de mai mult ca să zdruncini o trupă bătrînă, i-a strecurat pînă la urmă în pîlnea urechii, făcîndu-i cu ochiul și ciupindul de braț. Belgianul începea să-l privească pieziș, pe ascuns, cu un aer ciudat. Umblind, în întinericul care cobora, Grange își agita batista către cazemată, de teama unui glonte rătăcit; ghicea la capătul drumului trei perechi de ochi mai ascuțiți decît ai marinarului de pe catarg, și gîndul acesta îl încălzea la inimă. „Oricum, aduc ceva cu mine, își spunea, și nu-i vorba nici de porumbel, nici de corb”. În jurul lor noaptea începea să șteargă formidabil contururile pămîntului. Din cînd în cînd arunca o privire însoțitorului său care, fără să pună întrebări, părea să plutească mai curînd decît să umble lingă el pe drum, cu un pas neașteptat de ușor. Era o prezență abia umană, — mai degrabă, ai fi zis, un biet liliac zburătăcind în amurgul care urca peste pămînt. Îl înșenina. Lumea nu mai părea populată decît de mici suflețe moarte, ușoare, ușoare, asemănătoare limbilor de foc care filiiu peste mlaștini; *întrebările* se isprăviseră, ziua se stingea cu totul. „E într-adevăr foarte tîrziu, își spunea indiferent. Amurgul ... dar nu-i o oră chiar atît de neplăcută. Se vede mai bine decît aș fi crezut.”

A regăsit garnizoana din cazemată nu atît nervoasă, cît informată: Gourcuff părea deja aproape beat. Au profitat, ca să cîneze, de rămășițele luminii de zi care mai plutea sub copaci. O masă de lemn alb devenită acum șchioapă și două, trei scaune supraviețuiseră naufragiului căsuței: le-au pescuit din bălți și le-au tîrît pînă în spatele cazematei, unde copacii umbreau o mică peluză ierboasă, aproape chiar lingă drum. Tăcerea pădurii devenise fantomatică — de mult timp bubuitul tunului încetase cu totul — deasupra lor, bolta de frunziș pogora greoaie și tot mai întunecată; dar de la drum către dreapta, unde grohotișul se infunda încă foarte limpede în sfîrșitul de amurg, filtra o stranie lumină cenușie și calmă, de culoarea pietrei. Cînd s-a lăsat noaptea, au pus pe masă două sticle goale și au înfipt în ele luminări: bezna era atît de calmă încît firul subțire de fum urca drept spre crengile de deasupra flăcării; masele de frunziș luminate

pe dedesubt ieşeau vag din noapte ; pe cărare tot mai plutea un rest de licărire încenuşată, asemenea amurgului miezurilor de noapte din nord. După ce au isprăvit de mâncat, au mai rămas să fumeze o clipă în faţa paharelor goale. Începea să se răcorească. Numai belgianul continua să morfăie în farfurie : cînd şi cînd, mirat de tăcere, ridica asupra lor, dintr-o parte, ochiul cîinelui vagabond care pîndeşte într-ascuns lovitura de picior — cît priveşte gura, aceasta îşi făcea singură de lucru. Grange şi-a spus că nu mai e nici o lumină în pădure pînă la Meusa ; a aprins din nou cu bricheta una dintre lumînări care se stingeau ; iarăşi s-a format micul oval al flăcării şi s-a lărgit în jurul miezului negru. Licărul pesemne că se vede de foarte departe în lungul drumului, şi-a spus, iar întinericul ar fi sigur : într-adevăr nu mai aşteptau pe nimeni. Dar nu avea chef să stingă lumînarea. Acum ea nu mai scotea din noapte decît patru feţe goale pe care se mişcau prelungi umbre cărbunoase, ca şi cum ar fi alunecat foarte repede pe un culoar cu perdelele fluturate de vînt, iar feţele acestea îi plăceau. „Mult ce ne pasă...” îşi repeta, acum aproape indiferent. Ştia foarte bine că un talaz uriaş tocmai măturase pămîntul departe de ei, dar nu îi simţea decît spinarea netedă care luneca fără zgomot sub el, şi beţia bruscă a propriei sale uşurătăţi — în spatele valului aceluia eşuat puţin cam ameţit într-o tăcere de grădină interzisă. Simţea la tîmple o greaţă aproape voluptoasă. „Nu mai ţin de nimic” îşi spunea, şi a clipit din pleoape de două, trei ori. Şi-a vîrit mina în buzunar şi a pipăit cheia de la casa Monci. Privea cum urcă încet deasupra pădurii o lună mare şi palidă ; pe drumul luminat de ea pieziş, şuvoiul aspru de pietre se zbîlea în umbre tăioase, redevenea albia unui torent : nimic nu mai părea a avea importanţă pe marginea acestui torent, în inima profundei răscoale a pămîntului. Percepea în golul pintecului o contracţie neplăcută, ca atunci cînd alergi spre mare pe o plajă pe care picioarele goale o socotesc excesiv de rece : înţelegea că-i era frică să nu fie omorît ; dar o parte din el se desprindea şi plutea pe firul nopţii uşoare : simţea ceva din ce or fi trebuit să simtă pasagerii din arcă, atunci cînd au început să crească apele.

Lui Grange i-a venit rîndul să stea de veghe spre orle trei ale dimineţii : îşi spunea că zorii zilei vor fi momentul critic, şi îi plăcea să aibă timp înaintea sa. Uşa cazematei rămăsese întredeschisă : în partea aceea cubul de beton se despica pe o poală de noapte de cenuşă care părea să fi fost vopsită pe perete. Gourcuff şi Olivon dormeau unul lingă altul pe salteaua de paie — în colţul unde se deschidea chepengul spre tunel, se roşea aproape la nivelul solului licuriciul ţigării lui Hervouët, deja culcat ; la intervale regulate lovitura mată a unui deget invizibil scutura micul manşon de scrum, ceea ce îl enerva pe Grange :

se simțea frustrat; nu îi plăcea ca altcineva să viseze lângă el în întineric. Tăcerea semăna cu halta unui tren de noapte, într-o gară înțepenită de gerul sonor: era foarte frig. A împins cu umărul blocul ușii, care a pivotat fără zgomot, și a simțit în fundul gâtului gustul de leșie proaspătă al ceții: noaptea macerată în aburul greu putrezea imobilă, ușurel, spre dimineață. A desurubat termosul așezat lângă o ladă cu cartușe și și-a turnat puțină cafea fierbinte: raza lanternei a agățat popicele lungi și strălucitoare ale obuzelor antitanc așezate în picioare lângă afet, ca și cum ar fi fost scoase dintr-un coș cu sticle. A plimbat o clipă fascicolul de lumină al lanternei peste tavanul scund, praf, zidurile zemuinde. Ceata acră care se strecura din subarboret presăra perle pe licărirea slabă; limba îi morfolea în gură un gust de mucegai. „*Ce bojdeucă nenorocită!*” și-a spus, consternat, și și-a încrețit ochii și gura cu spasmul de început al greții; i se întorcea stomacul pe dos, simțea clipocind în el o drojdie dulceagă, mlăștinoasă, formată din apele joase ale curajului. A stins lanterna: pe dată spaima s-a mai risipit; își dădea seama din instinct că noaptea în jurul cazematei mai ținea încă așa cum ține un strat gros de zăpadă — dar frigul negru l-a făcut să-i clănțane dinții: l-a apucat o dorință nemăsurată, plină de panică, să se ghemuiască pe salteaua de pai călduță, cu umărul lângă umărul lui Gourcuff. „Bine începe!” a murmurat, și s-a așezat pe bijbiute pe o ladă: simțea cum îi alunecă peste creier apele unor mătăsuri orbitoare și moi. „Esențial e să respir adânc, de două, trei ori” și-a spus clătinând fruntea cu gravitatea pătrunsă a idioților, și și-a început exercițiile — dar un gând nou, înnebunitor, a început să-i galopeze prin minte: *Doisprezece kilometri*. Doisprezece kilometri departe de Meusa!... Se simțea prins într-o rostogolire de rulu care îl scotea din sărite: *imposibil* — își recapitula, cu o minuțiozitate de maniac, evenimentele din ajun; undeva, cu siguranță, trebuia să fie o scăpare — vreun ordin pe care l-o fi înțeles greșit — vreo hirtie pe care o fi rătăcit-o: „Consiliul de război peste toate celelalte, și-a spus, tremurând ca și cum ar fi fost în pielea goală. *Frumos!*” Îi venea să plângă și să plece de acolo. Dar simțea că nu-i atât de simplu. În fundul sufletului, asculta cum suflă un mic crivăț uscat și vioi, impertinent, asemănător celui care face să dănțuiască frunzele moarte pe drumuri, la început de iarnă.

Și-a aprins din nou lanterna și a pures la o rapidă inspecție a cazematei. Totul părea în regulă: tunul era îndreptat spre reperatele de noapte — lângă pușca-mitralieră se îngrămădeau pe o lădiță vreo treizeci de încărcătoare armate; într-un colț al betonului, grămada strălucitoare a cartușelor șiroia în vrac, ca și cum ar fi răsturnat-o cineva dintr-o roabă. I-a venit ideea să mai verifice o ultimă dată tunelul de evacuare. A ridicat chepengul fără zgomot: treptele de

pământ erau abrupte, cu contraforți de scinduri din lăzi a căror muchie depășea și agăța tocurile; în jurul scăriței se intra direct într-o scurtă galerie curățică sub cofrajul ei de lemn; la vreo douăzeci de metri mai departe începea un plan înclinat care ducea în aer liber și ieșea printr-un șanț camuflat cu crengi în hățis. S-a așezat o clipă pe o grămadă de bușteni: suieratul apăsător al respirației încetase să îl mai urmărească, aerul i se părea mai ușor. O boare slabă și umedă urca în spatele lui din subteran, purta în ea mirosul lemnului proaspăt tăiat; bezna era încă slabă, dar noaptea devenea încetul cu încetul lăptoasă. S-a dus să zăvorească ușa cazematei și a revenit la postul său de la intrarea în șanț: simțea nevoia să fie singur la acea oră din zori. „Trebuie să-l trezesc pe Olivon peste douăzeci de minute, și-a spus fără voie — nu vom fi de prisos în doi: avem toate șansele ca nemții să sosească devreme”. Cu toate acestea, imaginea războiului nu punea stăpânire pe mintea sa; mai degrabă s-ar fi crezut în inima unei minăstiri liniștite care se trezește sub alunecarea pînzelor albe și ceața ireală a geamurilor mate; nu mai era decât un om ghemuit la intrarea în văgăuna aceea pierdută, care privea cum zorile pălesc încetul cu încetul obscuritatea pădurii — din nou se întreba de ce simplul fapt de a sta acolo i se părea atât de important. „Ce este între război și mine? se întreba, și s-a simțit lunecînd o clipă într-o stranie nepăsare. Nu de asta e vorba”. În capul lui se producea un zumzet matinal și proaspăt pe care nimic nu îl mai oprea: ca și cum dintr-odată un *zgomot de fond*, un scîrțit indiscernabil, într-atît era de obișnuit, încetase să îi mai încurce viața. „Aseară m-a apucat, își mai spunea, cînd m-am pornit deodată să umblu prin mijlocul drumului, cu mîinile în buzunar. Nemții o să vină, dar eu zău că nu-s acasă pentru nimeni. Cine ar fi zis că îi trebuie atât de puțin unui om ca să plece în larg?” Și-a ridicat gulerul mantalei ca să se ferească de frigul înțepător; micii picături care plouau de pe ramuri începuseră să îi șiroiască pe gît. „Situația e totuși clar îngrijorătoare”, a murmurat el cu o strîmbătură care i-a strîns puțin buzele. Înțelegea bine că sfîrșitul aventurii mocnea în spatele perdelei de ceață, că tăcerea pădurii, din minut în minut, devenea mai improbabilă. Nu încetase să se teamă. Numai că, dacă ar fi apărut urcînd pe drum o trupă, dacă ar fi venit în ajutor ceva întărituri, s-ar fi simțit frustrat.

A ieșit din șanț și, încovoiindu-și spinarea ca să evite biciul crengețelor, a făcut cîțiva pași pînă la marginea drumului. Noaptea din subarboret își pierdea puțin cîte puțin culoarea de baie; panglica drumului forestier în fața sa lungea o cale lactee moale care nu lumina șoseaua, ci părea să plutească între crestele copacilor. Cînd stătea cineva în picioare în mijlocul drumului, tăcerea devenea mai obsedantă decât în subarboret, suspendată, s-ar fi zis, pe o absență fără

fond, aproape solemnă. Grange începea să înțeleagă de ce o trupă răătăcită se călăuzește din instinct după tun : vidul cîmpului de luptă poate dezcehilibra ca o tulburare a urechii ; lumea fără știri își pierdeă legăturile, se strica, surdă și oarbă, prin desîșurile moi de iarbă a sargaselor.

„Meusa ! și-a spus deodată. Ce se întîmplă pe Meusa ? Sigur că nemții au ajuns dincolo de Moriarmé !” Războiul, în închipuirea lui, continua pe drumul trasat în goana turbată a blindatelor în derută. „Aici sîntem probabil pe un soi de insulă... Poate că războiul s-a sfîrșit ?” și-a mai spus. Toate posibilitățile se îngămădeau deodată, dar pașnic, abia dacă se simțea implicat ; urmărea cu ochii firul fumului gălbui al țigării care începea să se detașeze pe vata foarte pură a ceții. „Trebuie să fie lumina zilei” și-a spus cu o mică nuanță de plăcere : își amintea că ziua militarilor începe atunci cînd poți distinge o ată albă de una neagră. Pămîntul se mai scâldea încă la un stat de om într-o baltă verzuie de ulei greu, dar vîrfurile copacilor se desenau deja pe cerul mai deschis la culoare ; la cîțiva pași de el discerneă o pată de întuneric mai densă, mai adunată, de fapt, conturul căsuței. Calmul era absolut — tăcerea și *frigul la inimă*, atît de pătrunzător, al zorilor, dădeau crăpatului de zi o tentă bizară de solemnitate : nu ziua era ceea ce năpădea pămîntul, ci mai degrabă o așteptare pură care nu aparținea lumii acesteia, privirea unui ochi întredeschis, în care plutea vag o semnificație inteligibilă. „O casă, își spunea, ca și cum ar fi văzut-o pentru prima oară — o fereastră singură în fața drumului pe unde trebuie să vină ceva”.

„O fi aproape de cinci”, și-a spus Grange încă înainte de a-și consulta ceasul. Acum umbra stejarilor mușca din toată lățimea drumului. Primul fior de răcoare al zilei nu se filtra în hăul betonului, care continua să se scalde în umezeala lui mucedă, dar lumina zilei se îngreuna, șovăia coborînd. Prin ambrazură se vedea perspectiva drumului gol, panglica lui aspră de balast sfărîmat sub umbrele acum mai lungi. Tăcerea revenise peste pădure ; uneori, trecerea vîntului leneș făcea crengile să foșnească.

— Parcă ar fi o cale ferată cu șinele scoase, și-a spus Grange. Sîntem deconectați...

Își amintea de proscrișii care mergeau să se predea, pe care o nevoie mai puternică decît foamea îi smulge din vîgăuna lor ca să se ducă să cumpere ziarul. De ore întregi, oamenii se învîrteau în cazemată ca lei în cușcă.

— Preiei tu comanda, i-a aruncat lui Olivon, punîndu-și cureaău ocheanului de gît. Nimeni nu iese pînă nu mă întorc. Mă duc să arunc o privire către Houches.

De cum a ieșit din beton, l-a izbit însuflețirea alarmată, vibrantă, a aerului, care nu pătrundea prin ambrazurile înguste. Grange umbla încovoiat sub arcurile crengilor, pe o diră de gazon și de mușchi des, încercînd să nu facă zgomot ; dar a început să grăbească pasul. După-amiaza însorită era mult mai trează decît își închipuiau cei din cazemata ; pădurea însăși ciulea urechea spre un zvon îndepărtat, deasupra crestei joase peste care trecea cărarea spre nord — solul, deși catifelat de mușchi, repercuta din cînd în cînd o surdă tresărire. La fiecare zece metri, Grange se întorcea și arunca o privire bănuitoare spre deșul pădurii pustii : insula de clar-obscur și de calm din jurul lui devenea veninoasă, ca umbra acelor copaci otrăvitori din Antile.

— Dacă măcar s-ar vedea ceva ! își spunea. Brusc singurătatea astfel încercuită îi provoca febră. Ar fi dat bucuros un an din viață ca să poată sfîșia perdeaua de crengi, să îndepărteze gratiile cuștii verzi în jurul căreia se incendia pămîntul.

Înainte de a coborî spre Houches, cărarea străbătea pe vreo sută de metri creasta platoului ce ducea la Buttés, în mijlocul unui brădet încă tînăr prin care pădurea se aerisca o clipă. Orizontul se ascundea încă în spatele crengilor, dar un vînt destul de iute și rece acum, suflînd dinspre nord, mătura creasta și lua cu el orice zgomot. În pofida soarelui, locul era sumbru și trist — la poalele unui brad apa picura dintr-un soi de troacă de piatră căptușită cu mușchi care părea să își amintească pe ici-colo de pădurea galantă a lui Shakespeare, părăsind Acoperișul în voia unei pustietăți mai melancolice. De îndată ce ajungeai la același nivel cu platoul, vîntul prin brazi îți zvîrlea în față rostogolirea sa lărgită și sumbră, vacarmul de care grele hurducîndu-se la nesfîrșit pe drumuri desfundate, și care părea să spulbere întreaga zare către nord-vest.

— Sînt mai aproape de cazemata decît credeam, și-a spus Grange. Și chiar, s-ar zice...

A ciulit urechea, simțindu-se în mod straniu răscolit. Spațiul liber, lungă pantă a podișului lătită către nord care începca să se presimtă încă de aici, în spatele bolții de crengi, conferca prima oară bătăliei un caracter panoramic de eveniment : simțul pericolului, teama de singurătate, se aboleau în sentimentul înscrierii pe o scară nouă : o împărăție pămînteană căzuse pradă focului din cer. Ce se gîndea despre asta nu avea multă importanță. Numai că din vuietul acesta de roadere surdă, din prăvălirea aceasta de faleză atacată de valuri, se desprindea, dacă plecai urechea, un zgomot mai apropiat, care despica oblic pădurea la nivelul drumului spre Houches : gîfiala neîntreruptă a unor motoare care se umfla cînd și cînd, iar în spatele ei un zăngănit, o horă îndrăcită de zăngănituri metalice, ea și cum

niște plăci enorme de tablă ar fi fost tirite fără grabă pe un caldarâm cu denivelări. Șenilele.

— *Ei sînt !* și-a spus Grange. A pălit și s-a ghemuit după un brad. I se învîrtea puțin capul ; privea în jurul său, nevenindu-i să creadă cum se deplasează decorul de operă al pădurii derizorii. Un simțămînt de dezrădăcinare, de *părăsire la voia întîmplării* îi tăia brațele și picioarele. Fluviul de fierărie aluneca pe toată lungimea sa, pașnic, toropitor, nesfîrșit : ca într-o stare de prostrație, privea trenul trecînd.

Ajungînd în apropierea cazematei, a fluierat în chip de avertisment. De îndată ce coborai de pe creastă, hodorogeala convoiului, larma bătăliei încetau ca prin farmec. Un abur ușor de zăpușeală mai tremura încă pe cărarea încinsă de soarele după-amiezii ; o duzină de corbi pășteau pe drumul forestier, în soarele acum sfîșiat de ramuri. Gîndul la castelul vrăjit, la *insula* ocrotită, reînflorea în el fără să vrea, i se mai prelingea încă în suflet precum o speranță nebunească.

— Nu-mi dau bine seama, a spus după ce s-a strecurat în cazemată. Se bombardează pe Meusa. Oricum, a adăugat puțin prea repede ridicînd din umeri, o să știm înainte de căderea nopții.

Cu gravitate, au bătut pe rînd din bidonul lui Gourcuff și și-au reluat posturile. Olivon a scuturat pe ciment ultimele picături din bidonul gol, fără să spună nimic. Știu totul, și-a spus Grange, mirat. Ori au ghicit. Vocea mea. Fără să vrea, se simțea ușurat.

S-a mai scurs circa o jumătate de oră. În cazemată domnea o tăcere fină — tăcerea ochilor ascuțiți, care nu e apăsătoare ca cea a urechilor ciulite — tăcerea dintr-un atelier de broderie absorbit în delicate împunsături de ac. Din minut în minut, Grange, pe care îngustimea ambrazurii îl deranja cînd voia să-și ațintească ocheanul, îl dădea la o parte pe Hervouët cu brațul și își lipea o clipă ochiul pe luneta de reglare a tirului ; nu mai mișca nimic în penumbra betonului decît războiul acesta pueril, disimulat, al coatelor. Lumina se îngălbenea. Grohotișul de pe drum, care frigea pleoapa prin crenelul îngust, devenea în depărtare blind pentru ochi, și cărnos ca nisipul mării ; nuanțele soarelui se imprimau succesiv pe retina adăpostită, cu o delicatețe chinezească de cameră obscură. O diră subțire și tremurată, desenată de o peniță agilă, a traversat drumul alb, s-a pierdut în taluzul de iarbă : un jder. S-a mai făcut un moment de tăcere calmă. Pe urmă, dintr-un foc, corbii și-au luat zborul, ca niște corbi ai lui Wotan, și un huruit candid, mulțumit că zumzăie în inserarea blindă, un huruit de obraji durdulii, s-a trezit din fundul drumului forestier.

— *'tenție!* i-a lătrat Gourcuff lui Hervouët, scurt.

Huruitul nu se grăbea să-și facă apariția ; avea timp. Se auzea clar cum șoferul schimba viteza abordînd versantul nevăzut al co-

linei, și deodată ceva neașteptat în acest zumzet prea ușor, prea rapid, l-a făcut pe Grange să-și vire mîna în buzunar, căutînd nervos carnetul cu siluete.

Vehiculul s-a profilat deodată, mult mai departe decît ar fi fost de crezut : o siluetă neagră și îngustă, pe jumătate înghițită de tremurul drumului. Îngustă și fragilă — fragilă. A crescut mai întii perfect imobilă, apoi, în timp ce își începea coborișul pe nesimțite, a cotiț spre drumul mare și s-a blocat brusc în fața șanțului *instalației de distrugere*, cu perplexitatea ușor comică a unei furnici care adulmecă muchia unei scinduri.

— Ageanii ! a suflat Olivon cu jumătate de glas, aiurit.

— Răle ! i-a replicat Hervouët. Cu ochiul lipit de lunetă, mîngia răutăcios șurubul de reglare a tirului. *Ramoliții !*

Drăcovenia, după ce a mirosit obstacolul, a reînceput să alunece încetîșor, și s-a aplecat brusc peste șanț, mai greoaie decît s-ar fi presupus. Nu-i un *turism*, și-a spus Grange : o camionetă. Vehiculul, ajuns acum pe drum drept, creștea foarte repede, înalt și întunecat, ca un soi de șarjă belicoasă, taurină — *levantado* — ca și cum ar fi scos aburi pe nări. Acum ! și-a spus Grange. O ultimă ezitare, atroce, i-a răsucit stomacul, dar, la zece centimetri de obraz a văzut deodată gura lui Hervouët care se deschidea încet, ca la ghereta de tir.

— Dă-i drumu' ! a șuierat.

Obuzul a pornit, de o rigiditate atît de brutală încît Grange, lungit lîngă tun, a crezut că își simte umărul strivit de impact. Un sughiț sumbru a zguduit vehiculul, care a vomat imediat prin partea superioară un buchet de filamente lungi de hîrtie, ca niște serpentine, apoi a virat spre taluzul de iarbă din dreapta cu nasul în jos și, căutîndu-și parcă puțin lăcașul, dar fără să se răstoarne, s-a imobilizat complet lîngă desîș.

— Drept în moacă ! a lătrat Gourcuff, cu dinții încheștați și, cu seria de detonături tresăltînde, furibunde, a unei motociclete care demarcăază într-un garaj îngust, și-a golit peste epavă o jumătate din încărcător.

În cercul ocheanului, dincolo de parbrizul fărîmat, bancheta părea evacuată, dar crengile ițite din desîș împiedicau să se vadă clar. Un pneu explodase. De altfel, de la prima vedere orice întrebări se dovedeau de prisos : vehiculul era mort, la fel de mort cum poate fi mort un om, încununat deja de ierburi nebune, șters, uzat de o decorație pală, care pesemne că venea de la praful de sticlă al parbrizului spart ; părea împachetat în pinze de păianjen. Masacrul îl lăsa pe Grange cu palmele asudate ; o bară rece îi comprima ceafa ; lîngă el simțea duhoarea de transpirație acră, nouă, emanată de vestonul lui

Hervouët. Mirosul pulberii pișca nasul cu brutalitate și locurile comune nu mințeau : ți se urca la cap.

— Du-te să vezi, i-a lansat Grange lui Olivon. Prin tunel și sub-arboret. Te acoperim noi.

Foarte tăcuți în spatele armelor din nou încărcate, urmărea silueta lui Olivon care se strecura printre crengi. Înainta îngrozitor de încet : le venca să îl împingă cu mina. Acrul se răcorise ; petele de soare se stingeau una după alta pe drum. Tăcerea acum revenită era tăcerea pietrificată care urmează plesniturii unei palme : se simțea că o minie rece, enormă, se îngrămădea pe undeva, mortală, înainte de a exploda.

— Nu-i vorba atît că „o să fim uciși”, și-a spus Grange, umezin-du-și cu limba gingiile uscate. Curios ; mai degrabă ar fi : o să fim *pedepsii*.

Prin ochean l-a văzut pe Olivon sărind din spatele camionetei și revenind la cazemată în goana mare, prin mijlocul drumului.

— Sînt doi, a spus, cu sufletul la gură. Tineri.

A aruncat pe lada cu cartușe doi epoleți verzi-cenușii, două revolve mari cu butoi, model vechi, și cîteva tăblițe de o culoare gri blond precum cartonul de ambalaj : *knackebrot* de seară, care trosnea în gură cu un gust fad și acrișor : o hrană tristă.

— Nu, a adăugat cam plouat, nu aveau hîrtii la ei.

— Și încărcătura ?

— Livrete de matricolă, cam așa ceva, domn' locotenent, a făcut cu un aer jenat. Lăzi întregi de livrete de matricolă.

A adăugat, fără nici un chef :

— Cred că pentru o divizie întreagă.

S-au uitat unul la altul, surprinși.

— La dracu' ! a făcut în sfîrșit Hervouët, cu aerul îngrozit. Fantoma obscură, înfricoșătoare, a *sacrului* reapărea deodată în plină pădure, din profunzimile cazarmei : se atinseseră de niște taine. Consecințele erau imprevizibile.

Au destupat o sticlă din *rezervă* și și-au reluat posturile. Atmosfera era grea, acum, vinul roșu le apăsa pe stomac. Mirosul rînced de pulbere plutea rece și acru în betonul jilav. Ultima rază oblică de soare s-a cățarat pe desîș în stînga drumului, s-a stins și, deodată, întreaga perspectivă a basculat în seară, înfiorată de frig. Apoi, din nou, fără grabă, ca un viespar care se trezește alene, din deschiderea îndepărtată a drumului mare s-a pornit un al doilea zbîrnuit. Invizibil, năpădea întreaga seară — pădurea însăși, în jurul lor, părea să devină nesigură, ostilă, să mișune brusc din toate cărările ei ascunse.

Zumzetul de motor a murit înainte de a ajunge pe creastă, dar aproape imediat i-a luat locul altul. Pe tot firul drumului, în spatele urcuşului abrupt, când ascuţit, când încetinit, conciliabulul veninos al biziţilor nu mai înceta.

— Poate că au stabilit o derivaţie prin pădure. Sigur că au stabilit o derivaţie prin pădure... Grange ciulea urechea, încerca să se convingă prosteste, cu disperare, că zumzele o coteau spre stînga. Deodată, o grindină grea, brutală, a sfichiuit betonul ca un bici, şi Grange, care privea prin ambrazură, a văzut brusc un buchet de licurici urcînd de pe sol şi răspîndindu-se nebuneşte printre ramuri, tîrînd după ei un miorlăit sfişietor, deznădăjduit.

— Dumnezeu! a făcut Olivon cu vocea albă. Trasoare..., şi din nou nu s-a mai auzit în beton decît răsuflarea aspră de staul care le ieşea pe nări.

— Dă-le o porţie! i-a lansat Grange lui Gourcuff, nervos.

Gourcuff a făcut semn că nu. În contra luminii, clătina din cap lingă puşca mitralieră, jalnic, ca o mîrtoagă bătrînă.

— Nu se vede nimic!...

Vocea era scîncet de copil speriat.

— Desigur, în fund! Strobeşte-i!

N-a avut timp. Un şoc sumbru, chiar din apropiere, care răsuna în plin piept, o succesiune de explozii seci, devastatoare, s-a strivit de cazemată, nrmat de cascadele zăngăniturilor lichide de geam spart. Deodată, sacii cu pămînt care orbeau ambrazura s-au năruit, deschizînd o breşă care a măturat cu albeaţa ei murdară, sinistră, toată profunzimea betonului. Şi, cu faţa la lumina de zi despuiată care ţişnise astfel, ultimul lucru pe care l-a mai văzut Grange a fost silueta lui Hervouët dîndu-se înapoi pas cu pas, foarte încet, cam palid, spre peretele din spate, ca şi cum un înger l-ar fi împins fără voia lui de umeri.

— Ar fi momentul s-o şt...

E înăuntru! şi-a spus Grange. Ba nu, e afară... Nu, e înăuntru. Prea mult fum nu era. Sub lovitura de bici destul de violentă care îi sfichiuisese pulpa piciorului şi partea de sus a coapsei, se lăsase să lunece în jos instinctiv, aproape moale, ca un boxer care *se rostogoleşte sub punci*. Nu se simţea prea grav atins. Privea deasupra lui, prin praful de ciment care îi înfunda gîtlejul, cerul cenuşiu al betonului scorojit ca de loviturile unui tirnăcop între direle rectilinii cu plăci rotunde smulse, mai deschise la culoare. Nu percepea decît o senzaţie de vid în cap şi de răcoare la tîmple, care intruchipa hotarul aproape atrăgător al leşinului, şi — dincolo de asta — o destindere, o uşurare, ca sentimentul paginii întoarse şi al zilei încheiate.

Grange l-a împins pe Gourcuff prin chepengul tunelului și, angajat deja pe scară pînă la jumătatea corpului, s-a întors ca să mai arunce în cazemată o ultimă privire. De cînd explodase obuzul în beton, nu mai cunoscuse nici o clipă de grabă; se simțea inexplicabil de ocrotit. Trupurile lui Olivon și Hervouët zăceau lungite pe saltea de paie; mantaua aruncată peste ei se dovedise prea scurtă: decît să lase capetele acoperite și picioarele goale, ceea ce îi sugera lui Grange ceva mai curînd derizoriu și trist, trăsese ră mantaua în jos, numai că, spre a nu le mai vedea chipul, culcaseră trupurile pe o parte, sprijinite unul de celălalt, cu fața spre beton. Grange a pipăit în buzunar cele două plăcuțe de identitate pe care li le desprinsese de la încheietura mîinii; le-a auzit țâcănitul cînd au lovit o piesă grea de metal: cheia Monei. Cazemata devenise o îngrămădeală de ipsos, în care piciorul se agăța în fierărie răsucită; praful care cădea acoperea cu o cenușă apăsătoare, cu o zăpadă sordidă, cutele mantalelor, îndoiturile cearșafului. Praful acesta îl enerva. S-a ridicat din nou prin chepeng, a scuturat mantaua parcă turbat, a întins-o iarăși peste fețe. Pe urmă s-a strecurat în tunel fără să se mai întoarcă și a tras chepengul peste cap.

La ieșirea din tunel, pădurea încă mai părea luminată. S-au orientat cu busola lui Grange și s-au cufundat în desis către vest. Zumzetele motoarelor reîncepuseră pe șosea — în spatele lor, către cazemată, voci sonore se strigau prin pădure, calme și destînse, asemenea vînturilor care se cheamă între ei, după ce s-a încheiat vîntoarea. Înaintau, îndoiți de mijloc, prin lăstărișul des și suplu al crengilor de mai, tirînd în urma lor un siaj destul de zgometos de lemne călcate în picioare. Dar abia dacă își mai făceau griji din asta; vocile din spate se stingeau încetul cu încetul; sentimentul bizar de imunitate pe care îl au prizonierii și răniții dăinua, aproape îmbătător. Din cînd în cînd se opreau, cu răsufierea tăiată, și trăgeau de-a-n picioarele cîte o dușcă din bidoul lui Gourcuff. Toate gîndurile, dintr-o dată, începuseră să curgă de la sine pe altă pantă. Războiul continua, dar luna acum foarte departe, cu cli-pocitul lînced al ultimelor picături de aversă care se mai șterg de geam.

— Ce-ai să faci după război? a întrebat Grange, aproape distrat.

Vorbeau așa cum se vorbește pe un peron de gară, cu mintea aiurea, la ora cînd se leagă locomotiva și cînd sosirea garniturii va precipita despărțirile indifferente.

În fața lor terenul a început să coboare ușor: abordau ripele dinspre Braye, a căror mușcătură care zgîria platoul se pierdea, nu prea departe, în spatele cazematei. În partea aceea pădurea era un crîng des de castani tineri; printre crengile țepene pe care le dădeau

la o parte cu mîna, mersul devenea istovitor. Pușca lui Gourcuff se agăța la tot pasul în hățîșul de ramuri ; înjura ; poalele fluturînde ale mantalelor se prindeau de mărăcini ; teaca baionetei, bidoanele zăngăneau prin desîș cu zornăitul spart al unei turme care coboară de la pășune.

— No să ajungem niciodată, și-a spus Grange aproape nepăsător. De altfel. . .

Piciorul începea să i se umfle și să se îngreuneze. S-a oprit ca să-și schimbe pansamentul și a aruncat în desîș tamponul plin de singe. Cînd se sprijinea în călcîi, o săgeată de durere ascuțită, sfîșietoare, îl străpungea pînă în rinichi ; răsfla adînc, îndelung, cu ochii închiși, ștergîndu-și cu mîna fruntea umezită de o sudoare rea. În pădure începea să se lase întunericul ; pe cerul care pălea, două, trei stele lichide tremurau deja în vîrful crengilor. Larma de voci și moțoare încetase. Singele pierdut îl făcea să plutească oarecum cu capul ușor, în noaptea calină ce înainta. Mergeau către Meusa. Dar nu mai era foarte important să ajungă la Meusa. Nu mai era foarte important să ajungă niciunde. Lîngă stofa aspră care îi zgîria pielea, simțea la încheietura mîinii fiorul ușor și catifelat al febrei, încă aproape voluptuos.

— Oprește-te, i-a murmurat lui Gourcuff, trăgîndu-l de teaca baionetei al cărei zăngănit îi făcea rău. Mi-e sete.

Nu aveau în bidoane decît vin negru : după ce a gustat din lichidul apru și-a simțit burta răscolită de o greață instantanee, ca și cum ar fi înghițit rumeguș. A încercat să se scoale din nou, dar piciorul s-a îndoit sub el, brusc înțepat de mii de ace. Și-a ridicat pantalonul pînă la genunchiul umflat, tare, marmorat de ușoare plăci vineții. „Vreo schijă orizontală pe care n-am simțit-o”, și-a spus. S-a sprijinit de un castan tinăr, cu piciorul întins în fața lui pe mușchi. Din nou, puseul de sudoare înghețată l-a muiat cu atingerea lui rapidă, a coborît de pe tîmple pînă la abdomen. Cînd și-a vîrit mîna prin spate sub centiron ca să-l lărgească, și-a simțit-o lipicioasă de singe : fusese lovit și în rinichi.

— Nu merge, a spus cu glasul scurt. Lasă-mă aici.

Îl privea pe Gourcuff, postat în fața lui, cum își astupa bidonul, cu picioarele îndepărtate, cu buza întredeschisă, cu o perplexitate atît de comică încît Grange a simțit cum îl atinge parcă de la distanță spectrul unui rîs care îi aluneca pe obrazul totuși imobil. Deodată, stîngăcia bărbatului în fața rănii îl izbea puternic. Dar în momentul acela nu i-ar fi plăcut nici să aibă lîngă el o femeie.

— Pleacă ! a reluat, enervat. Se înnoptează.

I-a întins busola. Gourcuff a rămas proțăpît în fața lui, cu capul în jos ; cu vîrful cizmei împingea crenguțele pe mușchi, cu un aer

nehotărit. Noaptea cădea rapid, începuse să șteargă contururile chipurilor.

— Mai bine aş rămîne, a făcut în sfîrșit Gourcuff cu o mutră plouată, gata să plîngă. Ținea busola în mîna întinsă, stîngaci, ca o farfurioară sub ceașca de cafea.

— Nu face pe idiotul. Șterge-o. Dacă te prind aici tot n-o să folosească la nimic. *Îți ordon*, a adăugat Grange, cu un ton pe care l-a simțit, fără să vrea, vag parodie. Din nou a avut senzația că războiul acesta, pînă în cele mai mici amănunte, maimuțarea ceva, fără ca să se poată spune ce anume.

După cîteva secunde, Gourcuff a dat din cap, a umplut o sticlucă de vin de o litră și a așezat-o alături de Grange; a răsturnat din raniță cîțiva pumni de biscuiți pe o bucată de ziar. Pe urmă l-a sprijinit pe Grange mai confortabil de castan și i-a aruncat pătura sa peste picioare. Grange ghicea că se lungeste intenționat. Cînd nu a mai găsit nimic de făcut, s-a ghemuit lîngă castan turcește. Au aprins o țigară, cu bricheta cu iască a lui Gourcuff. Se întunecase; din precauție, acopereau cu căștile minusculele puncte roșii care sfîrșiau în beznă.

— Atunci, domn' locotenent, dacă vreți neapărat..., a făcut Gourcuff, după ce și-au urat noroc unul altuia. Dacă mai găsește pe careva pe acolo, venim după înneavoastră, a adăugat cu un aer decent.

A început să se îndepărteze pe după copaci, cu pasul tîrît — o masă împiedicată și greoaie care se înfunda cu încetul în lăstărișul des. Din cînd în cînd se oprea și întorcea capul, iar Grange ghicea că aruncă spre el privirea în panică a ciinelui care o zbughește la fugă, se întoarce, și se sperie deodată că nu mai este chemat înapoi.

A ascultat îndelung trosniturile desişului care se îndepărtau, tot mai slabe, înghițite de pădure ca o țepă, o piatră aruncată. Cînd stătea perfect nemișcat, piciorul aproape că nu îl durea. Răcoarea care se lăsa odată cu noaptea nu era încă dezagreabilă. Mașinal, a ronțait o bucată de biscuit, pe urmă l-a scuipat: făina ca de ipsos i se lipea de limbă: din nou i s-a făcut sete. Deasupra lui mai zăbovea printre crengi un rest de lumină verzuie; peste pădure cobora calmul stupefiat al primului moment din noapte, înainte ca să fi început să mișune vietățile nocturne. La ora aceea, pădurea singură mai trăia, nu și animalele: din cînd în cînd, o creangă se destindea în desiş după căldura zilei, tîrînd după ea parcă atingerea ușoară a unei frunze de palmier, cum se aud în grădini după ploaie.

— Ce absență ! și-a spus. În cap i se învîrteau amintiri provenind de pe un straniu pămînt fără oameni — amintiri de plimbări în pădurea sub iarnă, de după-amieze în cazemata unde se vedeau cum crește una

cîte una în virful crengilor doar prin fereastră, sub soarele înceţoşat, picăturile căldute ale moinei. Războiul aluneca pe deasupra, străin, insolent, asemeni unui rapid de noapte al cărui zdrăngănit se umflă brutal, alunecă spre orizont şi se stinge peste cîmp. Întins aproape cît era de lung pe sol, simţea cum începe să-l cuprindă frigul, dar o linişte inexprimabilă îl năpădea totodată.

— Mă simt bine aici..., şi-a spus. Deodată i-a venit în minte că războiul e pierdut, dar gîndul acesta avea ceva paşnic, indiferent. „Sînt demobilizat”, şi-a mai spus. Brusc şi-a amintit că Falizele erau foarte aproape. Ideea de birlog, de incintă, redevenea treptat obsedantă; îşi aducea aminte că toţi răniţii se tirăse spre o casă. Există un puţ cu apă rece, un puţ adînc, chiar lângă locuinţa Monci. Gustul acelei ape negre îi usca gîtlejul; îi simţea pe gură atingerea proaspătă şi delicioasă.

— Mai tîrziu, am să încerc, şi-a spus. Dar nu imediat. Trebuie să mai prind puteri.

A clătinat din cap de două, trei ori, în întuneric, satisfăcut că poate raţiona atît de corect. Cărarea care ducea la Falize trebuia să treacă foarte pe aproape, undeva în est. Dar unde era estul? Şi-a amintit atunci că-i dăduse busola lui Gourcuff: o minie scurtă, dementă, încăpăţînată, l-a zgîlţit lângă cîmpac: două, trei lacrimi mari, de furie, i-au curs pe obraji. Dar gîndul a derivat totuşi, şi-a pierdut ancorile; şi-a spus că Olivon şi Hervouët vor fi poate decoraţi: nimeni nu putea spune — nimeni — că nu apăraseră cazemata.

Post-mortem, şi-a spus. Formula i se învîrtea maşinal în cap: i se părea puţin cam dificilă, dar importantă, impozantă, ca peceţile de pe vechi pergamente oficiale care strîng capătul panglicii de mătase. Iar i se urca febra; a înţeles că dacă zăboveşte nu se va mai putea scula în picioare. A băut vin din sticluta lui Gourcuff şi a vîrit nişte biscuiţi în buzunar, pe urmă cu briceagul a tăiat de deasupra lui o creangă şi şi-a cioplit un toiag. După cîteva minute de efortări, a reuşit să se ridice: dacă nu îndoaia genunchiul, se putea ajuta cu piciorul rănit ca de un picior de lemn. Un lătrat de cîine se auzea cînd şi cînd către dreapta, în noaptea destul de luminoasă; s-a înfundat în desiş într-acolo şi, la o sută de paşi mai departe, a ieşit în cărarea spre Falize. O grabă, o nelinişte copilărească îl trăgeau acum înainte, smulgîndu-i pas cu pas piciorul rănit din hîrtoapele potecii negre: mergea spre casă ca şi cum acolo l-ar fi aşteptat cineva. Cînd se oprea, cu tîmplele zvîcnind de febră, asudat tot, ciulea din nou urechea spre tăcerea din desiş, mirat de lumea din jur care îl lasă pe om să fugă, aşa cum o grămadă de nisip lasă apa să fugă. O slăbiciune îl apuca de ceafă; şi-a aruncat casca: aerul rece în jurul gîtului i-a făcut bine. „Nimeni! îşi repeta. Nimeni!” Din nou îi venea să-şi

plingă soarta ; inima i se înnodea. „Poate că am să mor” și-a mai spus. Minteaa i se îneca fără să vrea, antrenată de o povară tot mai mare : se gindea acum la gangrena care se produce în plăgile infectate ; l-a năpădit brusc ideea fixă, delirantă, că piciorul i se înnește : s-a oprit, s-a întins pe jos și a început să scoată piciorul din pantalon. „Mi-am uitat lanterna”, și-a spus brusc, și din nou o minie neună, neputincioasă, l-a zgâlțit de sughiuri : aplecat înainte în bezna profundă, cu o încăpăținare bovină, încerca, întinzându-și rinichii dureroși, să-și apropie ochiul de picior. A simțit că stă să leșine — sudoarea rece îi șiroia din nou de la frunte la șale — culcat pe o parte, a vomat pe iarbă, în jeturi mici, vinul negru și picul de biscuit pe care le înghițise. Și totuși, de îndată ce stătea întins și nemișcat, aproape că nu mai avea dureri, forțele îi reveneau — un sentiment de liniște, de fericire prostească îl năpădea, ca și cum s-ar fi înălțat din pământ. „Parcă aș fi convalescent, și-a spus. Dar după ce boală?” A rămas astfel lungit o oră bună. Nu se mai grăbea să plece ; privea deasupra capului crengile copacilor care formau ca un pod de boltă peste drum, sub cerul mai luminos : i se părea că în fața lui noaptea se întinde o dată cu scurgerea acestei bolți insondabil de lungi și pașnice — se simțea pierdut într-adevăr, pierdut, ieșit din toate traseele cu care fusese deprins : nimeni nu îl va mai aștepta, niciodată — nicăieri. Momentul acesta i se părea încântător. Cînd frigul a început să devină insuportabil, s-a sculat în picioare aproape fără efort. Pe dată, poteca s-a întărit sub pașii lui, trezind în bezna ecoul amplu și înăbușit al unei încăperi goale ; s-a pomenit în sat înainte să-și dea seama : în partea aceasta zidurile lungi și oarbe ale hambarelor se sudau strîns de desîș. La intrarea pe ulicioara spre care dădea casa Monei, s-a mai oprit o dată să asculte. Aici acoperișurile rigide ale zidurilor și caselor care o decupau păreau să facă noaptea mai limpede și mai scorburoasă. Tăcerea era absolută, dar nu mai aparținea pădurii. Era o tăcere văduvă, plină de acea nuanță mîhnită și închisă pe care o dau nopții consolele zidurilor de piatră. Doar către dreapta, unde se deschidea puțin luminișul dinspre cîtun și pădure, grădinile îmbrîncite de spuma lunii, mai împingeau spre casele negre o maree blindă de respirații care ridica noaptea și părea să se umfle nemișcată sub cerul de stele ; la anumite intervale, de la celălalt capăt al satului, ciinele reîncepea să latre — i-a revenit atunci senzația de liniște, bună, magică, ce îl năpădise pe drum. Pe ulicioară, s-a simțit deodată la capătul puterilor, își aruncase toiagul și se ținea acum cu o mîna de stîlpii împrejuririlor, iar în cealaltă avea deja cheia înfășurată în batistă ; mireasma grădinilor i se urca la cap. „Sosesc, își spunea. Sosesc acasă !” Dinții îi clănțăneau, cheia îi tremura în mîna, mai puțin din cauza febrei cît de graba delirantă : din cînd în

cînd își apuca încheietura mîinii cu stînga, încerca să-și potolească tremurăturile înnebunite. „N-am să pot deschide, și-a spus, și își susținea cu mîna capul prea greu. N-am să pot”. A avut totuși puterea să încueie ușa după el de două ori, pe urmă, în beznă adîncă, a mers pînă în fundul încăperii, cu mîinile întinse înainte, a atins marginea patului cu genunchiul și s-a prăvălit pe el cu fața în jos, cu picioarele desfăcute.

A rămas destul de mult timp întins și nemișcat; își trăgea sufletul; bătăile inimii se potoleau. O foarte slabă lumină cenușie se dilua acum în odaie, decupînd geamlîcul de la ușa și inimile obloanelor. Plapuma ceda moale sub greutatea lui; se simțea ghemuit acolo ca într-un pîntece; tăcerea i se părea minunată, lustruită cu un ușor miros de ceară, asanată de parfumul salubru și amar al levănțicii. Corpul se aduna cu încetul în tăcerea neagră — prindea puteri.

— Ce poveste! și-a spus. Se simțea încă puțin buimăcit, dar încerca să-și adune gîndurile; înțelegea că ușa trîntită în urma lui trăsese o linie, se închisese asupra unui epilog; scurta aventură de război luase sfîrșit. Ceea ce îl izbea era golul care se făcuse în jurul său; un gol fantomatic, larg căscat, searbăd, care îl sorbea în el. O trînisese de acolo pe Mona. Olivon, Hervouët muriseră. Gourecuff plecase. Războiul luneca foarte departe, foarte neînsemnat acum, înghițit de umbrele pămîntoase, greoaie, care reveneau să se îngămădească roată pe lîngă el. Încă amețit de șocul rănii, privea în jurul său cum plutește apa grea din încăperea închisă, care dormea în picioare sub lună, strivită de tăcerea din sat. „Ce schimbare! și-a spus. Încerca să își amintească încrețind fruntea ce anume pîndise de la fereastră toată iarna în depărtarea șoselei, cu o înfrigurare, o curiozitate bolnăvicioasă. „Mi-era teamă și poftă, și-a spus. Așteptam să se întîmple ceva. Făcusem loc pentru ceva...”. Știa bine că ceva se petrecuse, dar i se părea că nu e adevărat: războiul continua să se ascundă în dosul nălucilor, lumea în jurul său să se evacueze în tăcere. Îi revenea acum amintirea rondurilor de noapte prin pădure, de-a lungul frontierei mute, de unde urcase de atîtea ori spre patul acesta, spre Mona. Nimic nu prinsese trup. Lumea rămînea evazivă, păstra aspectul de vată, moale, al camerelor de hotel sub o lugubră lumină albastră. Întins pe pat, în întuneric, în hăul casei goale, redevenea hoinarul orb de astă iarnă; continua să alunece pe o lizieră crepusculară, așa cum se umblă, noaptea, pe un țărm de plajă. „Dar acum ating fundul, și-a spus cu un simțămînt de siguranță. Nu mai e nimic de așteptat. Nimic altceva. M-am întors”.

— Nu trebuie să aprind lumina, și-a zis apoi. S-a sculat în picioare, a căutat pe dibuite masa de toaletă, a găsit ulciorul cu apă așezat în mijlocul chiuvetei și a băut îndelung; simțea uneori cum îi

alunecă pe limbă o fină și searbădă poșghiță de praf; și-a amintit că trecuseră mai puțin de opt zile de când se despărțise de Mona. Pe urmă s-a lungit pe mocheta și și-a spălat rana. Apa curgea pe jos fără zgomot, absorbită imediat de covorul gros. Lichidul rece îl frigea, dar, după ce și-a scăldat plaga, i s-a părut că durerea se mai calmase puțin: s-a ridicat din nou în picioare și a mai băut puțină apă. O slabă umbră cenușie părea să vină spre el din fundul odăii și să-i facă semn; a ridicat mâna: umbra a repetat gestul în oglindă cu lentoare istovită, ca și cum ar fi plutit în adâncuri de ape; s-a aplecat înainte până ce și-a lipit aproape nasul de oglindă — dar umbra rămânea neclară, mîncată din toate părțile de întuneric: viața nu se ajungea pe sine: nu exista nimic, în afară de această întâlnire intimă în doi cu o umbră voalată pe care nu o privea în față. Între timp, pluteau din când în când în creierul său gânduri care i se păreau deodată nespuse de îndepărtate: se întreba dacă Gourcuff o fi ajuns la Meusa. „Varin a avut dreptate, în privința plaselor-cofraje”, și-a spus imparțial. Dar toate acestea îi erau indiferente. Nu se întâmpla nimic. Nu era nimeni. Doar umbra aceea încăpățînată, voalată, intimidantă, care plutea spre el fără să-l ajungă din străfundurile tărîmului limbilor vagi — tăcerea aceea amețitoare.

Între timp o sforșeală îi plumbuia capul și îl amorțea — se simțea năpădit de o somnolență grea. S-a întins din nou cît era de lung pe plapumă fără să se dezbrace, cu un picior gol: tăcerea s-a închis peste el ca o apă liniștită. Și-a amintit că o ascultase uneori, întins lângă Mona adormită: s-a mai gândit o clipă la ea; revedea drumul sub ploaie unde o întâlnise, unde rîseseră atît de tare cînd ea a spus „Sînt văduvă”. Dar nici măcar gîndul acesta nu reușea să se fixeze: i se părea că se înalță fără voia lui spre ape mai ușoare. „Mai jos — își spunea — mult mai jos ...”. A mai auzit ciinele lătrînd de vreo două, trei ori, pe urmă țipătul cucuvelei la liziera foarte apropiată a desîșului, apoi nu a mai auzit nimic: pămîntul în jur murise ca un cîmp de zăpadă. Viața recădea în tăcerea dulceagă a unei pajiști cu crini sălbatici, plină de fișuitul ușor al singelui lângă ureche, asemenea, în fundul unei scoici, zgomotului mării, pe care nu îl vei atinge niciodată. Cînd s-a întors anevoie, a auzit plăcuțele de identitate scrîșnind în buzunarul strivit; s-a întrebat ce au trebuit să plătească Olivon și Hervouët cu această monedă funebră. „Nimic, fără îndoială” și-a spus. A mai rămas o clipă cu ochii larg deschiși spre întuneric, țintuiți în tavan, complet nemișcat, ascultînd bîzîitul muștei albastre care se lovea greoaie de ziduri și geamuri. După care și-a tras cuvertura peste cap și a adormit.

Născut în 1910, scriitorul francez Julien Gracq își începe cariera literară în 1937, când publică romanul **La castelul din Argol**. Participă la cel de-al doilea război mondial ca infanterist, cade prizonier și este trimis în Silezia. Îmbolnăvindu-se grav, este repatriat.

După război publică **Un frumos tenebros** (1945), diverse texte și eseuri suprarealiste, pamflete, piesa de teatru **Regele pescar** (1949) și romanul **Țărnuț Sirtelor** (1951), distins cu premiul Goncourt (pe care autorul, deloc interesat de viața literară și de aspectele ei „festive“, îl refuză). În 1958 apare **Un balcon în pădure**, unanim considerat ca o culme a artei sale.

Publică ulterior **Préférences** (1967, eseu), **Lettrines** (1967, critică), **La presqu'île** (1970, nuvele), **Lettrines 2** (1974), **Les eaux étroites** (1976), **En lisant én écrivant** (1980, critică), **La forme d'une ville** (1985), **Autour des sept collines** (1988).

57 Lei

T.L. 2 Lei

ISBN 973-95268-3-7

TOTAL 59 Lei